

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki
Statüsü**

Yüksek Lisans Tezi

Bengi Muzbeg

Ankara-2009

**T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI**

**Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki
Statüsü**

Yüksek Lisans Tezi

Bengi Muzbeg

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. İlhan Uzel**

Ankara-2009

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Balkan Savaşlarından UNMIK Yönetimine Kosova Türklerinin Siyasi ve Hukuki Statüsü

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı: Prof. Dr. İlhan Uzgel

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. Mustafa Türker
Prof. Dr. İlhan Uzgel
Doç. Dr. Cınar Özen

İmzası

Tez Sınavı Tarihi ..25.08.2009

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KRALLIK DÖNEMİ, KOSOVA VE

TÜRKLER.....	5
1. 1. Balkan Savaşları'ndan İkinci Dünya Savaşına Güney Slavlar	5
1.1. Sırp-Hırvat Sloven Krallığı'nın Kuruluşu	5
1.2. Sırp-Hırvat Sloven Krallığı'nda Demokrasi Denemesi	7
1.3. 1929 İlanı – Parlamentonun Fesh Edilmesi	9
1.4. İkinci Dünya savaşında Yugoslavya	11
2. Balkan Savaşlarından Sonra Kosova ve Türkler	14
2.1. Balkan Savaşlarından Sonra Türkler ve Göç Hareketleri	15
2.2. Krallığın Kosova'ya Yönelik İskan Politikaları ve Türkler	19
2.3. Çubriloviç ve 1937 Tarihli Memorandum	21

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST YUGOSLAVYA'DAN MİLOŞEVIÇ REJİMİNE KOSOVA

TÜRKLERİ	24
A. Sosyalist Yugoslavya ve 1974 Anayasasına Giden Yol	24
1. 1946-1974 Yılları Arasında Yugoslavya.....	24
1.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Yugoslavya	25
1.2. Arnavutların Artan Talebi ve Rankoviç'in Tasfiyesi	28
2. 1974'e Kadar Kosova Türkleri.....	31

2.1. Türk Varlığının Yeniden Tanınması ve Türkçe Eğitim Hakkı.....	32
2.2. Kosova’da Türkçe Eğitim Başlaması	36
2.3. İlk Türk Derneklerinin Kuruluşu	37
2.4. Değişmeyen Güzergah: Kosova Türkleri’nin Türkiye’ye Göçü.....	38
2.5. 1960’lardaki hukuki Düzenlemelerde Kosova Türkleri.....	43
2.6. Kosova’da Türkçe Gazete : Tan.....	46
B. Genişletilmiş Haklardan Milliyetçi Söylemlere	48
1. 1974 – 1986 Yılları Arasında Yugoslavya.....	48
1.1. Tito’nun Vefatı ve Sorunların Ortaya Çıkışı.....	49
1.2. 1981 Öğrenci Olayları.....	50
1.3. Yugoslavya’nın Milliyetçiliğe Yönelmesi.....	53
2. Hakların Zirvesinden Tedirginliğe Kosova Türkleri.....	55
2.1. 1974 Anayasası’nın Kosova Türklerine Tanıdığı Haklar.....	55
2.2. 1980’lerin Başında Kosova Türkleri.....	61

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MİLOŞEVIÇ DÖNEMİ’NDE KOSOVA VE TÜRKLER (1986-1999).....	63
1. Miloşeviç’in Yükselişi ve İktidarını Pekiştirmesi.....	63
1.1. Miloşeviç’in Yükselişi ve İktidarını Pekiştirmesi.....	63
1.2. Yugoslavya’nın Dağılışı.....	71
1.3. Arnavutların Partileşmesi, Boykot Kararı ve Kaçanik Anayasası.....	72
1.4. Pasif Direniş’ten Silahlı Mücadeleye.....	75
1. Miloşeviç’li Yıllarda Kosova Türkleri.....	77
2.1. Türklerin Örgütlenmesi –Türk Demokratik Birliği.....	78
2.2. Boykot Kararına Türklerin Katılmaması.....	81
2.3. Bir Savunma Mekanizması: Türk Dernekleri.....	84
2.4. 1999’a Gelinirken Türklerin Tutumu.....	89

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UNMIK YÖNETİMİ ALTINDA KOSOVA TÜRKLERİ	92
1. Kosova’da Yeni Dönem	92
1.1. NATO Müdahalesi ve Uluslar arası Kurumların Yerleşmesi.....	92
1.2. Savaş Sonrası İlk Yıllar – Kargaşa Ortamı.....	94
1.3. Bağımsızlığa Giden Süreç ve Bağımsızlık İlanı.....	96
2. Yeni Dönem’de Kosova Türkleri.....	98
2.1. Savaş ve Sonrasındaki Kargaşada Kosova Türkleri.....	98
2.2. Türk Temsil Kurulu.....	100
2.3. 2001 Anayasal Çerçeve Anlaşması ve Türkler.....	102
2.4. Bağımsızlık Süreci ve Kosova Türkleri.....	106
Sonuç.....	110
Kaynakça	112
Özet.....	122
Abstract.....	124
Ekler.....	126

KISALTMALAR

- AB - Avrupa Birliği
- ABD - Amerika Birleşik Devletleri
- AGİT - Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- BM - Birleşmiş Milletler
- BMGK - Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- GSÖT - Genel Sekreter Özel Temsilcisi
- HKC - Halk Kurtuluş Cephesi
- JNA - Jugoslovenska Narodna Armija (Yugoslavya Halk Ordusu)
- KDTP - Kosova Demokratik Türk Partisi
- KFOR - Kosova Gücü
- KSÖE - Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti
- LDK - Lidhja Demokratike e Kosoves (Kosova Demokratik Birliği)
- MTA - Askeri Teknik Anlaşması (Kumanova Anlaşması)
- NATO - Kuzey Atlantik İttifakı
- PDK - Partia Demokratike e Kosoves (Kosova Demokratik Partisi)
- SPS - Srpska Socijalisticka Stranka (Sırbistan Sosyalist Partisi)
- SRS - Srpska Radikalna Stranka (Sırp Radikal Partisi)
- SSCB - Sovyetler Sosyalist Cumhuriyet Birliği
- SUP - Sırbistan İçişleri Sekreterliği
- TDB - Türk Demokratik Birliği
- UÇK - Ushtria Çlirimtare e Kosoves (Kosova Kurtuluş Ordusu)
- UDB - Uprava Drzavne Bezbednosti (Devlet Güvenlik İdaresi)
- UNMIK - United Nations Interim Administration Mission in Kosovo

YFHC - Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti

YKP - Yugoslavya Komünist Partisi

YSFC - Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti

Giriş:

Kosova’da Türk varlığı konusu bir çok bakımdan muğlaklıklar içeren bir konudur. Muğlaklık en başından “Buradaki Türkler kimlerdir” sorusu ile başlar. Bölgede yaşayan Türk olmayanların çeşitli dönemlerde “Burada Türk yoktur” yaklaşımı içinde olduğunu görmek mümkündür. Bu yaklaşım bazı Arnavut ve Sırp bilim insanlarının eserlerine de yansımıştır.

Bölgedeki Türklere Arnavutlar, Osmanlı İmparatorluğu döneminde Türkleşmiş Arnavutlar olarak bakmaktadırlar. Arnavutların çoğu günümüzde bile Kosova’da yaşayan Türklere “Tyrk(Türk)” yani Türk yerine “Tyrçeli(Türçeli)” yani Türki, Türkleşmiş, Türk gibi olan anlamına gelen sözcüklerle hitap etmektedirler.

Vurgulamak gerekir ki çalışma konumuzu teşkil eden Kosova Türkleri, ile Arnavutlar arasında çok ortak özellikler bulunmaktadır. Kosova Türkleri (Mamuşa hariç) şehirlerde yaşamaktadır. Dolayısıyla şehirde yaşayan Türklerle, Arnavutların kültürleri ve yaşam tarzları birbirine benzemektedir. Birbirleri ile evlenen bu iki etnik grup arasında kimlik değiştirmeye çok sık rastlanmaktadır. Yani Türklerin asimile olup Arnavutlaştığı gibi, Arnavutların da şehir yaşamından etkilenip Türkleştiği gerçeği ortadadır. Bunun için çalışmada günümüzde kendini Türk sayanlara Türk, Arnavut sayanlara Arnavut oldukları konusunda bir kabulle yaklaşılmakta ve bölgedeki bu kimlik değişkenliğinin sebepleri araştırılmaktadır.

Bugün Kosova’da Türkleri varlığı hakkında çok değişik sayılar dile getirilmektedir. 1991’deki resmi sayımlara göre 12.000 civarında olan Türklerin siyasi temsilcileri ve ileri gelenleri 70.000 ila 150.000 arasında sayı telaffuz etmektedirler. Kimlik değiştirmenin çok fazla yaşandığı bu ortamda gerçek sayıya ulaşmak zordur. Şule Kut Kosova ve Makedonya Türklerini incelerken kimlik

değiştirmek ve asimile olmak arasındaki farklara değinmiştir. Birincisi her an aktif olan bir değiriimi ifade etmekte, ikincisi ise önceki kimliğini unutup farklı bir kimliğe bürünmeye tekabül etmektedir. Kosova'da Türkler açısından her ikisinin de yaşandığı aşikardır. Özellikle Kosova'nın orta ve doğu bölgelerindeki bazı Türkler tamamen asimile olmuşlardır.

Bu çalışma Balkan Savaşları'ndan sonra Sırp-Hırvat-Sloven ve Yugoslavya Krallıkları ile Sosyalist Yugoslavya dönemini, Miloşeviç iktidarını ve NATO Müdahalesinden sonraki ilk yıllarında Kosova Türklerini incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışma Balkan Savaşları sonrası dönemden 17 Şubat 2008'de Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği tarihe kadarki dönemi kapsamaktadır.

Bu çalışmada Türkçe, İngilizce, Sırpça ve Arnavutça literatürün Kosova Türklerine eğilen bölümleri taranmıştır. Çalışmada 1950'li yıllara tanık olan 2 kişi ile özel görüşme yapılmıştır. 1991'de kurulan Türk Demokratik Birliği'nin kurucu üyesi Ferhat Derviş ve TDB Genel Sekreteri Fevzi Karamuço ile görüşmeler yapılmıştır. Kosova Türklerinin 1969 yılında yayınlamaya başladığı Tan gazetesi, bazı dergiler ve 1999'da çıkartılan Yeni Dönem gazetesinin ilgili haberleri araştırmaya dahil edilmiştir.

Kosova Türkleri konusunda şu ana kadar derli toplu bir çalışma yapılmamıştır. Dolayısıyla çalışmamızı yürütürken ayrı ayrı birer çalışma olabilecek ölçüde çalışılmamış konu ve verilerle karşılaştık. Bu da çalışmamızın yavaş ilerlemesine ve doğu olarak sınırlı olmasına sebep oldu. Zaman,maddi imkansızlıklar ve siyasi sorunlar sebebi ile Kosova Türklerine yönelik Yugoslavya'nın başkenti (şu anda Sırbistan'ın) Belgrat'a gidip, orada arşiv çalışması yürütülemediştir. Her ne kadar Yugoslavya dönemine ait sanal kaynaklara ulaşılmışsa da, çalışmanın bu yönden eksik kaldığı belirtilmelidir. Bu

çalışma, Kosova Türkleri konulu daha derin çalışmalara bir ön çalışma niteliğinde olma iddiasını taşımaktadır.

Çalışmada her dönem için, önce o dönemin atmosferi, siyasi ortamı ve hukuki düzenlemeleri aktarıldıktan sonra, bu atmosfer, siyasi gelişmeler ve hukuki düzenlemelerin Kosova Türklerinin nasıl etkilediğini veya Türklerin bu gelişmelere nasıl tepki gösterdikleri aktarılmıştır. Çalışmada ayrıca her bölümün başında, o dönemi kapsayan nüfus oranları tablo halinde sunulmuştur. Gerekli olan diğer tablolar, çalışmanın ilgili bölümlerinde yer almıştır.

Birinci bölümde Balkan Savaşları'ndan sonra Birinci Dünya savaşı, Sırp-Hırvat Sloven Krallığı, Yugoslavya Krallığı ve İkinci Dünya Savaşı esnasındaki gelişmeler aktarılmış, daha sonra bu dönem ve şartlarda Türklerle değinilmiştir. Dolayısıyla bu bölümde Türklerin genelde göç etme fırsatlarını aradıkları ve baskı altında kaldıkları bir döneme tekabül etmektedir. Osmanlı İmparatorluğu'nun geri çekilmesi ile birlikte, Türkler kaçma yollarını aramış, bir kısmı da asimile olmuştur.

Çalışmanın İkinci Bölümü 2 alt bölümden oluşmaktadır. Daha çok veri olması ve önem arz etmesi bakımında bu ana bölüm 1974'e kadar ve 1974'ten sonra diye ikiye ayrılmış ve ayrı ayrı incelenmiştir. Bu dönemde Kosova Türkleri 1951'den itibaren bazı hakları geri kazanmaya başlamış, Türk Dilinde eğitim başlamış, Kosova'da Türkler ve Türkçe 74 Anayasası ile Osmanlı İmparatorluğu'nun geri çekilişinden itibaren en yüksek düzeyde haklara sahip olmuştur. Bu altbölümün ikinci altbölümünü oluşturan ve 1974-1986 yıllarını kapsayan bölümde, 77 dil yasası incelenecek ve Tito'nun ölümünden sonraki ortam aktarılmaya çalışılacaktır.

Bu çalışmada Üçüncü Bölüm Miloşeviç'in iktidara geldiği ve iktidarını perçinlediği yıllar ile 1999 müdahalesini kapsamaktadır. Bu dönemde Kosovalı Türklerin hem Sırp rejimine karşı gelen Arnavutların hem de Sırp rejiminin baskıcı tutumu ile mücadele ettiği yıllara tekabül etmektedir. Kosovalı Türkler bu dönemde siyasi parti kurmuş ve ne Arnavut yanlısı ne de Sırp yanlısı olmadan kendi tutumunu belirlemeye çalışmıştır.

Son bölümde 1999 NATO müdahalesi sonrasındaki kargaşa ortamı aktarıldıktan sonra, uluslar arası camianın bölgeye yerleşmesi, ilk uygulamaları ve Türklerin bu tutumları aktarılmaya çalışılmıştır. Türklerin özellikle Türk Temsil kurulu ile verdiği mücadele "Anayasal Çerçeve"nin çıkartıldığı 2001 yılına kadar irdelenmiştir. Çalışma Kosova'nın bağımsızlık sürecine gidişi ve bağımsızlık ilanı ile sona erecektir.

Çalışmanın Sonuç bölümünde ulaşılan veriler ve gerçekleşen olaylar göz önüne alınarak bir değerlendirme yapılmaya çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KRALLIK DÖNEMİ, KOSOVA VE TÜRKLER

1. Balkan Savaşları'ndan İkinci Dünya Savaşına Güney Slavlar

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkan Savaşlarının ardından bölgeden çekilmesi ile Kosova, Sırp Krallığı hakimiyeti altına girmiştir. Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturya, İtalya ve Bulgaristan'ın işgal ettiği Kosova'yı savaş sonrasında galip devletlerin de onayı ile tekrar Sırp kontrolüne almışlardır.

Balkan savaşlarından sonra Sırpların dışındaki bölge halkı Sırp hakimiyetinden memnun olmadığı için Birinci Dünya Savaşı'nda Avusturyalılara destek vermişlerdir. Arnavutların, Avusturyalılara tam desteği varken, Türkler bu dönemde panik halinde göç etme yollarını aramakta idiler. Avusturyalıların da bölgede hakimiyetlerini sürdürdükleri dönemde özellikle Kosovalı Arnavutlara çeşitli ayrıcalıklar tanıdığı görülmektedir.

1.1. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının Kuruluşu

Birinci Dünya Savaşı sonunda Avusturya-Macaristan imparatorluğu parçalanırken imparatorluk parlamentosunun 73 Slav milletvekili 06 Ekim 1918'de Hırvatistan'ın Zagreb kentinde bir araya gelerek "Sırp-Hırvat-Sloven Milli Komitesini" kurmuşlardır. Avusturya-Macaristan imparatorluğu içindeki bütün Slavları bir çatı altında toplamayı amaç olarak bildiren komite kısa bir süre sonra,

delegeleri görevlendirerek Belgrat'a gönderdi. Bu arada 25 Kasım 1918'de Voyvodina Sırpları kendi meclislerinde aldıkları karar ile Milli Komite ile beraber hareket edeceklerini duyurmuşlardı. Bundan bir gün sonra Karadağ Meclisi Hanedan Petroviç'i tahttan indirip Krallığa katılacağını duyurdu. Böylece Sırp-Hırvat-Sloven Milli Komitesinin görevlendirdiği delegeler Belgrat'a gelip Kral Aleksandar Corceviç ile görüşükten sonra 1 Aralık 1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığını kurduklarını ilan etmişlerdir. Kosova bölgesi ise Sırbistan'ın bir parçası olarak Krallık altına girmiştir. 1920 yılında imzalanan Trianon anlaşması ile Macaristan'dan kopmuş olan Voyvodina'da resmi olarak Krallık sınırları içine dahil edilmiştir.

Birinci Dünya savaşında Kosova'dan çıkmak zorunda kalan Sırp Krallığı bu savaşta galip devletlerin yanında yer aldığı için savaş sonrasında mükafatlandırılmıştır. Galip devletlerin öngördüğü ulus devlet modeli altında Sırp, Hırvat ve Slovenlerin bir devlet altında birleştirilmesi uygun görülmüş ve Kosova, Makedonya, Voyvodina gibi bölgeler bu krallığa bağlanmıştır.

Sırp asıllı Kral Aleksandar Corceviç yönetiminde kurulan krallık etnik bir mozaiki andırıyordu. Krallığın sınırları içinde % 43 oranında Sırp, % 23 Hırvat, % 8.5 Sloven, % 6 Boşnak, % 5 Makedon, % 3.6'sı Arnavut ve % 14'lük bir oranı da Türk, Alman, Macar, Ulah, Roman gibi milletler oluşturuyordu.¹Güney Slavlar bir devlet çatısı altında toplanmıştı ancak bu çok arzulanan ve çalışarak oluşturulan bir birlik değildi. Birinci Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan durumdan dolayı bu tür birlikteliğe gidilme durumu doğmuştu. Savaşın Sonra Avusturya-Macaristan imparatorluğunun çökmesi, müttefiklerin bu imparatorluk altında kalan milletler için kendi kaderlerini belirlemelerini desteklemesi, Bolşevik Devrimi'nin Sırpları Çarlık

---

¹ Wayne Vucinich, **Contemporary Yugoslavia**, Los Angeles, University of California Pres, 1969, s:254.

Rusya gibi bir büyük destekten yoksun bırakması, Slovenya ve Hırvatistan'ın İtalya'nın saldırılarından korkup Sırlara yaklaşması böyle bir “zoraki” birliği meydana getirmişti. Jelaviç bu birliğin ideal-politik değil tamamen reel-politik koşullarından dolayı ortaya çıktığını belirtmektedir.²

Aslında onlarca sene sonra Yugoslavya'da ortaya çıkan sorunların bu zamanlarda oluşmaya başladığını görüyoruz. Yukarıda bahsedilen zorunlu birlikteliğin sonucu olarak Krallığın oluşmasından sonra içeride yetki çatışmaları başladı. Sloven ve Hırvatlar federal bir sistem isterken Sırlar üniter ve merkeziyetçi bir yapıyı destekliyordu.

Krallık her ne kadar çok etnikli bir yapı gösteriyor ise de krallığın politikalarında azınlıkların hiçbir etkisi yoktu. Bu dönemde krallığın politikalarını belirleyen Sırp ve Hırvatların mücadelesi teşkil ediyordu. 1 Aralık 1918'de Krallık kurulunca seçimlere gidilene kadar geçici bir hükümet oluşturulmuştu. Geçici hükümetin başkanlığını Sırp asıllı, başkan yardımcılığını Sloven asıllı ve krallığın dışişleri bakanlığı görevini Hırvat asıllı bir delege yürütüyordu.³

1.2. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Demokrasi Denemesi

Devletin kurucu meclisi için 28 Kasım 1920'de seçim yapıldı. Komünist parti dışındaki tüm partilerin etnik temel dayandığı görülen seçimlerde Demokrat Parti (92), Sırp Radikal Partisi (91) ve Komünist parti (58) sandalyeye sahip oldu.

---

²Barbara Jelavich; **Balkan Tarihi 2**, İstanbul, Küre yayınları, 2006.

³ Rene Ristelhueber; **The History of the Balkan Peoples**, New York, Twayne Publishers, 1971, s:229.

Seçimde birinci olan Demokrat Parti ve ikinci olan Radikal Parti zaten krallıkta üniter yapı ve merkeziyetçi sistemi destekleyen Sırp partileri idiler. Dolayısıyla yapılan koalisyon sonucu Sırp-Hırvat-Sloven krallığının ilk hükümetini kurmuş oldular.

Daha sonra 419 sandalyeli meclisteki yemin törenine çoğu Hırvat milletvekili katılmazken Komünistler bu düzeni beğenmemelerine rağmen devrimci fikirlerini ancak meclis çatısı altında dile getirebileceklerine inandıkları için törene katılmış ve Kralın önünde yemin etmişlerdir.⁴

Meclisin kurulmasından sonra hükümetin hazırladığı ve Vidovdan Anayasası olarak bilinen anayasa tamamen Sırpların istediği şekilde oluşturuldu. Bu anayasa 28 Haziran 1921'deki Meclis oturumunda kabul edildi. 161 milletvekilinin katılmadığı oturumda Anayasa 35 ret oyuna karşılık 227 kabul oyu ile onaylandı. Merkezi otoriteye ve krala çok büyük yetkiler veren anayasanın kabulünden sonra her tarafta Sırplaştırma politikaları ağırlık kazanmaya başladı. Bu anayasa ile krallık Birinci Dünya savaşı öncesindeki Sırp Krallığına benzemeye başlamış ancak sınırları genişlemişti.

1928 yılına gelindiğinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nda Sırp hakimiyeti devam ediyordu. 20 Haziran 1928 tarihinde ise Sırp Radikal Partisi'nin Karadağlı milletvekili Hırvat parti liderini silahla yaralamış ve iki milletvekilini öldürmüştür. Yaralanan Hırvat lider Radiç'in 2 hafta sonra ölmesiyle diğer Hırvat milletvekilleri meclisi terk etmiş ve federal bir yapının kurulmadığı müddetçe oturumlara katılmayacaklarını duyurmuşlardır. Bu tutumu Sırp siyasiler kesin bir dille reddettikten sonra Hırvatlar Zagreb'te ayrılıkçı bir meclis oluşturmuşlardır.⁵

---

⁴ Wayne Vuchinich; 1969, s:8.

⁵ Rene Ristelhueber; 1971, s:301.

1.3. 1929 İlanı – Parlamentonun Fesh Edilmesi

Yaklaşık 10 yıllık bir demokrasi deneyinden sonra oluşan istikrarsız ortama müdahale etme gereği duyan Kral Aleksandar Corceviç 6 Ocak 1929’da bir ilan yayınladı ve Parlamentoyu fesh edip tüm siyasi partilerin faaliyetini yasakladığını açıkladı. Böylece 1929’dan itibaren Sırp-Hırvat Sloven krallığı Sırp Kral önderliğinde yeni bir totaliter rejimine dönüştü. Osmanlı imparatorluğu himayesinde bile kendi temsilcilerini seçme hakkını kullanan ve buna alışan Sırp halkı bile bu tarihten itibaren hiçbir seçme hakkını kullanamayacaktı. Bu dönemde Kralın getirdiği “Devlet Güvenliği ve Düzeni Koruma” kanunu ile düzene karşı çalıştığı tespit edilen herkes 20 yıldan idam cezasına kadar uzanan yelpazede ceza alabiliyordu. ⁶

Kral Aleksandar Corceviç bundan sonra ülkeyi banovina denilen 9 idari bölgeye ayırdı. Banovinaların başına da Ban ismi verilen (Vali) krala sadık idarecileri getirdi. Banovinalar Sırp hakimiyetinin yoğun olmasını sağlayacak şekilde bölünmüştü. Kosova ise, Makedonya’yı da kapsayan ve merkezi Üsküp olan Vardarska, Sırbistan’ın doğu kesimini içine alan ve merkezi Niş olan Moravska ile Karadağ’ın tümünü içine alan ve merkezi Çetinje olan Zetska banovinaları arasında paylaştırılmıştır. Aleksandar Corceviç aynı yıl içinde Sırp-Hırvat-Sloven Krallığının adını Yugoslavya olarak değiştirmiştir. 1931’in olumsuz şartlarında Kral Aleksandar Corceviç yeni bir değişikliğe giderek tekrar parlamenter sistemi getirdi. Ancak bu parlamenter sistem Kralın otoritesini teyit etmekten başka bir işleve yaramadı. Yeni

---

⁶ Vladimir Dedijer, ve diğerleri; **History of Yugoslavia**, New York, McGraw-Hill Book Company, 1974, s:541.

seçim yasasına göre muhalefette kalacak partiler meclise giremiyorlardı. Bundan dolayı 1931 Kasım'ında yapılan seçimlere Hırvat ve Boşnak partileri katılmadılar.

Kral Aleksandar Corceviç'in aldığı bu kararla siyasi partiler doğru dürüst faaliyet gösteremiyor bu da toplumlarda farklı çözüm yollarının aranmasına sebep veriyordu. İşte bu tarihlerde tüm bölgelerde çeşitli aşırı sağ ve sol örgütler kurulmaya başlandı. Makedonya'da Makedon Devrimci Örgütü (IMRO) Bulgaristan desteği ile faaliyetlere başlarken, Hırvat Ustaşa örgütü devlete en büyük tehdit olarak ortaya çıktı.⁷

9 Ekim 1934'te Aleksandar Corceviç Fransa'ya yaptığı bir ziyaret esnasında Hırvat Ustaşa örgütü üyesi bir tetikçi tarafından suikasta uğradı. Yerine oğlu II Peter geçti ancak yaşı küçük olduğu için Aleksandar Corceviç'in yeğeni Pol tarafından oluşturulan Naiplik idaresi ile Krallık yönetilmeye başlandı.

Pol yönetiminde Yugoslavya krallığı ilk başlarda pek bir değişiklik göstermedi. Ancak daha sonra muhalefetin güçlenmesi ile Pol politika değişimine gitmek zorunda kaldı. Diğer yandan Almanya'nın doğuya doğru ilerlemeye başlaması ve bu bölgelerde kendi güdümünde hükümetler oluşturması Hırvatlara model oldu. Bunu engellemek üzere Pol Hırvatistan'la bir özerklik anlaşması imzalayarak Bosna'yı ikiye böldü. Hırvatistan'la imzalanan anlaşma halkın büyük çoğunluğu tarafından tepkiyle karşılandı. Yugoslavya Krallığı içteki bu büyük belirsizliklerle İkinci Dünya savaşı yıllarına girdi.

Yugoslavya'da krallık dönemi herkes açısından bir başarısızlığı teşkil etmekte idi. Hırvat ve Slovenleri de dahil edecek bir bütünleşme ideolojisinin

---

⁷ R.J. Crampton; **Eastern Europe in the Twentieth Century**, London, Routledge Pres, 1994, s:139.

üretilememesi, diğer etnik unsurların yok sayılması ve yapıdaki değişik uygulamalar başarısız bir sonuca gidilmesine sebep olmuştur.⁸

1.4. İkinci Dünya Savaşında Yugoslavya

1934'te ölen Kral Aleksandar Corceviç'in sadık bir Fransız dostu olmasına rağmen daha sonra iktidara geçen Pol Almanya'ya daha çok sempati duyuyordu. Her şeye rağmen Pol ikinci Dünya Savaşı başladıktan sonra devamlı tarafsız bir politika sürdürmek için çabaladı. Lakin doğu Avrupa'ya ve Balkanlar'a ilerleyen Mihver devletleri Yugoslavya üzerinde baskı uygulamaya başladı. İtalya'nın başarısız Yunanistan işgali girişiminden sonra Alman orduları Yunanistan'a saldırmak üzere Bulgaristan'a doğru ilerlerken Almanya, Yugoslavya'nın Mihver devletlerine katılması için bir ultiatom verdi. Yugoslavya kendi şartlarını Almanya'ya kabul ettirdikten sonra 25 Mart 1941'de Mihver pakta katılmasını öngören anlaşmayı imzaladı.⁹ Anlaşma esasınca Yugoslavya herhangi bir ülkeye karşı savaşta yer almayacak, mihver devletleri Yugoslavya topraklarını kullanmayacak ve mihver devletlerinin savaşı kazanması durumunda Yunan Makedonyası ve Selanik Yugoslavya'ya verilecekti.

---

⁸Mustafa Türkeş; Yugoslavya Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi, **Balkanlar El Kitabı-Çağdaş Balkanlar**, Cilt II, (der) Osman Karatay ve Bigehan Gökdağ, Çorum-Ankara, KaraM&Vadi Yayınları, 2007, s: 7.

⁹ Jozo Tomasevic; "Yugoslavia During The Second World War" W. Vuchinich (ed), **Contemporary Yugoslavia**, Los Angeles, University of California Pres, 1969, s:63; Vladimir Dedijer, 1974, s: 568.

Yugoslavya'nın Mihver devletlerine katılımı tepkiyle karşılanırken subaylardan oluşan bir grup Pol'e darbe yaptı ve onu Kenya'ya sürgüne gönderdiler. Pol'un yerine suikaste kurban giden kral Aleksandar Corceviç'in oğlu II Peter geçti. Bu darbe Almanya için tam bir hayal kırıklığı idi. Almanya Yugoslavya'dan intikamını 6 Nisan 1941'de savaş ilan etmeden Belgrat'ı yoğun bir hava hareketine başlayarak alıyordu. Bu tarihten sonra Mihver devletleri Yugoslavya'yı karadan da işgale başladılar. Yarı seferber olan Yugoslav ordusu hiçbir varlık gösteremez iken hava hareketinden sadece 11 gün sonra, 17 Nisan 1941'de Yugoslavya kayıtsız şartsız teslim oldu.¹⁰ İşgalden sonra Yugoslavya toprakları mihver devletleri arasında bölüştürüldü. Kosova İtalya'nın hakimiyet bölgesi altında kaldı. Pol'e karşı darbe yapan subaylar önce Yunanistan'a daha sonra Filistin'e ve oradan da İngiltere'ye kaçıp sürgün hükümeti kurdular. İşgalciler ise Yugoslav topraklarında kukla hükümetler kurarak bölgeyi yönetmeye başladılar.

Bölgedeki kukla rejimleri desteklemeyen sadece iki direniş örgütü farklılık gösteriyordu. Bunlardan biri Sırp General Draja Mihayloviç'in Çetnik hareketi ile Yosip Broz'un (Tito) önderliğindeki Yugoslavya Komünist Partisi önderliğindeki Partizan direnişi idi. Bu iki örgüt işgalci ve kukla rejimlere karşı savaşırken aralarındaki fark savaştan sonra kuracakları siyasi sitemde ortaya çıkıyordu. Mihayloviç milliyetçi bir Sırp idi, Tito ise Komünist bir Yugoslavya'yı hedefliyordu.

İşgalcilere karşı ilk mücadele Sırp Çetnik örgütü tarafından yapılmıştır. Başarı sağlayamayan bu mücadeleden sonra Yugoslav Komünist Partisi'nin önderliğindeki Partizan mücadele ve Anti-faşist kurtuluş mücadelesi başlamıştır.

Yugoslav Komünist Partisi Kral Aleksandar Corceviç'in dikta rejiminde yer altına inmiş ve faaliyetlerini sürdürmeye çalışmıştır. Sovyetler Birliği'nin desteklediği

---

¹⁰ Vladimir Dedijer, 1974, s:570.

Yugoslav Komünist Partisi'nde 1937 yılında Yosip Broz Tito genel sekreter seçilmiştir. Az sayıda üye ile çalışmalarını yürüten YKP, İkinci Dünya Savaşı başladığında üye sayısını 12 bine çıkarmayı başarmıştır. Tito'nun Mihayloviç'e göre daha çok başarı kazanmasının 3 farklı açıklaması vardı. Birincisi Tito'nun iyi bir askeri strateji izlemesi idi. İkinci olarak Partizanlar'ın savaş aşamasında Marksist-Leninist çizgiden pek söz etmeden Yugoslav vatanını kurtarma amaçlı anti-faşist bir taban oluşturmaları idi ki bu halkın büyük kesiminin desteğinin alınmasını sağlamıştı. Üçüncü olarak da önemli görevlerde bulunan YKP üyelerinin hepsi inanmış komünistlerdi ve mücadeleyi en yüksek düzeyde yürütüyorlardı.

Tito ayrıca Hırvat olmasına rağmen etnik kimliği hiç ön plana çıkarmıyor ve komünistleri bu yönde organize ediyordu. Nitekim dönemin Komünist Partisi'nin lider kadrosu tam bir çeşitlilik arz ediyordu. Savaş esnasında Komünist Partisi'nin lider kadrosu Tito'nun dışında şu isimlerden oluşuyordu: Sloven Edvard Kardelj, Sırp Aleksandar Rankoviç, Karadağlı Milovan Cilas, Sırp Kotsa Popoviç, Hırvat Vladimir Bakariç ve İbrani asıllı Mose Piyade'den oluşuyordu.¹¹

Partizanların çeşitli bölgelerde denetimi ele almasından sonra Almanlar'ın bu bölgeleri geri almak için başlattığı büyük taarruza Sırp Çetnik grubunun destek vermesi ve Almanların yanında Partizanların üzerine yürümesi Sırp halkı arasında Almanlara karşı olanların Partizan saflarına katılmasını hızlandırmıştır. Yugoslavya genelindeki Partizan birlikleri 1941 yılında 80.000 iken bu sayı 1942'de 200.000 bin, 1943'te 300.000 ve 1944'te 800.000'e ulaşmıştı.¹²

---

¹¹ G. Hoffman ve F. Neal; **Yugoslavia and the New Communism**, New York, Twentie Century Fund, 1962, s: 74.

¹² Age, s: 73.

İtalyanların Eylül 1943'te müttefiklere teslim olmasından sonra Tito önderliğindeki Partizanlar Almanlara karşı geniş bir hareket başlattılar. 1944'e gelindiğinde Yugoslavya Halk Kurtuluş Ordusu adını alan anti-faşist mücadele bütün ülkeyi işgalcilerden temizlemeyi başarmıştı. 20 Ekim 1944'te Partizanlar başkent Belgrat'a girdiler. Tito önderliğinde bir geçici hükümet kurulduktan sonra Kasım 1945'te seçimler yapıldı. Bu seçimlere Ulusal Cephe adıyla katılan anti-faşist ulusal kurtuluş güçleri oyların %90'ını aldılar. Yeni oluşan ulusal meclis ilk oturumunu 29 Kasım 1945 tarihinde yaptı ve monarşiyi kaldırarak Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni ilan etti.¹³

2. Balkan Savaşlarından Sonra Kosova ve Türkler

Balkan Savaşları'ndan sonra, Osmanlı İmparatorluğu'nun çekildiği tüm bölgelerde olduğu gibi, Kosova'da da Türklerin çoğu göç etmeye başlamış veya bu arayış içinde olmuşlardır. Yapılan araştırmalarda göç eden Kosova Türklerinin gerçek sayısını bulmak zordur. Göç sayısından ziyade bu dönemdeki Kosova Türklerini inceleyen çalışmalara ulaşmak bile zordur. Bu döneme ait bazı çalışmaları Osmanlı İmparatorluğu hakimiyeti altında kalmış ve sonradan bağımsızlığını kazanmış devletlere mensup araştırmacılar tarafından yapılmıştır. Lakin bunların çoğu "intikam amaçlı" diyebileceğimiz, duygusal, romantik ve analitik olmaktan uzak çalışmalardır.

2.1. Balkan Savaşları'ndan Sonra Türkler ve Göç Hareketleri

---

¹³ Branko Petranoviç; İstoriya jugoslavije 1918-1978, Belgrat, Nolit Yayınları, 1981, s: 345.

Balkan savaşlarından sonra Türkiye'ye göç edenlerin kimliği devamlı sorun olmuştur. Kesin rakamlara ulaşılamayan bu dönemde Türkler kendilerini güvende hissetmedikleri için göç etmeyi düşünmeleri normal karşılanmaktadır. Bölgenin diğer Müslüman halklarından Arnavutlar ve Boşnaklara bakacak olursak, Boşnakların dil olarak Sırp ve Hırvatlara benzerliklerine rağmen ayrı bir muamele gördükleri bilinmektedir. Sırp hakimiyetindeki Kosova Arnavutları da kısa bir süre kendilerini güvende hissetmemiş ve göç yollarını aramıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşının başlaması ile bölgeye gelen Avusturyalılarla işbirliği yapan Arnavutlar ayrıcalıklara sahip olmuşlardır. Siyasi gelişmelerin yarattığı kimlik belirleme zorluğunun dışında farklı sorunlar da mevcuttu.

Kimlerin Türk kimlerin Arnavut olduğunu belirlemenin en büyük zorluklarından biri özellikle kentlerde Türklerle Arnavutların çok iç içe yaşamalarıdır. Hem Türklerin hem de Arnavutların Müslüman olmaları, Osmanlı İmparatorluğu zamanında bu iki halkın beraberce birinci sınıf vatandaş muamelesi görmesine sebep olmuştur. (*) Özellikle İpek, Prizren gibi şehirlerde, şehir dilinin Türkçe olması ve burada yaşayan Arnavutların da Türkçe konuşmasından dolayı kimliklerini ayırt etmek bir kat daha zorlaşmaktadır. Bu dönemde kalabalık Arnavut gruplarıyla ortak hareket etmek isteyen Türklerin kendilerini Arnavut olarak gösterdikleri gibi, Türkiye'ye göç etme amacını güden Arnavutlar da kendilerini Türk olarak bildirmişlerdir. Balkan Savaşları'ndan sonra yaşanan Birinci Dünya savaşı esnasında göç hareketlerine dair sağlam veri bulunmamaktadır. Ancak Sırp-Hırvat-Sloven krallığının kurulduğu 1918 tarihinden sonra sayımlar yapılmış ve dolayısıyla göç edenlerin sayısı daha kolay tespit edilebilir hale gelmiştir. Ancak yukarıda da

---

* Günümüzde bile Arnavut asıllı ihtiyarlara dinleri sorulduğunda "Elhamdülillah Türküm" der. Buradaki "Türküm" kelimesinin anlamı "Osmanlıyım" veya "Müslüman'ım" şeklinde anlaşılmalıdır.

değindiğimiz gibi bu sayımlarda Makedonya ile Kosova bir arada sayıldığı için rakamlarda hata payları olabilmektedir. 1919 yılında Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı içinde yaşayan Türklerin sayısı 200.000 civarında idi. 30 yıllık bir sürede bu rakam yarıya inmiştir.¹⁴

Kuşkusuz Balkan savaşlarından sonra Sırpların Kosova'ya gelmeleri ile buradaki Türk ve Arnavutlardan Osmanlı'nın intikamı alınmaya çalışılmıştır. Sırp hakimiyetinin sürdüğü bu dönem içerisinde özellikle Boşnaklar, Arnavutlar ve Türkler yoğun baskı altında tutulmuş ve sindirilmeye çalışılmıştır.¹⁵ Baskı, ya göç ettirme, ya asimile etme ya da yok etme şeklinde gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Asimile etme durumu dil, din ve diğer unsurlardan dolayı başarılı olamadıysa da özellikle dili aynı olan Boşnaklar üzerinde denendiğini belirtmek gerekir. Diğer baskı uygulamalarından zorla göç ettirme ve yok etme faaliyetleri Sırplar açısından başarılı olmuştur. O dönemde Balkan Savaşları'nı Kievskaya Mysl gazetesi için takip eden Rus gazeteci Leon Troçki bölgede tanık olduğu olayları anlatırken Sırp Kralı'nın bir grup esir Arnavut'un öldürülme kararını anında nasıl verdiğini anlatmaktadır. Troçki ayrıca Vardar nehrinde binlerce başı kesilmiş ceset gördüğünü ve Sırp askerlerden bir grubun sohbetine tanık olduğunu bildirir ve sohbetin kimin kaç kişiyi öldürdüğü üzerine döndüğünü vurgulamaktadır. Troçki askerlerden birinin "Onlarca Arnavut öldürdüm ama üzerlerinden hiç değerli bir şey çıkmadı, sonra bir Türk kızını öldürdüm, üzerinden 10 altın çıktı" dediğini aktarmaktadır.¹⁶ Kosova'daki halka

---

¹⁴ Şule Kut; **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2005, s: 226.

¹⁵ Tanıl Bora; **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim yayınları, 1995, s:43 .

¹⁶ Leon Troçki; **Balkan Savaşları**, İstanbul, Arba Yayınları, 1995, s: 308-327..

uygulanan zulme bizzat şahit olan Tucovic, durumu şu sözlerle ifade etmiştir: “Sırp askerleri intikam duygusuna saplanmıştı. Papazları bile Kosova-Polje’deki savaşta Kosova’dan intikam almaya çağırıyordu. Orta Çağ’da Türkler bölgeyi fethettiklerinde, hakimiyetleri altına aldıkları topraklardaki halkları bugünkü Balkan burjuvazisinin şu anda yapmaya çalıştığı gibi sürme niyetinde değildiler.”¹⁷ Kosovalıların Sırp yönetiminin ilk yıllarındaki acı tecrübeleri, Sırp-Arnavut ilişkilerinde kalıcı iki etki yaptı. İlk olarak Arnavutları, kendilerinin Sırp devletinin düşman tanımı olduklarına ikna etti ve sonuçta her türlü Sırp yönetimine kalıcı direnç göstermelerini sağladı. İkinci olarak, birincisiyle bağlantılı biçimde, gelecek kaotik yıllarda Arnavutlar Sırplarla kim savaşırsa savaşsın onların doğal müttefiki oldular. Birinci Dünya savaşının başlaması ile bölgeden yine çekilmek zorunda kalan Sırpların yerini Avusturyalılar, İtalyanlar ve Bulgarlar almıştır. Bu dönemde Arnavutlar özellikle Avusturyalılar ile işbirliği yapmalarından dolayı bazı tavizler elde etmiştir. Kendi dillerinde eğitim hakkı kazanan Arnavutlar, Avusturyalıların da desteği ile Büyük Arnavutluk hayallerine yönelik harekette bulunmaya başlamış ve Türklerin giyim-kuşamına karışmaya, Türkçe konuşulmasını engellemeye çalışmışlardır.¹⁸

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Kosova, Sırp-Hırvat-Sloven krallığı himayesine girince bölgede yaşayan başta Türkler olmak üzere diğer Müslüman halk göç etmeyi arzulamaya başlamıştır. Gerçekleşen bazı göçlere rağmen 1921 yılında yapılan sayımlarda Kosova’da 114.095 kişinin Türkçe konuştuğu tespit edilmiştir. Dönemin Sırp-Hırvat-Sloven Krallık yönetimi sayımlarda milliyet sorusunu sormamış,

---

¹⁷ Robert Elsie; **Kosovo: In the Heart of the Powder Keg**, New York, Columbia University Pres, 1997, s: 26.

¹⁸ Erhan Türbedar, , **Balkan Türkleri Balkanlarda Türk Varlığı**, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s: 74.

konusulan dili kayıt altına almıştır. Bu sayımlarda Kosova’da Türkçe konuşanların sayısı 114.095 iken, Arnavutça konuşanlar 439.010, Sırpça konuşanlar ise 288.907 olarak sayılmıştır. Sırlar, Sırpça konuşanların bu kadar az olmasını Osmanlı dönemine bağlamakta ve Sırların çoğunun Kosova’dan bu dönemde kaçtıklarını vurgulamaktadırlar.¹⁹

Balkan Savaşları’ndan sonra Sırp egemenliği altına giren Kosova’ya Belgrat yönetimi eğitim alanında kısıtlamalar getirmeye başlamıştır. 1912-1915 yılları arasındaki Sırp yönetiminde Kosovalı Türkler ve Arnavutlar “Sırp Müslüman Okulları” denilen ilkokullarda Sırp dilinde eğitim görebiliyorlardı. Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduktan sonra ise “Sübyan okulları” denilen doğru dürüst müfredatın olmadığı, Arapça harflerin öğretildiği okullarda Türk ve Arnavutlara öğrenim hakkı verildi. Bu okullarda daha çok dini bilgiler verilirken bu okullardan mezun olanlar medreseye gidebiliyor, buradan mezun olanlar da İmam oluyorlardı. Kosovalı Türk ve Arnavutların yeni gelişmelerden bihaber kalmasına sebep olan bu uygulamalar sonucunda Kosova nüfusunun %84’ü okuma yazma bilmez hale getirilmişti.²⁰ Bu dönemde Kosovalı Türklerden ve Arnavutlardan çok azı Sırp okullarına gidip eğitim görebildiler. Bunun başlıca nedeni kabul edilmemenin dışında, kabul edildiklerinden sonraki baskılar oluşturuyordu. Sadece Sırp dilinde eğitimin yapılması başlı başına büyük bir sorunun varlığına işaret ediyordu.²¹

---

¹⁹ Rezultati Popisa Stanovništva u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, 31 Januar 1921, Drzavna Stamparija, Sarajevo, 1924, s: 3-24’ten aktaran Altay Suroy, Kosova’nın Türk dernekleri ve Kuruluşları, Prizren, Kosovahaber yayınları, 2007, sy: 9.

²⁰ Cem Topsakal ve Bedrettin Koro, **Kosova’da Yaşayan Türkçe Eğitim**, Prizren, Bay yayınları, 2007, s:30.

²¹ Vladimir Dedijer, 1974, s: 552-553.

2.2. Krallığın Kosova'ya Yönelik İskan Politikaları ve Türkler

Sırp-Hırvat Sloven Krallığı adından da anlaşılacağı üzere ülke sınırları içindeki tüm etnik grupları temsil etmiyordu. Adında yer almasına rağmen Hırvat ve Slovenlerin de baskı altında tutulduğu ve gönülsüz olarak bu birliğin içinde yer aldığı açıktır. Birinci Dünya Savaşında galip devletlerin yanında yer alan Güney Slavların savaş sonrasında büyük devletlerin doğu Avrupa ve Balkanlar için öngördükleri ulus devletler oluşturma projesi içinde böyle bir birlikteliğe gitmişlerdir. Kesin olarak Sırp hakimiyetinin sürdüğü bu birliktelikte bütünleşme yaşanmamış aksine ayırt edici özellikler daha çok ortaya çıkmıştır. Nitekim Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı (1929'dan sonra Yugoslavya Krallığı) Makedon, Boşnak, Macar, Arnavut, Türk ve diğer etnik unsurları yok saymış²² ve Slavların sayıca fazla olmadıkları bölgelerin demografik yapısını değiştirmeye yönelik politikalar uygulamış bir krallıktır.

Balkan Savaşlarından sonra Güney Sırbistan olarak adlandırdıkları Makedonya ve Kosova bölgesine yönelik iskan politikası yürütmeye başlayan Belgrad yönetimi 1914 yılında "Yeni Kurtarılmış Bölgelerin İskanına Dair Kararname" ile bu iskanı kurumsallaştırmıştır. Söz konusu kararnameye göre Kosova'ya gelecek olan her Slav ailesine 9 hektarlık arazi tahsis edilirken, ailenin her erkek evladı 16 yaşını doldurduğunda 2 hektar daha alabileceklerdi. Belgrad yönetimi Birinci Dünya savaşının başlaması ile daha başlangıç aşamasındaki bu iskan politikasını doğru dürüst uygulama fırsatı bulamamıştır.

---

²²Mustafa Türkeş; 2007, s: 5.

1918'de Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı kurulduktan sonra iskan politikasına yeniden başlanmış ve bu konuda çok sayıda hukuki düzenleme çıkartılmış ve uygulanmaya konmuştur. Bunlardan en etkili olanlarından biri "Toprak reformu" adı altında yapılan uygulamadır. Bu uygulama sonucu çok sayıda Kosovalı topraksız kalmış ve toprakları yeni gelen Slavlara (Sırp, Karadağlı, Makedon) verilmiştir. Genelde tarımla geçinen köylü kesiminin toprakları elinden alındıktan sonra çok zor durumda kalmış ve göç yollarını aramaya başlamıştır.

İki savaş arası dönemde Yugoslav Krallığına uygulanan bu politikalar sonucu bölgede Slavların oranı dörtte birden dörtte üçe çıkmıştır. Slav yerleşimcilere toplam 120.672 hektar arazi dağıtılırken Arnavutlardan istimlak edilen 99.327 hektar toprak ta dağıtılmayarak hazine arazisi yapılmıştır. Yine bu dönemde Sırp tarafından toplam 12.189 ev,46 okul ve 32 kilise inşa edilmiştir.²³

Sırpların uyguladıkları baskı politikasının Arnavutları ve Türkleri bölgeden kaçırmaya zorladığını kabul etmekle beraber onların asimile edildiklerini söylemek yanlış olur. Çünkü hem yaşayış tarzı, hem dili, hem de dini farklı olan Türkler ve Arnavutların kendi aralarında kimlik değiştirmesi veya asimile olması söz konusu olabilirken, Sırp olmaları kolay gerçekleşebilir bir durum değildir.

2.3. Çubriloviç ve 1937 Tarihli Memorandum

Bu dönemde bölgenin demografik yapısının değiştirilmesi gerektiğini düşünen dönemin Belgrat yönetimi 1933'ten itibaren Türkiye Cumhuriyeti ile çok

---

²³ Osman Karatay, **Kosova Kanlı Ova**, İstanbul, İz yayıncılık, 1997.

sayıda Arnavut ve Türk'ün Türkiye'ye gönderilmesi konusunda görüşmelerde bulunmuştur. Pek çok öneri ve tartışmadan sonra bir anlaşmaya varılabılmıştır.²⁴

Belgrat'ta 1937 yılında "Sırp Kültür Kulübü"nde hükümet temsilcileri, askeri yetkililer ve bilim adamları arasında Arnavut sorunu üzerine bazı müzakereler yapılmıştır. Sırp tarihçisi ve daha sonra bakanlık görevine gelecek olan Vaso Çubriloviç, 7 Mart 1937 tarihinde hükümete verdiği bir memorandumda Arnavut sorununun çözümü için başta Müslüman Arnavutlar olmak üzere Türk ve Boşnakların zorla göç ettirilmelerini önermiştir. Orijinal adı ile "İselavanije Arnauta" (Arnavutların Sürülmesi) adlı memorandumda Çubriloviç, hükümetin Yugoslavya'nın kanlı Balkan toprakları üzerinde bulunduğunu unuttuğunu ve Kosova sorununu iskan gibi hızlı sonuç vermeyen, batılı yöntemlerle çözmeye çalıştığını çözümün bölgedeki Müslümanların kitle halinde göç ettirilmeleriyle sağlanabileceğini öne sürmektedir. Ona göre, Müslüman din adamları ve Arnavut ileri gelenleri para yada tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde ise polis terörüne başvurulmalıydı.²⁵

1937 tarihli Çubriloviç memorandumunun asıl amacı 1912'den itibaren amaçlanan ve çeşitli metotlarla uygulanan göç ettirme, yok etme ve yerine Slavları getirme projesine kökten bir çözüm yolu önermek idi. Çubriloviç Kosova bölgesine bir yandan diğer Slav nüfusun iskanı sağlanırken diğer yandan da Arnavutları, Türkleri ve bölgedeki diğer Müslüman unsurları Türkiye ve Arnavutluğa göç ettirmek gerekir demektedir. Çubriloviç'e göre "Almanya'nın on binlerce Yahudi'yi

---

²⁴ Noel Malcolm; **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, (çev) Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999, s: 345.

²⁵ Kristaq Prifti ve diğerleri(der), **The Truth On Kosova**, Tirana, Encyclopedia Publishing House, 1993, s: 178-185.

sürebildiği bir devirde birkaç yüz bin Arnavut'un yer değiştirmesi ile dünya savaşı çıkacak değildi".²⁶ Çubriloviç hazırladığı memorandumda sadece ne yapılması gerektiğini önermiyor, aynı zamanda bunun nasıl yapılacağını da sistematik bir biçimde ele alıyordu. Bölgedeki Arnavut ve Türkleri göç ettirmek için çeşitli yöntemler sunan Çubriloviç, "Arnavut, Türk ve diğer Müslüman topluluklar Türkiye topraklarının güzelliğine, orada yaşamının refahına, düşük vergi oranları gibi göç etmeyi cazip kılabilecek unsurlara inandırılmalıdır" demektedir. Çubriloviç tavsiyelerinin devamında bölgeye yerleştirilenlerin çoğunlukla Karadağlılar olması gerekmektedir. Çünkü kibirli ve acımasız olan Karadağlılar bu tarz davranışları ile Arnavutları, Türkleri ve diğer Müslüman toplulukları bölgeden uzaklaştırabileceklerdir. Yine bölgeye yerleştirilmesi düşünülen ve Belgrat tarafından diğer bir Slav milleti olarak görülen Makedonlar da bugün yoksun kaldıkları Sırp anayurdundan destek aldıklarında Sırplarla birlikte hareket edeceklerdir. Böylece bölgedeki Müslümanların kovulması işlemi gerçekleşirken Makedon ulusunu da kazanma projesi başarıya ulaşacaktır.

Çubriloviç'e göre; Arnavutlar, Türkler ve diğer Müslüman topluluklar için bu topraklarda yaşamayı imkansız hale getirmek onların Yugoslav topraklarından göç ettirilmeleri için başlıca yöntem idi. Bunun için kaçakçılar, ormanları kesenler tarıma zarar verenler, köpeklerini bağlamadan bırakanlar cezalandırılmalı, deneyimli bir polisin ayarlayabileceği her türlü önleme başvurulmalıydı. Memorandumda eski arazi belgelerinin geçersiz sayılmaları, devlete ait bütün otlakların geri alınması, Arnavutların, Türklerin ve diğer Müslüman toplulukların devlet, yerel yönetim ya da özel kuruluşlarda işten çıkarılmaları, Müslüman din adamlarına kötü muamele edilerek halkın din duygularının kışkırtılması gerektiğinden de bahsedilmekte idi.

---

²⁶ Age, s: 178-185

Sırbistan'ın 1878'den beri başarıyla uyguladığı diğer bir yöntem olan Müslümanlara ait köylerin ve kentlerin ateşe verilmesi de başka bir tedbir olarak bu belgede yer alıyordu.

Bölge halkı, belirtilen yöntemlerle, para ya da tehditle göçe ikna edilmeli, başarılı olunamaması halinde polis terörüne başvurulmalıydı.²⁷

Tüm bu gelişmeler sırasında, 11 Temmuz 1938 tarihinde Türk ve Yugoslav hükümetleri arasında Kosova ve Makedonya'da yaşayan 40.000 Türk ailenin 6 yıl içinde Türkiye'ye göçüne dair bir anlaşma imzalanmıştır.²⁸ Konvansiyonda Müslüman Arnavutların da bu anlaşma kapsamında olduğu belirtilmiştir.

---

²⁷ Noel Malcolm; 1999, s: 343.

²⁸ Şule Kut; **Kosovo Turks: What to Expect**, Perceptions, Journal Of International Affairs, Center for Strategic Research, Vol: V, September – November, 2000.

İKİNCİ BÖLÜM

SOSYALİST YUGOSLAVYA'DAN MILOŠEVIĆ REJİMİNE KOSOVA TÜRKLERİ

A. Sosyalist Yugoslavya ve 1974 Anayasası'na Giden Yol

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti yapı itibarı ile Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı ve Yugoslavya Krallığından farklıydı. Kuşkusuz yeni yapı İkinci Dünya Savaşının akıl almaz gaddarlığına tanık olmanın insanlara getirdiği farklı düşünce biçimleri ile şekilleniyordu. Bunun için 1946 Anayasası ile oluşturulan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti hem sayıca çok olan uluslara hem de diğer halklara eşit yaklaşma iddiasını güdüyordu. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurucuları ulusların sorun yaşamayacakları en mantıklı model olarak federalizmi uygun görmüşler ve Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni 6 Cumhuriyet ve 2 özerk bölgeden oluşan bir yapı içinde oluşturmuşlardı.

1. 1946-1974 Yılları Arasında Yugoslavya

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti içinde Slovenya, Hırvatistan, Bosna ve Hersek, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan cumhuriyetlerinden oluşuyordu. Kosova ve Voyvodina ise özerk bölge olarak Sırbistan cumhuriyetine bağlı bulunuyordu.

Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan cumhuriyetlerden sadece Slovenya diğerlerine oranla yüksek miktarda homojen bir yapı gösterirken diğer tüm cumhuriyetler içinde çok sayıda farklı dil ve dinden milliyetler bulunuyordu. Slovenya dışındaki cumhuriyetlerin tamamı adeta çok etnikli Yugoslavya'nın izdüşümünü oluşturuyorlardı. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti ulus ve halklar (bazı tercümelerde ulus ve milliyetler denmektedir) bakımında örnek gösterilen bir ülke olarak iki blok arasından sıyrılan ilginç bir deneyimi teşkil etmekteydi. Ancak Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin bu tutumuna karşılık 1946'da düzenlenen anayasasında Kosova'da Türklerden hiç bahsedilmediği görülmektedir. Ulus ve halkların dillerini, kültürlerini ve hatta dinlerini rahat yaşamasına izin veren Yugoslavya deneyiminin Kosova'da neden böyle bir tutum sergilediğini anlamak için İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki Yugoslavya'nın durumunu, bölgedeki dengeleri ve Yosip Broz Tito'nun hedeflerine bakmak gerekmektedir.

Bu bölümde İkinci Dünya Savaşından 1974 Anayasası'na kadarki dönemde Yugoslavya'nın bulunduğu durum ve gelişmeler ele alınacaktır. Daha sonra bu durumda Kosova'daki Türklerle ilgili yapılan düzenlemeler irdelenmeye çalışılacaktır.

1.1. İkinci Dünya Savaşından Sonra Yugoslavya

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya ülke içinde tüm ulus ve halkların rahat edebileceği bir sistem kurmayı denedi. 1946 Anayasası 1936 Sovyetler Birliği Anayasasından yola çıkılarak hazırlanmış olması ile birlikte

özellikle merkeziyetçilikle ademi-merkezcilik arasında kurulan bağlantı açısında ayrılıyordu. Savaştan sonra Yugoslavya'da özellikle kurtuluş savaşı ve anti-faşit mücadeleye atıfta bulunulmuş ve söz konusu zaferi ülke içinde yaşayan tüm ulus ve halkların kazandığı vurgulanmıştır. “Kardeşlik, birlik” sloganı ile etnik ya da dini ayırım yapılmadan bütün vatandaşların eşit hak ve sorumluluklara sahip olduğu vurgulanmıştır. Aynı şekilde cumhuriyetlerin ve vatandaşlarının ülkenin kurtarılmasında eşit ölçüde çabaladıklarını söyleyen bu yaklaşım yeni iktidarı da meşrulaştırmıştır.¹

Tito, Balkanlar'da Yugoslavya ile sınırlı kalmamak daha büyük çapta bir federasyona gitmeyi istiyordu. Savaştan sonra Yugoslavya, Arnavutluk, Bulgaristan, Romanya gibi devletlerle çok sayıda anlaşma imzaladı. Bulgaristan ile Makedonya konusunda yaşanan sorunları görüşmeye başladıktan sonra bu girişim Stalin tarafından tehlikeli olarak görülmüştür. Balkanlar'da kendi kontrolü dışında bir takım gelişmelerin gerçekleşmeye başladığını gören Stalin Moskova'da Yugoslavya ve Bulgaristan'ın önde gelenleri ile bir toplantı düzenlemiş ve bu ülkelerin bazı kararları Sovyetler Birliği'ne danışmadan aldıklarını ve uyguladıklarını söyleyerek uyarıda bulunmuştur. Bu olay Stalin ile Tito arasında süren mücadeleyi sertleştirmiş ve ilişkileri kopma noktasına getirmiştir. Bundan sonra Bulgaristan Sovyetler Birliği ile daha yakın ilişkiler kurarken, Yugoslavya farklı bir çizgide hareket etmeye başlamıştır.

---

¹ John.R Lampe; Yugoslavia as History, Cambridge, Cambridge University Pres, 1997, s: 292.

Tito çeşitli mecralarda Sovyetler Birliği ile kurulacak ilişkilerin eşitlik esasına dayanması gerektiğini söylüyordu.² Tito hem bu tür fikirleri dile getiriyor hem de ilişkilerin gelişmesi için uluslar arası forumlarda devamlı Sovyetler Birliği'ni destekliyordu. Bu destek 1948'den sonra kesintiye uğramıştır.³

Yugoslavya ile Sovyetler Birliği arasındaki sorunların birkaç sebebi vardı. Başta Yugoslavya'nın kurtuluş savaşını Sovyet Orduları sayesinde değil de kendi orduları sayesinde kazanması Yugoslavya'nın savaştan sonra daha rahat hareket etmesini sağlamış bu da Stalin'i endişelendirmişti. Diğer bir sebep de Tito ile Stalin arasında balkanların geleceğine yönelik fikir birliği olmaması idi. Tito Yugoslavya'nın dışında, Bulgaristan, Romanya ve Arnavutluk'la daha büyük bir federasyon kurmayı amaçlaması, hatta Yunanistan'daki Komünistlerin zaferinden sonra daha büyük çapta bir Balkan Konfederasyonu'nu kurmayı tasarlaması Sovyetler Birliği'ni endişelendirmeye başlamıştı. Tito ayrıca gizliden gizliye bu tür bir birliğin orta Avrupa için de kurulması gerektiği fikirlerini duyurunca Stalin artık iplerin elinden iyice kaçacağını anlayıp müdahale etme gereği duydu.⁴

Sonuç olarak Haziran 1948'de Yugoslavya milliyetçiliği seçmekle suçlanarak Kominform'dan atıldı. Hemen ardından Kominform ülkeleri Yugoslavya'ya ambargo uygulamaya başladılar. Tito bundan sonra Sovyetler

---

² Jozo Tomasevic,; 1969, s: 115.

³ Wayne Vuchinich,; 1969, s:25.

⁴ Oral Sander,; Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965), Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 276, 1969, s: 58-60; Fahir Armaoğlu,; 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1996, s:449-450.

Birliği'nden giderek uzaklaşacak, Sovyetler Birliği'nde liderliğe Hruşev geldiğinde farklı yaklaşımlarla tekrar ilişkiler başlayacaktır.

Böylece Tito'nun Balkanlar'da Slav Federasyonu kurma çabası hüsrarla sonuçlandı. Halbuki böyle bir federasyona ilk başta Stalin'de destek vermişti. Stalin Tito'nun güçlü liderliğini kurulacak federasyonda Bulgaristan ve Arnavutluk'un da yer alması ile dengeleneceğini düşünmüştü. Ama işler ters gidince Pravda ilk defa olarak 28 Ocak 1948'de Balkanlardaki bu gruplaşma aleyhinde bir yazı yayınladı.⁵ Bundan sonra Tito ve Yugoslavya asi olarak gösterilecek, Arnavutluk Yugoslavya'nın etkisinden çıkacak, Makedonya sorun olarak kalmaya devam edecek, Yugoslavya daha önce de belirttiğimiz gibi Kominform'dan atılacak ve Yunanistan'daki Komünistler desteksiz kalacaktır.

1.2. Arnavutların Artan Talebi ve Rankoviç'in Tasfiyesi

Kosovalı Arnavutlar Kosova'nın Yugoslavya içindeki statüsünden memnun değildiler. Kosova cumhuriyet olamamış, Voyvodina'yla beraber özerk bölge statüsünde kalmıştı. Bir de dönemin İçişleri Bakanı ve İstihbarat Müdür Aleksandar Rankoviç Kosova'da baskıcı bir politika sürdürmekteydi. 1950'li yıllarda Rankoviç, özellikle silah toplama eylemleri ile anılacak ve her karşıt sesi şiddetle bastıracaktı.

Kosova 1955–56 tarihlerinde özerklik talebiyle Arnavut milliyetçilerinin başlattığı kitlesel gösterilere sahne olmuştur. Bu gösteriler Rankoviç tarafından sert bir devlet terörü ile bastırılmıştır. Aynı tarihlerde 100 kadar Arnavut aydının

---

⁵ Oral Sander; 1969, s: 61.

öldürüldüğü bilinmektedir ⁶ Doğal olarak bu süreçte Kosova'daki Türkler bir yandan Rankoviç zulmünün baskısı altında diğer yanda kendilerini mağdur gören ve aynı döneme tekabül eden Türk haklarının tanınmasından dolayı Türkleri işbirlikçi gören milliyetçi Arnavutların baskısı altında kalmıştır.

Rankoviç'in uyguladığı zulüm 1960'lı yıllarda alenilemiştir. Bu yıllarda Yugoslav basını bile Rankoviç'in zalimliklerine yer vermiştir. Sırp milliyetçiliğinin bayrağı haline gelen Rankoviç ülkesindeki aşırı milliyetçiliğin ve ırkçılığın temellerini atmış, Sırlar dışındaki milletlerin korkulu rüyası olmuştur. Ülkedeki etkinliğini Tito'nun telefonlarını dinlemeye kadar vardırıran Rankoviç en sonunda Tito tarafından 1966 yılında mevcut kadrosu ile birlikte kesin bir biçimde tasfiye edilmiştir ⁷

Bu olaydan önce Kosova'nın yeni tüzüğü yürürlüğe girmişti. Bu tüzükte özel olarak "Arnavutlar ve Türkler" terimleri kullanılarak özellikle bu halklara ilgi gösterildiği ve haklarının genişletildiği dikkatten kaçmamaktadır. Aynı yıl ilan edilen Federal Anayasa ile Kosova özerk bölgeden eyalet statüsüne terfi ediyordu, ancak cumhuriyetlerin kendi inisiyatifleri ile özerk eyalet oluşturabileceği maddesinden hareketle, Kosova ile Voyvodina eyaletlerinin Sırbistan Meclisi tarafından oluşturulabileceği vurgulanmakta idi. 1968 yılı içerisinde 1963 Yugoslavya Federal Anayasası ile getirilen değişiklikleri görüşmek üzere üst düzey toplantılar düzenlenmiştir. Kosova'da 1960'lı yılların ikinci yarısında özerklik açısından önemli

---

⁶ Tanıl Bora; 1995, s:83.

⁷ Lukiç, Vojin; Seçanja i saznanja – Aleksandar Rankoviç i Brionski Plenum, Titograd, 1989.

gelişmeler gerçekleşmiştir. 1967-1971 yılları arasında Yugoslavya çapında yapılan Anayasa değişiklikleri özerk bölgelerin federasyondaki yerini ve sorumluluklarını gündeme getirmiş, özerklik lehine yeni değerler katmış ve yeni çözümler üretmiştir. Tüm bu değişme ve gelişmelerin sonucu olarak, 1969 yılında Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti'nin Anayasa Kanunu onaylanmıştır⁸

Anayasa Kanunu'na giden yolda 1968 yılı dünya çapında gençliğin yönetimlere başkaldırıışlarının da etkisi olmuştur. Bu gelişmeler Kosova Arnavutlarını da 1968 isyanlarına yöneltmiştir. Kosova'da yükselen cumhuriyet olma talepleri ise, açıkça ilk defa 27 Kasım 1968'de yüzlerce göstericinin düzenlediği protesto gösterilerinde duyulmuştur. Gösterilerde Kosovalılar bölgedeki eşitsiz politikaları eleştirmişlerdir. Aynı yıl yapılan Federal Anayasa değişiklikleri neticesinde göstericilerin talep ettiği gibi Kosmet (Kosova ve Metohiya) isminden Metohiya çıkartılarak, eyalet Kosova ismini almıştır.⁹

1969 yılında Kosova için önemli bir karar alınarak Belgrad Üniversitesi bünyesinde çalışacak olan Priştine Üniversitesi'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Priştine Üniversitesinde öğretim dili olarak Sırp-Hırvat dili ile birlikte Arnavutça'nın da kullanılması kabul edilmiştir. 1970 yılında ise Tiran Üniversitesi ile imzalanan bir anlaşmada Arnavutluk'tan 200 civarında öğretim üyesinin getirilerek Arnavutça derslerin başlaması kararlaştırılmıştır. Anayasaya 30 Ocak 1971'de yapılan eklerle özerk bölgelere yeni bazı haklar daha verilmiştir. Kendi kurumlarını oluşturma ve

---

⁸ Milutin Srdić ve diğerleri, Pravna Enciklopedija, Beograd, Savremena Administracija yayınları, 1979, s: 1557.

⁹ Metohiya'nın Sırp lar tarafından hala kullanılmakta olduğunu ve kiliseye ait arazi anlamını taşıdığını belirtmekte fayda var.

örgütlenme yolları açılan Kosova Arnavutları bölgede pek çok önemli kurum oluşturmuşlardır.1975 yılında Kosova Bilim ve Sanat Akademisi kurulmuştur. Priştine Üniversitesi oldukça hızlı bir gelişme göstermiştir. On yıl içinde derslere giren öğrenci sayısı 30 bin olarak kaydedilmiştir. 1970'lerin sonlarında Kosova'daki Komünistler Birliğinde Arnavutların oranı 2/3' ye yükselmiştir.¹⁰

Kosova'da gerginliği azaltmak için yeni bir hukuki belgeye ihtiyaç duyulmuştur. 1969'da yürürlüğe giren Anayasa Kanunu, Anayasa gücüne sahip olan bir kanundur. Anayasa Kanunu, 1974 yılına kadar Yugoslavya'da özerk eyaletin en yüksek hukuk evrakı niteliğini taşıyordu. Anayasa Kanunu özerkliğin ulusal yanı ve rolünü yeniden ortaya koymuştur.

Kosova'da hak talep eden kitlenin başını çeken Arnavutlar bu süreçte yeni haklar kazanmıştır ancak memnun kalınmamıştır. Sırp'lar ise Aleksandar Rankoviç'in tasfiyesinden dolayı hayal kırıklığı yaşamış ve bazı aileler Kosova'yı terk etmeye başlamışlardır. İşte böyle bir atmosferde 1974 Anayasasının çıkartılması ve yürürlüğe girmesi ile açılacak yeni döneme gidilmektedir.

2. 1974'e Kadar Kosova Türkleri

Osmanlı hakimiyetinin Kosova'da son bulmasından sonra Kosova Türkleri kendi dilinde eğitim göremiyor, diğer milletler tarafında yok sayılıyor ve göç etme fırsatı bulanlar göç ediyorlardı. Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti kurulduktan

---

¹⁰ Noel Malcolm,; 1999, s: 385.

sonra tüm ulus ve halkların varlığını tanıyan ve haklarını genişleten bir düzen getirmişti. Ancak Türkler konusunda bazı sorunlar yaşanmıştır.

1946 Yılında çıkarılan Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti Anayasası'nda Kosova Türklerinden hiç bahsedilmezken 5 yıl sonra Türkçe eğitimin başlaması için yasal düzenlemeler yapılmış ve Kosova'daki Türk varlığı kabul edilmiştir.

2.1. Türk Varlığının Yeniden Tanınması ve Türkçe Eğitim Hakkı

1946 Anayasası'nda Kosova Türklerine hiç değinilmemiştir. 1948 yılında Kosova'nın en yüksek hukuki düzenlemesini teşkil eden bir tüzük yayınlandı. Söz konusu tüzük Sırbistan Halk Cumhuriyeti'nde Kosova ve Metohiya Eyaleti'nin Tüzüğü adını taşıyordu. Bu “eyalet uluslarının hak eşitliği” ve “herkesin kendi dilini kullanma hakkı vardır” gibi genel cümleler kullanılırken Türklere ve Türkçeye hiç değinilmemiştir.

Ancak bu tüzükten birkaç yıl sonra Kosova ve Metohiya Özerk Eyalet Halk Kurulu Önerge Komisyonu Kosova'da Türk Dilinde eğitim yapılması için okulların açılması önerisinde bulunmuş ve 20 Mart 1951 tarihinde bu önerge kabul edilmiştir. Karar 01 Nisan 1951'de yürürlüğe girerek uygulanmaya başlanmıştır.¹¹

Burada dikkat çekilmesi gereken konu şudur. Kosova'da Türklerin varlığını kabul eden ve eğitim hakkı tanıyan düzenlemelerden sonra Kosovalı Arnavutlar buna tepki göstermiştir. Kosovalı Arnavutların büyük bir kısmı Kosova'da Türk

---

¹¹ Altay Suroy; 45 Yıl Önce Kosova'da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar, Bay Kültür Sanat Dergisi, Sayı 19, Prizren, 1996, s: 5 -7.

olmadığını kendini Türk sananların aslında Arnavut asıllı olduklarını ileri sürmektedirler. Bu konudaki baskılar resmi seviyeden çok toplumsal alana yayılmıştır. Yeni doğanlara Türk isimlerinin verilmemesi istenirken Türk dilinde okula giden çocuklara da baskı yapılmıştır. ¹²(*)

Bu dönemde çok az sayıda öğrenci Türkçe eğitime kayıt yaptırmıştır. Öyle ki çok az sayıdaki öğrencilerle bir yandan Türkçe eğitim devam ettirilmeye çalışırken, diğer yandan eğitim kadrosu sıkıntısı çekiliyordu. İlk yıllarda derslerin çoğuna Arnavut veya Sırp asıllı öğretmenler giriyordu. Bu hocaların bazıları dersi Sırpça anlatırken, bazıları Arnavutça, bazıları da Türkçe ders veriyordu. Bu açığı kapatmak için 1962/63 eğitim döneminde Prizren’de öğretmen yetiştirme amaçlı olarak Yüksek pedagoji Okulu’nda Türk Dili ve edebiyatı bölümü açıldı. ¹³ (Topsakal)

Bu dönem içerisinde hem ders veren Türk asıllı olmayan hocalar tarafından, hem de bu şartlardan dolayı ortaya çıkan zorluklardan dolayı çoğu aile Türkçe eğitimi tercih etmemiştir. Türkçe eğitim görmeyenlerin ise kimliğini değiştirmesi veya asimile olması daha da kolay hale gelebiliyordu. Kosova’da Türkler’in tanınmasından önce Yugoslavya çapında “soyadı kanunu” çıkartılır. 1946’da çıkarılan bu kanuna göre herkes soyadı alırken bölgede Türklere yoğun baskılar

---

¹² Nusret Berişa ile kişisel görüşme. 1958 yılında Kosova’da Rankoviç’in uyguladığı baskıdan kaçıp Türkiye’ye yerleşmiştir. Hala Balat-İstanbul’da yaşamaktadır

¹³ Cem Topsakal ve Bedrettin Koro, Kosova’da Yaşayan Türkçe Eğitim, Prizren, Bay yayınları, 2007.

yapılmıştır. Bu süreçte çok sayıda Türkçe soyadı, Arnavutçaya dönüştürülmüştür.¹⁴ Bu dönemde baskı sadece genel düzeyde değil uygulamada sıradan memura kadar inmiştir. Memurlar görevlerini yaparken soy adını “Zurnacı” diye belirten insanlara “Zurnaciu” soyadının verildiği hala anlatılmaktadır. Baskın Oran¹⁵ bölgede Türklerin Arnavutlaştırılmasında dinin rolünden bahsetmektedir. Her ne kadar Kosova’da Arnavutlar ve Türkler aynı dine mensup olsalar da bölgedeki baskının kimlik üzerinden yürüdüğü, dinle pek ilişkisi pek olmadığı söylenebilir. Arnavutların entelijensiyası hiçbir zaman din üzerinden Türkleri asimile etmeye çalışmamıştır. Bu amaç doğrultusundaki çabalar devamlı Arnavut olmanın avantajları üzerine odaklanmıştır. Belki din üzerinden gidecek bir ılımlı asimilasyon politikası daha başarılı olabilirdi. Ancak bu çabalamalar doğrudan Arnavut olmanın eğitim görme, iş bulma gibi alanlarda avantaj yaratacağı mantığı üzerinden kurulduğu için çok başarılı olamamıştır. Kaldı ki bu dönemde hiçbir dine pek saygı duyulmuyor, kilise ve camilerin önleri devlet tarafından yapılan binalarla örtülüyor, bazı müdürler ramazan ayında okullarda her çocuğa zorla su içiriyordu.

Peki Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti’nde Türklere yönelik yapılan bu değişikliğin sebepleri nelerdir?

---

¹⁴ Günümüzde Kosova’da amcaoğullarından birinin soyadı “Altıparmak” iken diğerin soyadı bu kelimenin Arnavutça karşılığı olan “Caştgişt” olabilmektedir. Bazılarının soy ismi “Şimşek” iken, aynı aileden daha ılımlı olanlara bu kelimenin karşılığı olan “Vetim” soyismi takılmıştır.

¹⁵ Baskın Oran, Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimik, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 48, no. 1-4, 1993, s. 109-120.

Yukarıda da değinildiği üzere 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Yugoslavya Balkanlar'da Bulgaristan ve Arnavutluk'un da katılacağı bir Komünist Birliği kurmayı tasarlıyordu. Bunun için Kosova'da Türklerin varlığını kabul ederek ve bazı hakları tanıyarak Kosovalı Arnavutların ve Arnavutluk devletinin tepkisini çekmek istemiyordu. Ancak 1948'den itibaren Yugoslavya'nın Sovyetler Birliği ile sorun yaşamaya başlaması ve Kominform'dan ihraç edilmesi, daha sonrasında Arnavutluk'la da bir birliğe gidilemeyeceğinin görülmesi üzerine Yugoslav makamları Kosova'da Türkleri tanımaya yönelik bazı düzenlemeler getirmişlerdir.¹⁶

Kosova'da 1940'lı yılların sonunda yaşanan bir gelişme söz konusu Yugoslav politikasını anlamak açısından ilginçtir. 1926 tarihinde doğan Ekrem Pupus adındaki kişi savaş sonrasında Türklerin yok sayılmasını eleştirmiş ve her alanda kendini Ekrem Türk diye tanıtmıştır. Hatta bir futbol takımı kurup takıma "Taş Kırıcı" ismini vermiş ve bu takımın devamlı Türk takımı olarak anılmasını sağlamıştır. 1949 yılına gelindiğinde Yugoslav resmi makamları harekete geçip Ekrem Türk'ü ve takım arkadaşlarını soruşturmak için gözaltına almışlardır. Dikkat edilirse bu yıllarda Yugoslavya'nın diğer bir Cumhuriyeti olan Makedonya'da Türklerin oluşturduğu "Yücelciler hareketi" üyeleri tasfiye edilmiş 4 lider idam edilmiştir.¹⁷

Soruşturma sonunda Ekrem Türk ve arkadaşları mahkum edilmiş ve hapis cezasına çarptırılmıştır. Bu olaydan iki yıl sonra 1951'de Yugoslavya'da Türkler

---

¹⁶ Ranko Petkoviç ve diğerleri; 1948 Jugoslavia i Kominform, Belgrat, 1998.

¹⁷ Şule Kut; 2000; Mehmet Ardıcı; Makedonya'da Müslüman Direnişi/Yücelciler 1947, İstanbul, İnsan yayımları, 1991.

tanınmış ve merkezi yönetimin bazı yetkileri yerel yönetimlere geçmiştir. Ekrem Türk'ün, hapis yattığı bir dönemde Türkler tanınmış, Türkçe eğitim başlamış bir süre sonra da Ekrem Türk tahliye edilmiştir.¹⁸

2.2. Kosova'da Türkçe Eğitimin Başlaması

Kosova Türkleri için Türkçenin kullanılması ve Türkçe eğitimin devam ettirilmesi her zaman en büyük amacı teşkil etmiştir. Balkan Savaşlarından sonra bu hakkını kaybeden Kosova Türklerinin büyük bir kısmı göç ederken bir kısmı da zor şartlarda hayatını sürdürmeye çalışmıştır. Önceki bölümde anlatıldığı şekilde Kosova Türkleri yeni Yugoslavya'da eğitim hakkını kazanamamış ve varlığı tanınmamıştır. 1951 yılında ise bu yönde yeni bir açılıma gidilip hem Türklerin bölgedeki varlığı tanınmış, hem Türkçe eğitim kurumlarının açılmasına karar verilmiş hem de Türklerin dernekler kurmasına izin verilmiştir. Bu açılımların ilk adımı 1 Nisan 1951'de gerçekleşmiş,ş ve bundan sonra genişleme yollarını aramıştır.

1 Nisan 1951 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe giren önergeye göre

- Kosova ve Metohiya Bölgesi'nde Türk milliyeti için gereken her yerde Türk dilinde eğitimin verileceği okullar açılması ve

- Kararın uygulanmasının Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi'nin halk Kurtuluş Bölge Yürütme Kurulu'nun Eğitim Komiserliği ve bölgedeki il ve belediye halk Kurulları'nın Eğitim ve Kültür komisyonlarının sorumlu olması karara bağlanmıştır.¹⁹

---

¹⁸ Ekrem Türk'ün arkadaşlarından Zahit Volkan'la kişisel görüşme 18 Aralık 2008.

¹⁹ Altay Suroy; Kosova'da Türk Olmak, Prizren, özel yayın, 2006, s: 5-7.

Alınan kararlar doğrultusunda 1951/52 Eğitim Öğretim döneminde Kosova'nın Prizren, Priştine, Gilan, Mitroviça, İpek, Mamuşa ve Doburçan'da Türkçe eğitim veren ve toplam 3068 öğrencinin eğitim gördüğü 21 sınıf açılmıştır.²⁰

2.3. İlk Türk Derneklerinin Kuruluşu

Dernekçilik Kosova Türklerinde çok yaygın bir geleneği oluşturmaktadır. Kosova Türklerinde dernekçiliğin çok rağbet görmesi genelde uzun yıllar boyunca kendi devletlerine sahip olamamaya bağlanmaktadır. 1912 tarihinden itibaren azınlık olarak yaşayan Türkler devletten göremediği sosyal yardıma bir alternatif üretmek için derneklerde buluşmaya başlamışlardır. İlk zamanlarda zorda olanlara yardım amacı güden dernekler daha sonraları kültür sanat etkinlikleri, örf ve adetlerin tekrarlanarak gelecek nesillere aktarılması görevini görmeye başlamıştır.

Kosova'da 1951 yılında Türk varlığının tanınması ile Türk derneklerinin kurulmasına da izin verilmiştir. Kosova Türkleri 17 haziran 1951 yılında Prizren'de bugün de faaliyetlerini sürdüren "Doğru Yol" derneğini kurmuşlardır. Aynı yıl içerisinde Priştine'de "Yeni Hayat" Kültür Güzel Sanatlar Derneği kurulmuştur. Kosova'da 1951 yılında 4 Türk derneği kurulduktan sonra 1979'a kadar hiç dernek kurulmamıştır. 1979'da Mamuşa'da bir derneğin kurumasından sonra yine 1994 yılına kadar hiç dernek kurulmamış, bu tarihten itibaren Kosova'da Türk dernek

---

²⁰ Cem Topsakal ve Bedrettin Koro, 2007, s: 32.

sayısı hızla artmıştır. Açıklamak gerekir ki Tito Yugoslavya'sı yönetimindeki Kosova'da her kentte yaşayan halklara birer dernek kurma izni veriliyordu.²¹

2.4. Değişmeyen Güzergah: Kosova Türklerinin Türkiye'ye Göçü

1953 yılında Yugoslavya hem Türkiye hem de Yunanistan ile yeni bir anlaşma imzalayarak Yugoslav Türkleri adı altında buradaki Müslüman toplulukların göçüne ilişkin yeni adımlar atmıştır. Kosova'dan göç edenlerin sayısına ilişkin kesin bir rakam olmamakla birlikte 1945-66 yılları arasında Yugoslavya'dan 246.000 civarında insanın Türkiye'ye göç ettiği ve bunların 100.000' e yakını Kosova'dan göç edenlerin oluşturduğu tahmin edilmektedir. Şule Kut İkinci Dünya savaşı'ndan 1960 yılına kadar 200.000'den fazla kişinin Yugoslavya'dan göç ettiğini ve göç etmelerinin başlıca sebebinin bölgedeki siyasi durumun oluşturduğunu vurgulamaktadır.²²

Kosovalı Türklere yönelik bazı düzenlemeler yapılırken Kosovalı Türkler devletin samimiyetine inanmamış ve her fırsatta göç etmeyi denemiştir. 1950'li yıllarda Yugoslavya komünist Partisi İçişlerinden Sorumlu sekreteri Aleksandar Rankoviç'in yaptığı baskılar Kosova'da gerek Türklere gerek Arnavutlarda büyük korku yaratmış ve istenmeyen halklar oldukları fikrine kapılmışlardır. Bu dönemde, polis tarafından evlere baskınlar yapılmış, insanlar suçsuz yere işkenceden

---

²¹ Suroy, Altay; **Kosova'nın Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2006)**, Prizren, Kosovahaber yayınları, 2007, s: 14.

²² Şule Kut; 2000.

geçirilmiştir. Tito rejiminin böyle bir duruma uzun süre sessiz kalması ise, “Acaba böyle bir şey gizliden gizliye arzulanıyor mu“ sorusunu akıllara getirmiştir. 1980’lerde yükselen Sırp milliyetçiliğinin Rankoviç’i bir milli kahraman olarak sunması, söz konusu kişinin “Kosova’yı Müslümanlardan arındırma politikalarına“ verilen önemin göstergesi niteliği taşıyordu.

1951’de Türklerin beklemediği şekilde birden bire varlıklarının tanınması, eğitim hakkının verilmesi ve kültürel hayatlarının canlandırılmasına yönelik bazı girişimlerin gerçekleşmesi Türklerde pek olumlu bir karşılığın ortaya çıkmasına sebep olmamıştır. Bunun başlıca nedenlerinden biri Türklerin devlete olan güvensizliğidir. Çünkü yukarıda belirttiğimiz üzere daha 3 sene önce Kosova’da kendini Türk olarak tanıtan bir şahıs ve arkadaşları hakkında soruşturma başlatılmış, mahkeme süreci uzadıkça uzamış, sonuçta Ekrem Türk mahkum olmuştur. Diğer bir neden de dönemin İstihbarat Teşkilat Müdürü Aleksandar Rankoviç’in talimatı ile Kosova’da Türk ve Arnavutların sorgu odalarına alınıp evlerindeki silahları teslim etmeleri durumunda serbest bırakılacaklarının söylenmesi ve işkence edilmesidir. Dönemin tanıklarından 1958 göçmeni Nusret Berişa’nın açıklamalarına göre bu dönemde yapılan baskılardan kurtulmak için bazı aileler silah satın alıp polis birliklerine teslim etmiş böylece kurtulma yolunu aramışlardır. “Evinde her hangi bir silah olmadığını söyleyenler ise inandırıcı oluncaya kadar işkenceye tabi tutulmuşlardır.”²³

Burada milliyetçi Sırp yazarı Dobrica Ćosić’in de açıklamalarına yer vermek gerekir. Ćosić Kosova ve Metohiya adlı çalışmasında Rankoviç’in uygulamalarına değinmektedir. Ćosić açıklamalarında bu tür silah toplama

---

²³ Nusret Berişa ile Kişisel Görüşme, 06.02.2008 Balat-İstanbul.

uygulamalarının yapıldığını belirtirken, bu uygulamanın yapılmaması durumunda çok sayıda silahın sivillerde kalacağı ve Yugoslavya devleti için her zaman bir tehlike unsurunu teşkil edeceğini savunmaktadır. Çosiç kitabında bu silah toplama uygulaması sonucunda 2. Dünya savaşı süresince kolay ulaşılabilen ve herkesin kendini korumak için sahip olduğu binlerce silah ve mühimmatın toplandığını bildirmektedir.²⁴

Kosova Türkleri farklı bir baskıyı Kosovalı Arnavutlardan da görmüştür. Kosova'da Türklerin varlığının kabul edilmesi ve eğitim hakkının verilmesi olumlu bir hava getirmiştir ancak bu toplumsal yaşamda karşılığını zor bulmuştur. Öncelikle kadro yetersizliğinden dolayı Türkçe dersleri Arnavut ve Sırp asıllı öğretmenler vermiş ve çoğu Türkçe eğitimin bir çıkmaz sokak olduğu, eğitimin kalitesiz yapıldığı gibi propaganda söylemleri kullanmışlardır. Bu dönemde çocuklarına Türk ismi veren veya çocuğunu Türkçe eğitim görmesi için Türk sınıflara yazdıran ailelerden bazıları tehdit mektupları almışlardır.²⁵

Bunun için 1953'te Kosovalı Türklerin çoğu Türkiye'ye göç etmiştir. Bu göç süreci 1960'ların başına kadar büyük bir ivmeyle devam etmiş daha sonra azalmaya başlamıştır. Kosova'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne göç eden Türklerin sayısı hakkında ayrıntılı bilgilere ulaşmak zordur. 1953 ve 1961 nüfus sayımlarında "ortaya çıkan" Kosova'daki Türk nüfusu ile ilgili rakamları esas aldığımızda (1953 sayımına göre Kosova'da 34.583, 1961 sayımına göre ise 25.764 Türk vardır), bu dönem içinde Türkiye'ye göç eden Kosova Türklerinin sayısının toplam 8.819

---

²⁴ Dobrica Çosiç; **Kosovo**, Belgrat, Kompanija Novosti AD Yayınları, 2004.

²⁵ Cem Topsakal ve Bedrettin Koro, 2007.

olduğunu kabul etmemiz gerekmektedir. Ancak burada Kosova’da Türk ve Arnavut kimliklerinin çok geçişli olduğunu vurgulamakta fayda vardır. 1971 sayımlarında Yugoslavya’da Türklerin sayısı 108.552 iken, 1981 sayımlarında bu rakam 86.690’a düşmüştür. Kosova ve Makedonya Türklerinde doğum oranının pek de fazla düşük olmadığı göz önüne alınınca böyle bir düşüşün ancak kimlik kayması veya asimilasyon ile sağlandığı anlaşılmaktadır.²⁶

Kosova’da Türkler ve Arnavutlar kültürel yaşantı olarak birbirine çok benzemektedirler. Türkler genelde şehirlerde yaşarken Arnavutların yüksek bir oranı köylerde yaşamaktadır. Şehirlerde yaşayan Arnavutlar büyük bir ihtimalle kendilerini köylülerden ayırma güdüsüyle hareket ederek Türkçe konuşmaktadırlar. Günümüzde Arnavutların da Türkçe konuştuğu tek şehir Prizren kalmıştır. Ancak Priştine, Vuçitirn, Mitroviça gibi bölgelerde kendini Arnavut olarak tanıtan ailelerin yaşlı mensuplarının sadece Türkçe bildiği gerçeği ile sık sık karşılaşılır. Türkçenin hakim olduğu Prizren gibi bölgelerde bu olayın tersi durumlar ile de karşılaşmaktadır. Kendini Arnavut olarak bildiren aileler Prizren şehir yaşamına uyum gösterip, Türkçe konuşmaya başlamış daha ileride kendilerini Türk olarak gösterdikleri olmuştur. Nitekim Kosova’da günümüzde aynı anne ve babadan olma iki kardeşten birinin Arnavut, diğerinin Türk olarak yaşamını sürdürmesi örneğine sık sık rastlanmaktadır. etnik özelliklerin, kültürler unsurlar tarafından tayin edildiği genel olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda bir etnik grubu diğerlerinden ayırt eden, grup üyeleri tarafından paylaşılan kültürel özelliklerdir.²⁷ Bu bakımdan Kosova’da

---

²⁶ Şule Kut; 2000.

²⁷ Tuğça Poyraz Tacoğlu; **Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova’daki Türk Topluluğunun İncelenmesi**, Ankara, Hacettepe Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, sayı 1, Haziran, 2008.

şehirlerde yaşayan Türkler ve Arnavutların küçük kültürel farklılıkları olduğunu ve bazen bu kültüre sahip olan insanların şehir ismiyle tanındıkları bilinmektedir.²⁸

Burada 1948 sayımları ile 1953 sayımları arasında Yugoslavya’da yaşayan Türklerin sayısının aşırı bir şekilde artmasının sebeplerine vurgu yapmak gerekmektedir. 1948’deki sayımlarda 95.940 olan Türk sayısı sadece 5 yıl sonra 203.908’e fırlamıştır. Bu aşırı farkı 3 sebeple açıklayabiliriz. Birinci sebep olarak 1948’deki Türklere yönelik baskıyı ifade edebiliriz. Yukarıda da değinildiği üzere bu dönemde Makedonya’daki Türklerin oluşturduğu Komünizm karşıtı Yücelciler hareketi ortaya çıkarılmış ve bölgede Türk olarak bilinmek sakıncalı olmasa da pek hoşlanılan bir duruma karşılık gelmemekteydi. İkinci olarak bölgedeki atmosfere göre gerçekleşen kimlik kayması ve asimilasyon durumu idi. Üçüncüsü ise 1953’te Yugoslav ve Türk hükümetlerinin imzaladığı ve bölgedeki Türklerin Türkiye’ye göçünü içeren anlaşmadan yararlanıp Türkiye’ye göç etmek isteyen Arnavut, Boşnak ve Romanların kendilerini Türk olarak göstermeleridir.²⁹

2.5. 1960’lardaki Hukuki Düzenlemelerde Kosova Türkleri

1951’deki düzenleme ile Türklere bir ümit verilmiş ancak yasal düzenlemelerde yer alan bu ayrıcalıklar somut karşılığını uygulamada çeşitli

---

²⁸ Örnek olarak Kosova’da Prizrenli denince bu Prizren’de yaşayan anlamına gelmektedir. Bu tanım içerisinde o kişinin etnik grubu ne olursa olsun aile üyeleri ile Türkçe konuştuğu, sokakta Türkçeyi kullandığı, iyi derecede Arnavutça bilmediği gibi özellikler hatırlanmaktadır.

²⁹ Şule Kut; 2000.

sebeplerden dolayı bulamamıştır. Türklerin devlete güvensizliği, bölgedeki çoğunluğu oluşturan Arnavutların baskılarına karşı yılmışlığı, göç etmelerine sebebiyet veriyordu. Ancak Türklere yönelik açılımların karşılığını yavaş yavaş toplumsal hayatta da görülmeye başlanması ile Kosova'dan Türklerin göçü durmasa da azalmaya başlamıştır. 1963 yılında çıkartılan Kosova ve Metohiya Özerk Eyaleti Tüzüğü ilk defa Türkçeye atıfta bulunmuştur.

Söz konusu tüzüğün 39. maddesinde:“bölgede yaşayan Arnavutlar ve Türkler genelde hak eşitliğine sahiptirler ve onların da, Anayasalarla ve yasalarla diğer yurttaşlara tanınan hakları vardır; onların kendi dilini özgürce kullanma, kendi kültürünü ifade etme ve geliştirme ve bununla ilgili kurumları kurma hakkı vardır.” denmektedir. Burada bir yanda “Arnavutlar ve Türkler”, öbür yanda ise “diğer yurttaşlar” ayrımının yapıldığını gözden kaçırmamak gerekir. 1963 Tüzüğü'nde eğitim-öğretim sürecine büyük bir önem verilmiştir. Tüzüğün 41. maddesinin 1. fıkrasında: “Arnavutların ve Türklerin yaşadığı belediyelerde Arnavut ve Türk dilinde eğitimin yapıldığı ilkokullar ya da sınıflar açılır.” şeklindeki ifadeye yer verilmektedir. Aynı maddenin 2. fıkrasında söz konusu belediyelerde, koşul ve olanaklara uygun bir biçimde, meslekî okullar ve liselerde, Arnavutça ve Türkçe derslerin verileceği; 3. fıkrasında ise, yüksek okul ve fakültelerde birkaç ders için Arnavut ve Türk dilinde eğitimin düzenlenebileceği belirtilmektedir.³⁰

1963 Tüzüğü Kosova Türkleri tarafından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bundan önceki 1948 ve 1953 tarihli tüzüklerde dil olarak Türkçe'den hiç bahsedilmemektedir. 1963 tarihli tüzükte ise “bölgede yaşayan Arnavutlar ve Türkler genelde hak eşitliğine sahiptirler ve onların da, Anayasalarla ve yasalarla diğer

---

³⁰ Bakınız: 1963 tarihli Kosova tüzüğü. <http://digital.nb.rs>

yurttaşlara tanınan hakları vardır; onların kendi dilini özgürce kullanma, kendi kültürünü ifade etme ve geliştirme ve bununla ilgili kurumları kurma hakkı vardır” denilerek dil olarak Türkçeye ilk defa atıfta bulunmaktadır. 1960’lı yıllarda dünya çapındaki özgürlükçü ortam yansımaları Kosova’da da bulmuş ve hak talepleri daha kolay ifade edilebilir olmuştur. 1968’deki gösterilerden sonra 1969 yılında Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasa Kanunu onaylanmıştır. Bu Anayasa kanununda 1963 tüzüğüne olduğu gibi hem Türker’den hem de dil olarak Türkçeden söz edilmiştir.

1969 Anayasa kanununun “Temel İlkeler” bölümünde “kendi geçmişlerinde birbirine bağlı olan ve özgürlük ile sosyal kalkınma eğilimleri aynı olan Kosova Arnavutları, Sırpı, Türkleri ve Karadağlıları... özerk bölgede... hak eşitliğine kavuşmuşlardır”, “KSÖE, Kosova’daki bütün etnik grupların sürekli olarak ekonomik, politik, sosyal ve kültürel gelişmeleri için koşullar yaratır” şeklindeki ifadeler yer verilmektedir. Kosova ile ilgili bu yasal düzenlemede yer alan diğer maddelerin başlıcaları şunlardır: “KSÖE... Arnavut, Sırp, Türk, Karadağlı ve Kosova’nın eşit haklara sahip diğer ulusların birliğine dayanır” (madde 1, fıkra 1). KSÖE’de Arnavutlar, Sırp, Türkler, Karadağlılar ve diğer milliyetlere mensup olanlar her bakımdan eşit haklara sahiptir ve özdeş hak ve görevleri vardır (madde 9, fıkra 1). Hak eşitliğini gerçekleştirmek için herkesin özgürce gelişme, ulusal özelliklerini, dilini, kültürünü, tarihini, yazını, sanatını ve diğer özelliklerini belirtme hakkı garanti edilmiştir (madde 9, fıkra 2). KSÖE’de Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının hak eşitliği sağlanmaktadır (madde 10, fıkra 1). KSÖE’de Arnavut ve Sırp-Hırvat dili ve onların yazıları eşit olarak kullanılır (madde 70, fıkra 1). İlkokul, ortaokul, yüksek okul ve fakültelerde açılan sınıflarda

derslerin Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinde gerçekleştirilmesi için koşullar sağlanacaktır (madde 71, fıkra 1) “Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dili ders olarak eşittir ve bu diller seçmeli ders olarak okullarda öğrenilir” (madde 72) vb. Anayasa Kanunu’nun 11, 22 ve 27 maddelerinde farklı etnik grupların ulusal özelliklerini belirtme (kendi ulusal bayrağını kullanma hakkı, eğitim hakkı, kültürü geliştirme hakkı vb.) ve geliştirme yolları ile biçimleri düzenlenmektedir.³¹ Kısacası bu yasal düzenleme ile hak eşitliğine çok belirgin bir biçimde “ulusal hak eşitliği” çerçevesinde yaklaşılmaktadır. Türkçe de bu çerçeveye dahil edilmiştir.

Anayasa Kanunu Kosova Meclisine yasa çıkarma yetkisini de vermiştir. Bunun sonucunda, Kosova’da çıkarılan yasalar arasında, dillerin eşitliğini somut bir biçimde düzenleyen Kosova Sosyalist Özerk Eyaleti’nde Dil ve Yazıların Eşitliğinin Gerçekleştirilmesine Dair Yasa 1970 yılında kabul edilmiştir. Bu yasanın 1. maddesinde “KSÖE’de Arnavut dili, Sırp-Hırvat dili ile Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının eşitliği sağlanır,” denmektedir. Söz konusu yasanın 3. maddesinde Arnavutça, Sırp-Hırvatça ve Türkçe’nin resmi kullanışta olduğu bir ilke olarak vurgulanmıştır. Yasanın 4. maddesinde ise bölgedeki bütün işlemlerde Arnavutça, Sırp-Hırvatça, Türklerin yaşadıkları yerlerde ise Türkçe de yapıldığı belirtilmiştir.

Kosova’da artık çıkarılan tüzük ve yasalarda hem Türkler hem de Türkçe yerini almakta idi. Bu süreçte Türkler ilk defa bir gazete çıkarmayı amaçlamış ve bunu 1969 yılında gerçekleştirmişlerdir.

2.6. Kosova’da Türkçe Gazete: Tan

---

³¹ İskender Muzbeg,; Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri, Erhan Türbedar (der) **Balkan Türkleri-Balkanlar’da Türk Varlığı**, Ankara, ASAM Yayınları, 2003, s: 111-112.

1968'deki ayaklanmalarda dile getirilen hoşnutsuzlukları dikkate alan yönetim Kosova'da üniversite gibi kurumları oluştururken Kosovalı Türkler açısından büyük önem arz eden bir gazetenin de kurulması kararı alınmıştır. O dönemde Kosova Türkleri için gazetenin önemi çok büyüktür. Gazete sayesinde Kosovalı Türkler farklı bölgelerdeki soydaşlarından haberdar oluyor, sorunların tartışılacağı ortak bir mecraya kavuşuyor ve seslerini duyurabilecekleri etkin bir araca ulaşıyorlardır.

Kosova Türkleri 1 Mayıs 1969'da Tan gazetesini önce iki haftada bir sonra haftada bir olarak yayınlamaya başlamışlardır. Tan gazetesi Türklerin sorunlarını dillendiren, Kosova'nın neresinde olursa olsun herkesi bağlayan bir ses olmuştur. Gazete daha çok Türklerin haftalık bülteni niteliğini taşımaktadır. Gazetenin ilk sayılarında en fazla değinilen konular Türkçe'nin doğru kullanılması sorunu, eğitim kitaplarının Türkçe basılması gibi konular sayfalarca yer kaplamış ve büyük bir okuyucu kitlesine ulaşmıştır. Gazete ayrıca Türkiye ile ilk temasları kurup Aziz Nesin, Fazıl Hüsnü Dağlarca gibi yazarların mektuplarına yer vermiş bu yazarların öykülerini yayınlamıştır.³²

Tan gazetesi bünyesinde daha sonra "Çevren" Bilim, Kültür ve Sanat Dergisi, "Kuş" Çocuk Dergisi ve "Çığ" Kültür Sanat dergisi yayınlamaya başladı. Öte yandan Doğru Yol Kültür Güzel Sanat Derneği "Doğru yol" adından bir dergi çıkardı. Bu dergi daha sonra varlığını "Esin" dergisi adı altında sürdürmüştür.

Tan gazetesi devlet tarafından sübvansede edilen ve Kosova içindeki Türklerin birbirleri ile haberdar olması, yapılacak yayınlar sayesinde Yugoslav üst ulus

---

³² Tan Gazetesi 1969 – 1975 (Arşiv)

kimliğini algılaması ve kabullenmesi gibi amaçları güdüyordu. Gazetenin kurulması için Sırpça “Jedinstvo” ile Arnavutça “Rilindija” gazetelerinin de bulunduğu basın binasında “Tan” için de yer ayrılmıştır. Kısıtlı kadro ve imkanlarla ayda iki sayı olarak yayınlanmaya başlayan “tan” gazetesi 1 mayıs 1969 tarihinde ilk kez yayınlanmıştır. Birinci sayısından itibaren özyönetim sisteminin faydalarına değinmeye başlayan gazetenin asıl vurguladığı konuların başında Türkçenin doğru kullanımı ve daha yaygın kullanılması olmuştur. Priştine merkezli çıkan gazete Rilindija ve Jedinstvo'nun basımevini paylaşmalarından dolayı hazırlanıp Üsküp'e götürülüyor, orada basımı yapıp Kosova'ya getiriliyordu. Genelde abone olanlara dağıtılan gazete çoğu zaman posta memur tarafından dağıtılmıyor veya Arnavut çocuklar tarafından alınıp yırtılıyordu.

B. Genişletilmiş Haklardan Milliyetçi Söylemlere

1. 1974 – 1986 Yılları Arasında Yugoslavya

1974 Anayasası ile Kosova artık kendi anayasası ile yönetilecekti. Bununla, Kosova, Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti içerisinde federe unsur olmuştur. Zira, bu anayasa ile Kosova, Yugoslavya'nın söz sahibi bir parçası haline gelmişti. Kosova, kendi toprağı üzerindeki yetkileri bir yana, federasyon düzeyinde de haklara sahip olmuştur. Örneğin 1974 Yugoslavya Anayasası'nın 5.3 Maddesinde, “Yugoslavya Federatif Sosyalist Cumhuriyeti içindeki sınırlar, Özerk Eyaletlerin de onayı olmadan değiştirilemez” denilmiştir.³³

Kosova Anayasası'nın kabul edildiğı 1974 yılından sonra, birçok yetkinin Federasyondan federal birimlere devredilmesi sonucunda, insan hakları konusunda ciddi ilerlemeler sağlanmıştı. Eyaletin yönetilmesi için gerekli tüm kurumsal yapı oluşturulmuştu. Kosova, her etnik topluluğun temsil edildiğı bir Meclis'e sahip olmakla birlikte, Federal Parlamenta da delege göndermiştir. Kosova ayrıca, kendi hükümetine ve Anayasa Mahkemesi ile Yüksek Mahkeme gibi yargı organlarına sahip olmuştur. (Sosyalist Federal Yugoslavya Cumhuriyeti, 1974 anayasına göre altı cumhuriyet ve iki özerk bölgeden oluşan bir federasyon olarak yeniden biçimlendirirken Tito, çok uluslu Yugoslavya'nın daha 1960'larda kendini gösteren etnik temeli siyasal krizleri aşmasının yolunu, mevcut altı cumhuriyete daha geniş yetkiler vermek, ayrıca özerk bölgelerden Kosova ve Voyvodana'yı hemen hemen

---

³³ Snezana Trifunovska, **Yugoslavia Through Documents from its Creation to its Disolution**, Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers, 1994, s: 225.

cumhuriyetlere benzer yetkilerle donatmakta görmüştür. Bu kararlarla Kosova Yugoslavya'nın bir unsuru oluyordu. 8 federal birimden biri olarak Kosova, Yugoslav Meclisi'nin federal komisyonunda temsil edildi ve kanun tasarısı sunma gibi hakları Cumhuriyet ve Bölgeler Meclisi'nde eşit şartlarda kullanabildi. Ayrıca Federal Anayasa Mahkemesi'nde temsil edildi. Bölgelerin kendilerini etkileyen her konuda veto hakkı mevcuttu. Bunların yanında diğer cumhuriyetler gibi merkezi kurumlara da sahipti.³⁴

Ancak 1974 Anayasası ne Arnavutları ne de Sırlar memnun etmiştir. Sırlar kendilerinin Kosova'da zor durumda kalacaklarını ve Arnavut baskısına maruz kalacaklarını dillendirirken, Arnavutlar Kosova'nın Yugoslavya içinde yedinci cumhuriyet olması gerektiğini vurgulamakta idiler. Kosova'da Sırpça'nın yanında bundan sonra Türkçe ve Arnavutçanın da kullanılacak olması, Arnavutların doğum oranlarının çok yüksek olmasının da göz önüne alındığında, bu olgu Sırlara tehlike arz etmeye başlamıştı.

1.1. Tito'nun Vefatı ve Sorunların Ortaya Çıkışı

1980'lere yaklaşılırken Yugoslav lider Yosip Broz Tito halefinin kimin olabileceği konusunda istişarelerde bulunmaya başladı. Tito, halefinin güvenebileceği birinin olması gerektiğini düşünüyordu. En yakın arkadaşlarından ve Yugoslavya'nın fikir babalarından Edvard Kardel'de vefat etmişti. Tito ölmeden önce bir halef ihtimalinin ortada kalmadığını görünce "Kolektif liderlik" tanımını

---

³⁴ Zladko Ísakovic, Diplomacy and The Conflict in Kosova- Notes on Threats and Fears, COPRI – Copenhagen Peace Research Institute, Working Paper Series, 1999, No.10. s. 6-7. <http://www.copri.dk/publications/workingpapers.htm>,

ortaya atmış ve uygulanma ayrıntılarını açıklamıştı. Ancak Tito gibi bir karizmatik liderden sonra “Kolektif Liderlik”in halk tarafından ne kadar saygı göreceği muammayı teşkil ediyordu.

Tahminler yanlış çıkmadı ve Tito’nun Yugoslavya’nın kuruluşundan itibaren farklı ulus ve halklar ile farklı din ve cumhuriyetler arasındaki denge Tito’dan sonra bozulmaya başlayacaktır. Slovenya ve Hırvatistan Almanya destekli açılımlar yapmaya, Tito’nun her alanda yerleştirmeye çalıştığı “Güçlü Yugoslavya zayıf Sırbistan” formülü yavaş yavaş değişmeye başlayacaktı. Bundan sonraki süreçte özgün ve ilginç bir model olan Yugoslavlık anlayışı tamamen yok olacak ve her ulus kendi milliyetçiliğini daha çok geliştirme ve diğerlerini ötekileştirme yarışına girecekti.

1.2. 1981 Öğrenci Olayları

Tito’nun vefatından henüz bir sene bile geçmemişken Yugoslavya’da etnik gerginlikler ve milliyetçi söylemlerin değer kazanma süreci başlamıştı.

Priştine Üniversite tarih profesörlerinden Ahmet Malloku’nun gözaltına alınması ile gerilen sınırlar öğrenci protestosuna dönüştü. Öğrenci eylemleri Priştine Üniversitesi’nin yemekhanesinde başladı. Bir öğrenci yemeğinde hamam böceği çıktığını iddia ederek tabağını yere fırlattı. Bu harekete diğer öğrenciler de katıldı. Ve bu “sıradan” olaydan başlayan gösteriler genişledi ve yavaş yavaş siyasi bir içerik taşımaya başladı. “Yemek” ve “Şartlar” sloganları ile yürüyen öğrenciler yaklaşık 500 kişiye ulaştılar. Öğrenciler üniversite yönetim binasına yaklaşırken sayıları 2-3 bini buluyordu. Geniş güvenlik önlemi alan polise göstericiler taşlarla saldırmaya

başladı ve sloganlar giderek daha çok siyasi niteliğe bürünmeye başlamıştı. 11 Mart 1981’de gerçekleşen bu olay tüm gece devam etti. Ertesi gün göz yaşartıcı bombaların atılması ile kalabalık dağıtıldı.³⁵

Bundan tam iki hafta sonra Priştine sokakları Yugoslavya çapında yapılan bir bisiklet yarışı için dolmuştu. Yugoslav yöneticiler bu yarışları bölgeler arasındaki etkileşimi artırma amaçlı olarak planlamış ve uygulamaya başlamışlardı. Ancak 1981’de bu yarış bir ayrışmanın ortaya çıktığı mecra olarak kullanıldı. Erken saatlerde toplanan göstericiler önce yemek ve koşullar gibi sloganlarla başladıkları gösteriyi bir siyasi eyleme dönüştürdüler. “Biz Yugoslav değil Arnavutuz” ve “Kosova Cumhuriyeti” gibi sloganların atıldığı gösterilere polis sert bir şekilde müdahale etti. Göstericilerden 32’si yaralanmış çok sayıda öğrenci gözaltına alınmıştı.³⁶

Bundan sonra üniversite yönetimi yeni yurtlar açacağını ve yemekhane koşullarının iyileştirileceğine dair bir kararı açıkladı. Ancak tahmin edilebileceği gibi asıl mesele yemeklerin iyi veya kötülüğünde değildi. Hızını almış olan gösteriler aralıksız devam etti. Bir süre sonra Priştine sokaklarında Yugoslav Ordusuna ait tanklar b oy gösterdi. Ancak bu önlemler de grevde olan binlerce inşaat işçisi ve öğrencileri yıldırmadı. Kısa zamanda gösteriler sadece Priştine değil Kosova’nın tüm kentlerine yayılmıştı. Yugoslavya’nın başka bölgelerinden özel güvenlik birimleri

---

³⁵ Noel Malcolm; 1999, s: 392 -393.

³⁶ Alex J.Bellamy, Paul Williams and Stuart Griffin, **Understanding Peacekeeping**, Cambridge, Polity Pres, 2004, s: 5-6.

getirildi. Sokağa çıkma yasağı, ardından da olağanüstü hal ilan edildi.³⁷

1981 yılındaki gösterilerden sonra Kosova'da olağanüstü hal uygulamasına geçilmiş ve Arnavut halka karşı yoğun bir baskı başlatılmıştır. Ancak alınan polisiye önlemler ve baskıcı metotlar beklenen sonucu vermemiş ve Kosova sorunu her geçen yıl önemini arttırarak Balkanların en ciddi sorunu olma niteliğini kazanmıştır.³⁸

Öte yandan Arnavutlar daha geniş haklara ulaşmalarına rağmen bu anayasanın kendilerine cumhuriyet statüsünü vermediğini, hala Sırbistan'a bağlı bir eyalet olarak kaldıklarını dillendirmiş ve şikayetlerini her platformda göstermeye devam etmişlerdir. Arnavutlar şikayetlerini özellikle Priştine Üniversitesi'nde okuyan gençlerle ortaya atmıştır. Söz konusu şikayetler bazen üniversite tarafından işletilen yemekhanelerde iyi yemek çıkmadığı bahanesiyle başlayıp "Kosova Cumhuriyeti" sloganları ile sona erebiliyordu.

Sözkonusu yemekhane olaylarından biri Yugoslav lider Yosip Broz Tito'nun ölümünden hemen sonra olmuştur. Sosyalist Yugoslavya'nın kurucusu Tito'nun 1980 yılında ölümü bu ülkenin yakın tarihindeki dönüm noktalarından biridir. Tito'nun ölümüyle birlikte önemli bir denge unsuru ortadan kalkmış ve ülkenin değişik cumhuriyetleri arasında entegrasyonu amaçlayan kurumlar gücünü yitirmeye başlamıştır. 1980 yılından, Yugoslavya'nın dağılmasına kadar geçen süre içinde ekonomik sorunlar ve etnik gruplar arasında artan milliyetçilik ülke bütünlüğünün önündeki en önemli sorunları oluşturmuşlardır. Ekonomik çıkmazlar, Sosyalist Yugoslavya döneminde kesin bir çözüme bağlanamamış, tarihsel kökenleri

---

³⁷ Noel Malcolm; 1999, s: 392 -393.

³⁸ Aydın Babuna, **Kosova Sorunu Üzerine**, Makale, <http://www.foreignpolicy.org.tr>

olan etnik uyuşmazlıkların tekrar daha güçlü bir şekilde ortaya çıkmalarına yol açmıştır.³⁹

Arnavutların bu çıkışına Sırlar karşılık vermeye girişmiş ve Kosova’da güçlenen yerel idarenin Sırlara baskı yaptığını dillendirmeye koyulmuşlardı. Bu dönemde Kosova’da hem Arnavutlar hem de Sırlar milliyetçi söylemler geliştirmiş ve art arda gösteriler düzenlemişlerdir. Arnavutlar Yugoslavya’da üvey evlat olmak istemediklerini ve cumhuriyet statüsünü talep ettiklerini dillendirirken, Sırlar “Eğer Kosova ve Metohiya bizim varlık nedenimiz ise, bunu korumak için hepimiz savaşmalıyız” gibi söylemlerle karşı eylemler düzenlemeye başlamışlardır.

1.3. Yugoslavya’nın Milliyetçiliğe Yönelmesi

Sırlar, Kosova’da Arnavut nüfusunun oranının zaten mevcut bulunan (% 75.5) üstüne, daha artarak fiiliyatta en azından % 85’e ulaşması, ayrıca, Arnavutların yüksek doğum oranı olması, Kosova’da zorunlu doğum kontrol uygulanması propagandasına başladılar. 1981’deki ayaklanmanın Komünistler Birliği tarafından “karşı devrim” olarak nitelenmesi, Sırp milliyetçiliği söyleminin ve onun Kosova mistisizmi ile anti-Arnavut temalarının, “karşı-devrim” tehlikesi muvacehesinde devrim savunucusu kisvesine bürünmesine imkan verdi.⁴⁰

1980’lerin ortasından sonra Kosova, Sırbistan siyasi hayatının belirleyicisi haline geldi. 1986 sonlarında Kosova’daki “Sırp soykırımına karşı” Sırp-Karadağlı

---

³⁹ Agm, <http://www.foreignpolicy.org.tr>

⁴⁰ Tanıl Bora; 1995, s: 111.

komiteleri kuruldu. Halk arasında, Kosova’da Sırp kadınlarının tecavüze uğradığına dair öyküler dolaşıyordu. Kosova kampanyaları ekseninde, Sırbistan’da ideolojik bakımdan milliyetçi, siyaseten muhafazakar-otoriter bir ittifak oluştu. Çok geniş bir yelpazeli ittifaktı bu.⁴¹

Sırp milliyetçi entelektüel kesim içinde iki yönelim söz konusu idi. Yazarlar Birliği ve edebi entelektüel kesimi, geleneksel Ortodoks halkçılığıyla da bağlantılı popülist bir milliyetçiliğe eğilimliydi. Fakat siyasi eğilimlerden (sosyalistler dahil) Sırp edebiyatçıları arasında, milli bilinci uyandıran, modernleştirici bir milliyetçi uyanışa öncülük eden 19. yüzyıl “milli şair”lerinin, “milli yazar”larının rolüne öykünme eğilimi yaygındı. Sırp Bilimler Akademisi ve genelde teknokratik entelektüel kesim, devletçi bir milliyetçi anlayışını temsil etti. Akademi’nin 1986 yılında yayımladığı Memorandum (Mutabakat Zaptı), Sırp milliyetçiliğinin “tarihsel düşmanlar” retoriğinin omurgasını oluşturdu.. Bu Memorandumda Sırbistan’ın Yugoslavya içinde ayrımcılığa uğradığı ve komünist ideoloji çerçevesinde Hırvat ile Slovenlerin başını çektiği “Sırfobisi” çalışmalarının yapıldığı öne sürüldü.⁴²

Gizli bir çalışma sonucu kabul edilen fakat basına sızan söz konusu Memorandum tüm üst düzey yetkililer tarafından kınandı. Dönemin Sırbistan Komünist Parti Başkanı olan Slobodan Miloşević ise Memorandum konusunda resmi görevi itibarıyla kınanmasına izin vermek zorunda kaldı ama kendisi kamuoyuna, bu

---

⁴¹ Agm, s:112.

⁴² Ivo Banac, **Sırbistan'da Milliyetçilik**, Kemali Saybaşı ve Gençler Özcan (Ed), Gençler Özcan (Çev.), **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997, s: 109.

konuda çok fazla söz edildiği gerekçesiyle bir açıklama yapmadı.⁴³ Miloşević'in bu tutumu üstü kapalı bir biçimde dahi olsa Memorandumu desteklediği anlamına geliyordu. Aynı Memoranduma göre, "Kosova'da Sırlar, Arnavutlar tarafından fiziki, siyasi, hukuki ve kültürel bir soykırıma tabi tutuluyor ve genel bir savaşla karşı karşıya bırakılıyorlardı"⁴⁴

Tito'nun ölümünden sadece bir kaç yıl geçmiş olmasına rağmen Yugoslavya'da farklı etnik gruplar arasında çekememezlik başlamış, ortaya çıkma fırsatını Kosova'da bulmuştu. Kardel ve Tito'nun, Yugoslav üst kimliğinde birleşme hayallere artık iyiden iyiye aşmıyor ve her ulus kendi ait olduğu milliyeti kutsamaya başlıyordu.

2. Hakların Zirvesinden Tedirginliğe Kosova Türkleri

2.1. 1974 Anayasası'nın Kosova Türklerine Tanıdığı Haklar

Rankoviç'in tasfiyesi, 1969 Anayasa kanunu ve diğer düzenlemeler ile hakları genişletilen Arnavutlar'a güven gelmiş ve bu dönemde Komünist Partisi'nde 3/2'lik bir üye oranına ulaşmışlardı. İşte bu dönemde Arnavutların Türklere karşı baskıları da artmaya başlamıştır. Bazı kurumlardaki önemli görevlerde yer tutmaya

---

⁴³ Lora Silber, ve A. Little; **Smrt Jugoslavje**, (çev)Ljiljana Nikoliç, Beograd, Rat i Mir yayımları, 1996, s: 19.

⁴⁴ Mark Tompson,; **Proizvodnja Rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini**, (çev) Vera Vukeliç, Beograd, Medija Centar yayımları, 2000, s: 56.

başlayan Arnavutlar bu dönemde Türk asıllıları işe almama, veya işe aldıklarına soyadı ve çocuklarının eğitim dili konusunda baskı yapmaya başlamışlardır.

Bu dönemde çocuklar üzerine yapılan baskılardan en önemlileri çocukların eğer Türk dilinde eğitim görürlerse ileride üniversite okuyamayacakları çünkü Türkçe üniversitenin olmadığı, üniversite okusalar da işsiz kalacakları, eninde sonunda hem Türklerin hem de Arnavutların Müslüman olduğu gibi söylemlerle konuya yaklaşmıştır. Burada ilginç olan Müslümanlık vurgusu yapan genelde sıradan halk değil daha çok Arnavutların aydın kesimi olarak tanımlanabilecek kesim tarafından yapılmıştır. Halbuki bu kesimin genelde Müslümanlıkla her hangi bir ilişkisi yoktur.⁴⁵

Bu yıllarda Kosovalı Arnavutların Türklere olan baskısı artmış gerek okullara çocuklarını göndermede, gerek soyadı yazımında sorunlarla karşılaşmıştır. Arnavutların Türklere yönelik baskıcı tutumu sadece aydınlar tarafından değil en basit halk tabanına kadar yayılmıştır. Örneğin Türklerin tek gazetesi olan “Tan” gazetesinin dağıtımında Kosovalı Arnavutlar çeşitli sorunlar çıkarmakta idiler. Tan gazetesi genelde abone usulü ile dağıtılıyordu. Hemen her Türk ailesi gazeteye abone idi. Gazetenin bazen memur tarafından bazen çocuklar tarafından dağıtılmaması veya çalınması Türklere yönelik baskının Arnavut aileleri içinde nasıl içselleştirildiği ve

---

⁴⁵ LDK başkanı ve Kosova'nın ilk başkanı İbrahim Rugova Müslüman bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmesine rağmen Müslümanlığı benimsememiştir. Rugova, Hristiyan bayramlarında Kosova halkının bayramını kutlarken Müslüman bayramları ve ramazan'da aynı davranışı sergilememiş, vefat ettikten sonra da Müslüman kurallara göre cenazesi defnedilmemiştir. Priştine Üniversitesi'nde görev yapan çoğu akademisyenin dinle pek alakası olmadığı bilinmektedir. Dolayısıyla Kosova Türkleri ile Arnavutları arasında din üzerine bir asimilasyon çalışmasının başarılı olamayacağı görülmektedir

organize hal aldığına bir örnektir. Aynı şekilde memurlar, Türkçe eğitime devam eden öğrenciler de çeşitli baskılara maruz kalmışlardır.⁴⁶ Toplumsal alanda yaşanan bu sorunların aksine hukuki düzenlemelerde Kosova Türklerine giderek daha çok hak tanınıyordu. 1963 Tüzüğünde ilk defa Türkçe konusunda düzenlemeler yapılırken 1974 Anayasası'nda Türkçe resmi seviyeye yükseliyor ve söz konusu anayasa resmi gazetede Türk dilinde de yayınlanıyordu. Çalışmanın devamında Kosova Türklerinin 1912'den itibaren anayasal düzeyde ulaştığı en yüksek noktayı işaret eden 1974 Anayasasını Türklere getirdiği haklar bakımından inceleyeceğiz.

1974 Anayasası olarak bilinen Anayasa 27 Şubat 1974 tarihinde Kosova Sosyalist Özerk Bölge Anayasası adını taşımaktadır. Bu anayasa ilk defa resmi gazetede Türk dilinde de yayınlanıp yürürlüğe girmiştir. Anayasanın "Temel İlkeler" bölümünde hak eşitliğinin Anayasa'da temel bir ilkeyi oluşturduğu vurgulanmaktadır. Bu anayasa Kosova'da Türkçeyi açık ve net biçimde kullanmayı teşvik eden ve kullanım alanlarını belirleyen en net anayasal düzenlemedir. Anayasanın 221. maddesi "Kosova'da Arnavut, Sırpırvat ve Türk Dilinin ve bunların kullanımlarının hak eşitlikleri sağlanır" denmektedir.

1974 Anayasasında Türkçenin diğer dillerle beraber aynı statüye çıktığını vurgulayan bir diğer madde Kosova'da Resmi gazete'nin yayınlanmasını düzenleyen 230. maddedir. Bu maddeye göre Kosova'da "bölge organlarının yasaları ve diğer kural ile genel belgeleri Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi'nin Resmi Gazetesinde

---

⁴⁶ Baskın Oran, , Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler, Ankara, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 48, no: 1-4, 1993, s: 144.

özdeş metinler olarak Arnavutça Sırpırvatça ve Türkçe olarak yayınlanır” denilmektedir.

1974 Tarihli Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi Anayasası’nda Türkler ve Türkçe adına kullanılan ifadeleri şu şekilde özetleyebiliriz. “Dil ve Yazıların hak Eşitliği” başlığı altında Kosova SÖB’ünde Arnavutça ve Sırpırvatça dili ve yazıları eşit olarak kullanılır,Türklerin de yaşadığı yerlerde Türk Dili ve yazısı da eşit olarak kullanılır şeklindeki ifadelere yer verilmektedir. 218. maddenin 1. fıkrasında eğitimin Arnavutça, Sırpırvatça ve Türkçe gerçekleştirdiği belirtilmektedir. 221. madde’de Arnavut, Sırpırvat ve Türkçe’nin hakeşitliğı ilkesinin somut bir biçimde uygulanmasının gerekli yasal düzenlemelerle destekleneceğı vurgulanmaktadır. 220. maddenin 1. fıkrasında “Belediye tüzüğüyle Arnavut ve Sırpırvat dilinin, Türklerin de yaşadığı belediyelerde ise Arnavut, Sırpırvat ve Türk dilinin eşit olarak uygulanması daha yakından saptanır ve sağlanır” denmektedir.⁴⁷ Burada 1974 Anayasası’nda yukarıda yazdığımız ve Türkçe ile Kosova’daki Türk varlığına vurgu yapan maddelere farklı bir bakış açısı ile baktığımızda bölgenin kendi gerçeklerinden kaynaklanan bazı sorunlara dikkat çekmek gerekmektedir.

1974 Anayasası’nda yazmakta olan “Türklerin yaşadığı bölgelerde” ifadelerine eğilmek önem arz etmektedir. Şüphesiz ki yasa koyucular bu ifadeleri bölgenin gerçeklerini dikkate alarak kullanmış ve makul bir çözüm yolu olarak görmüşlerdir. Ancak anayasada yer alan bu ifadeler Arnavut milliyetçilerinin Kosovalı Türklerin üzerine daha çok gitmelerini sağlamıştır. Bundan sonra Türklerin özellikle sayıca az olduğu İpek, Mitroviça gibi bölgelerde baskı artmış ve bir süre

---

⁴⁷Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti 1974 Anayasasının tam metni için bakınız: [http://sr.wikisource.org/wiki%D0%B5_\(1974\)](http://sr.wikisource.org/wiki%D0%B5_(1974))

sonra varlığı tehlikeye düşer olmuştur. Şu anda İpek'te Türkçe eğitimin olmadığı, her hangi bir Türk derneğinin faaliyetini sürdürmediğini ve Türklerin siyasi yapılanmasında İpek şubesi diye bir yerin olmadığını, oysa daha önceleri önemli sayıda Türkün yaşadığı bir merkez olduğunu vurgulamak gerekir.⁴⁸

Bu dönemde bazı Arnavut aydınlarının kitaplarında devamlı Türklerin aslında Osmanlı döneminde kimlik değiştirmiş Arnavutlar oldukları vurgulanmıştır. Esat Haskuka ise *Historijsko-Geografska Analiza Urbanih Funkcija Prizrena*⁴⁹ adlı eserinde (Zagreb Üniversitesinde Doktora tezi olarak hazırlanmış 1985'te Kosova'nın Yakova kentinde kitap olarak basılmıştır) daha somuta giderek soy isimlerle kimlerin gerçekten de Türk olduğunu "belirlemiş" ve onların da Türkiye'ye göç ettiğini dolayısıyla Prizren'de hiç Türk kalmadığını tespit etmeye kadar ileri gitmiştir. Kosova'da önemli olan bu tür açıklamaları sadece yazar kesim tarafından duymamanız, sokaktaki sıradan insandan bile duyabileceğiniz gerçeğidir. Bu da Kosova'da Türklere yönelik tutumun yaşamın her alanına nasıl yaygınlaştırıldığını göstermektedir.

Arnavutlardan gelen baskılar, Türk nüfusun azlığı, Arnavutlarla dinsel yakınlık ve evlilik bağları kurmaları Kosovalı Türklerin Arnavutlaşmasını kolaylaştıran faktörler olarak sıralanabilir. Ancak bu faktörler tek başına

---

⁴⁸ Can Karpat, Ötekiler: **Arnavut Olmayanların Kosovası**, AIA Balkan masası, 16.05.2006, <http://www.axisglobe.com/article.asp?article=862>

⁴⁹ Esat Haskuka; **Historijsko-Geografska Analiza Urbanih Funkcija Prizrena**, Dakovica, Univerzitet Kosova Visa Pedagoska Skola "Bajram Curi", 1985.

asimilasyonu açıklamaya yetmemektedir.⁵⁰ Boşnakların da Müslüman olmalarına ve geleneksel olarak Türklerle evlilik yapmalarına rağmen, aynı baskıcı ilişkilerin bu iki grup arasında görülmediği bilinmektedir. Öyleyse asimilasyon sürecini açıklamak için başvurulacak en son faktör, büyük grubun milliyetçiliğinin gücü ve derecesidir. Yugoslavya’da ve tüm Balkanlarda Arnavut milliyetçiliği her zaman en güçlü milliyetçiliklerden biri olmuştur. Bu milliyetçiliğin dinsel ve kültürel açıdan Arnavutlara benzer olan Türklere yansımaları, diğer milletlere göre farklı olmuştur. Türkler, diğerleri diye tanımladıkları arasında ayırım yapmayan Arnavut milliyetçileri için daima özel bir grup olmuşlar, diğer sayılmamışlardır.⁵¹

1974 Anayasası’ndan sonra tam ismi ile “Dil ve Yazıların Hak Eşitliğine Dair 1977 Yasası” adlı yasa çıkartılmıştır.. Bu yasa Kosova’da Türkçe’ye yeni bir hak getirmemekle beraber 1974 Anayasasında getirilen hakları teyit etme konusunda anlamlıdır. Bu yasada bir defa daha Kosova’da Türkçe’nin, Arnavutça ve Sırp-Hırvatça’yla hak eşitliğinin sağlandığı vurgulanmaktadır. Bu yasada daha ayrıntıya dalınarak Türkçe eğitim görülen okullarda tüm eğitim araç gereçlerinin kendi dilinde sağlanması garantisini ve sorumluluğunu yetkili makamlara

---

⁵⁰ Şule Kut; **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2005, s: 232.

⁵¹ Tuğça Poyraz Tacoğlu; **Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova’daki Türk Topluluğunun İncelenmesi**, Ankara, Hacettepe Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, sayı 1, Haziran, 2008.

yüklemektedir. Ayrıca Türkçe eğitim verilen okullarda Türk dilinde eğitim ve yardımcı kitapların sağlanmasını garanti altına almaktadır.⁵²

1974 Anayasası ve onu takip eden 1977 tarihli Dil ve Yazıların hak Eşitliğine Dair yasa Türkler tarafından olumlu karşılanırken, bu anayasa ve yasadan ne Sırp ne de Arnavutlar memnun kalmışlardır. Sırp 74 Anayasası ile Arnavutların geniş haklara sahip olduğunu ileri sürmüş ve zaten dillendirilmekte olan cumhuriyet taleplerinin daha gür bir sesle talep edilmesi için bir yapıtaşını oluşturduğunu savunmuşlardır.

2.2. 1980'lerin Başında Kosova Türkleri

Kosova Türklerinin özellikle 1980'li yılları sancılı geçmiştir. Bu dönemde iki farklı aşırı milliyetçilik arasında sıkışan Türkler, bir yandan da kendi milliyetçiliklerini geliştirmeye başlamıştır. Türklerin 1951'den sonra eğitim hakkını kazanmaları dolayısı ile özellikle 1990'lı yıllardan başlayarak bölgedeki orana göre çok sayıda üniversite mezunu vermiş olmaları hem seviyeyi arttırmış hem de bu topluluğa özgüven vermiştir. 1980'lerin olumsuz koşullarında Türklerden çok sayıda kişinin üniversite okumadığını görmekteyiz. Bunun doğal olarak getireceği bağnazlık ve içe kapanıklık Kosova Türklerini de kapsamıştır. Kosova Türkleri, üzerlerinde hissettikleri baskı sonucu pek farkında olmasalar da zaman zaman aşırı milliyetçilik, tatmin olmamış milliyetçilik ve az gelişmiş milliyetçilik örneklerini göstermişlerdir. Dönem olarak Tito'nun ölümünden sonra 1993'te Türkiye tarafından başlatılan

---

⁵² <http://digital.nb.rs> bu adresten Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı-Yugoslavya'nın 1921'den itibaren çıkarılan tüm anayasalarına ulaşılabilir.

Büyük Öğrenci Projesi çerçevesinde Kosova'dan Türk öğrencilerin alınması dönemine kadar, üniversiteden mezun olan Türk sayısı oldukça azdır.⁵³ Arnavut ve Sırp'ların aşırı milliyetçi söylemler geliştirdiği bu dönemde Türkler de bu akıma kapılmış ve erken milliyetçi tavırlar sergilemeye başlamışlardır. Bu milliyetçilik 1990'lı yıllarda daha da gelişecektir.

---

⁵³ Cem Topsakal ve Bedrettin Koro, 2007, s: 83 - 94.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MILOŞEVIÇ DÖNEMİNDE KOSOVA VE TÜRKLER

1. Yugoslavya'da Miloşeviç İktidarı

Önceki bölümde değindiğimiz öğrenci olayları giderek kitlesel gösterilere dönüşürken farklı uluslararasıdaki çekememezlik giderek artış gösteriyordu. Cumhuriyet talepleri ile Arnavutların yarattığı bu etki Sırlarda aşırı milliyetçi bir tepkinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Kosova'da Sırp olmayan halkın sindirilmesine yönelik politikalar izleyen eski İstihbarat Şefi Aleksandar Rankoviç'in cenaze töreni, Sırp milliyetçiliğinin açığa vurulduğu ilginç mekanlardan biri olmuştur. Bu milliyetçilik dalgasını arkasına almayı başaran Miloşeviç artık adıyla hiç uyuşmaz hale gelen Komünist Parti'de hızla yükselecek ve Yugoslavya'yı 1990'lı yıllara taşıyacaktı.

Çalışmanın bu bölümünde gelişen Sırp milliyetçiliği ve Slobodan Miloşeviç'in iktidara gelip, bunu güçlendirmesi konuları işlenecektir. Daha sonra Miloşeviç'in Kosova'ya yönelik politikaları incelenecek ve bu dönemde Kosovalı Türklerin durumuna değinilecektir.

1.1. Miloşeviç'in Yükselişi ve İktidarını Pekiştirme

1986 yılının Mayıs ayında programında 1974 Anayasasının tanıdığı hakları ortadan kaldırmak ve Kosova ile Voyvodina üzerinde Sırp hakimiyetini yeniden sağlamak amacıyla Slobodan Miloşeviç'in Sırbistan Komünistler Birliği'nin başına geçmesi, şimdiye kadar Arnavut ve Sırların beyninde yer alan ancak aleni olarak

açıklanmayan duyguların ortaya çıkacağı dönemi hazırlamıştır. Miloşeviç ayrıca Kosova ve Voyvodina'nın dışında, bütün Yugoslavya'da Sırp hakimiyetinin sağlanabileceğini düşünüyordu. Sosyalist Yugoslavya'nın fikir babalarının formüle ettiği “Güçlü Yugoslavya, zayıf Sırbistan” tezini ortadan kaldırmak ve Yugoslavya içinde hakim cumhuriyetin Sırbistan olmasını sağlamak amacı ile Miloşeviç siyaset alanına girmiş oldu.

1980'lerin ortasından sonra Kosova, Sırbistan siyasi hayatının belirleyicisi haline geldi. 1986 sonlarında Kosova'daki “Sırp soykırımına karşı” Sırp-Karadağlı komiteleri kuruldu. Halk arasında, Kosova'da Sırp kadınlarının tecavüze uğradığına dair öyküler dolaşıyordu. Kosova kampanyaları ekseninde, Sırbistan'da ideolojik bakımdan milliyetçi, siyaseten muhafazakar-otoriter bir ittifak oluştu. Çok geniş bir yelpazeli ittifaktı bu ¹

Aleksandar Ranković'in 20 Ağustos 1983 yılında vefat etmesi dolayısıyla düzenlenen cenaze törenine yüz binlerce Sırp katılarak töreni bir gövde gösterisine dönüştürdüler .² Tito'nun ölümüyle Yugoslavya'da oluşan boşluğu Miloşeviç, Yugoslavya'nın ikinci efsanevi lideri olarak doldurmak istiyordu. 1988 yılında Niş'te düzenlenen bir mitingde Sırp'lar şu sloganı atmıştı: “Özgürlük beklemez (Sloboda Sırpça “Özgür” demektir - kelime oyunu oynanmıştır) hey Sloboda halk kendi kendine soruyor Tito'nun yerine kim gelecek” Miloşeviç önce Sırbistan üzerindeki otoritesini kurduktan sonra tüm Yugoslavya'yı merkezileştirerek denetimi altında tutmaya çalışacaktı; fakat bunun olamayacağını gördüğü zaman

---

¹ Tanıl Bora; 1995, s: 112.

² Lora Silber, ve A. Litle; 1996, s: 20.

1991 yılından itibaren parçalanın Yugoslavya'nın mümkün olan bölgelerini ele geçirmeye yöneldi.³

1986 yılında Kosova'yı ziyaret eden ve bölgede Sırp milliyetçiliğinin Yugoslavya'yı tehlikeye atabilecek boyutta geliştiğini gören Sırbistan Cumhurbaşkanı Ivan Stambolić, bir yıl sonra okul arkadaşı ve Sırbistan Komünist Parti Başkanı Slobodan Miloşeviç'i Kosova'ya gönderirken bu konuda uyarılmıştı. Gazeteci Silber ve Litle dönemin birincil aktörleri ile yaptıkları bir dizi röportaj ve araştırmanın sonucu olarak Miloşeviç'in 24-25 Nisan 1987'deki Kosova ziyaretinin önceden ayarlanmış iyi bir komplo olduğunu gözler önüne serdi.

Miloşeviç, Nisan 1987'de Kosova Komünistler Birliği Başkanı Azem Vllasi tarafından karşılandı. Miloşeviç'in bölgeye geldiğini duyan Sırlar "Slobo Slobo" diye bağırıp kendilerine hitap etmesini isteyince Miloşeviç, Sırların görkemli bir şekilde toplandıklarından habersizmiş gibi kalabalığa seslenmek üzere binanın balkonuna çıkarak yerel polisle (çoğunluğu Arnavut polisi) neredeyse çatışmak üzere olan bir toplulukla karşılaştı. Polis göstericileri taşkınlık yaratmamak için engellemeye çalışırken Miloşeviç onları daha da ateşleyen "Sizi dövmeye kimse cüret edemez"⁴ sözlerini sarf etti. Ardından da milliyetçi söylemlerle dolu tarihsel konuşmasını yapan Miloşeviç "Arnavut milliyetçi ve bölücülerin emellerini gerçekleştirmelerine izin vermeyeceğiz" dedi. Böylece olaylar patlak verdi ve göstericiler ile polis arasında çatışmalar çıkmaya başladı.

Kosova'daki protestoların örgütleyicisi Miroslav Solević daha sonra kendisiyle yapılan bir röportajda göstericiler arasına polisler saldırmak üzere kamyon dolusu taşların yerleştirildiğini söyledi. O günkü olaylarda dayak yemeyen

---

³ Robert Thomas, **Serbia Under Milosevic: Politics in the 1990s**, London, C. Hurts and Co Publishers, 1999, s. 29 -45.

⁴ Age, s: 44-45.

polisın kalmamasına rağmen Sırp basını “Arnavut polisi, Kosova Sırplarını dövüyor” diye başlık attı. Sırp göstericiler o gün hem yerel Arnavut yöneticilerine saldırdı hem de Kosova’nın özerkliğinin kaldırılmasını istedi. Kosova Komünistler Birliđi Başkanı Azem Vllasi ile daha sonra yapılan bir röportajda Vllasi, söz konusu tarihi ziyaretten 4 gün önce de Miloşeviç’in Kosova’ya geldiğini ama kendisi ile değil sadece Solović ile görüştüğünü belirterek söz konusu gösterilere ilişkin senaryonun o zaman hazırlandığını öne sürdü.⁵

Kosova’da yaptığı bu çıkışın ardından Miloşeviç, Sırbistan siyasi sahnesinde önemli bir kişilik olarak boy göstermeye başladı.

Miloşeviç Kosova’da bunları gerçekleştirirken diğer yandan Komünist Parti içinde güçlenmenin yollarını aradı. Bunun için Komünist Partisi içinde bazı oyunlar oynama gereğini duydu.

Daha sonra asıl mesleği olan tarihçiliğe dönen Merkez Komite üyesi Ljubinka Trgovčević 8. oturumda üyelerin nasıl terlediğini ve tırnaklarını ısırđıklarını görüğüğünü açıkladı. Trgovčević, “bu gidişatın faşizme bile götürebileceğini” söylemişti. Toplantı arasında Miloşeviç, kulis yaparak destek toplamaya çalışıyordu, bu arada sadık komünistlerden olduğunu bildiği Azem Vllasi’den de destek istedi. Vllasi’nin karşı çıkması üzerine Miloşeviç ona küfretti, Vllasi de Miloşeviç’e “yalancı ve riyakar” diye hitap etti. İki gün süren 8. Oturum’un birinci gecesinde Miloşeviç ve ekibi onun evinde toplanarak yarın atacakları adımı hesapladı. Mitević (daha sonra TV Müdürü oldu) yarınki toplantıda atılacak adımları en ince ayrıntısına kadar planlamıştı. Ertesi sabah Belgrat Parti Komitesi üyelerinden 4 kişiyile görüşüp, birkaç gün önce düzenlenen

---

⁵ Lora Silber, ve A. Litle; 1996, s: 20-24.

Partinin İl Teşkilatı seçimlerinde Stambolić'in kendilerine baskı yaparak Dragiša Pavlović'in seçilmesini istediğine ilişkin bir mektup yazıp yarınki toplantıya göndermeleri konusunda onları ikna etti ve ertesi gün söz konusu mektup Milošević tarafından kürsüde okundu.⁶ Böylece Stambolić aleyhine kurulan komplo yerini buldu ve netice itibariyle, oylama sırasında Stambolić'in ekibi bir bir merkez komite dışında kalarak Milošević, 8. Oturum'da zaferini ilan etti. Siyasi olarak

Milošević'in bu tavırlarına karşı ilk eylem Slovenya'dan geldi. 27 Şubat 1989'da Slovenler Kosova'da Sırp'ların yaptıklarını protesto etti. Ancak aynı esnada Belgrad'ta da Sırp yanlısı gergin gösteriler yapılıyordu. Yugoslavya'da ayrışma iyiyden iyiye klendini gösterir olmuştu. Belgrad'taki gösterilerde Sırp liderleri Milošević'i kürsüye istiyor Milošević ise adeta "Benim dışındaki liderler becerebiliyorlarsa buyursunlar, halkı sakinleştirsinler" dercesine kürsüye çıkmıyordu. Bunun üzerine Yugoslavya Cumhurbaşkanı Boşnak Raif Dizdarević toplanan kalabalığa hitap etmek üzere kürsüye çıktı. Fakat Dizdarević'in arkasında Milošević'in yakın adamlarından bir genç Cumhurbaşkanı'na ne söylemesi gerektiğini dikte ediyordu. Söz konusu kişinin sesi mikrofondan duyulmaya başlayınca kalabalık Dizdarević ile alay etmeye başladı. En son olarak Milošević ortaya çıktı. Göstericiler Arnavut yöneticilerin özellikle de Vllasi'nin tutuklanmasını istiyordu. Milošević kalabalığa sadece 4 dakika konuştu, "görevine bakılmaksızın tutuklanması gereken herkesi tutuklayacakları sözünü verdi ve kalabalığın dağılmasını istedi" Yaklaşık 1 milyon kişi kısa bir zaman içinde dağıldı, Milošević

---

⁶Age, s: 27.

herkesin önünde onların lideri olduğunu bir kez daha göstermişti. Ertesi gün Arnavut lider Azem Vllasi tutuklandı.⁷

28 Mart 1989'da Arnavutların direnişlerine ve Yugoslavya'nın diğer cumhuriyetlerinin muhalefetine rağmen Sırbistan yeni Anayasası onaylandı. Artık ipler iyiden iyiye Miloşeviç'in eline geçti.

Kosova Savaşı'nın 600'üncü yıldönümü "kutlamaları" Miloşeviç'in bölgede bir gövde gösterisi yapması için oldukça uygun bir tarihe denk geldi. Böylece 28 Haziran 1989'da⁸ Sırbistan'ın birçok bölgesinden yaklaşık 1 Milyon Sırp Kosova ovasına akın etti. Miloşeviç tarihi Kosova Ovası'na, kalabalığın tam ortasına helikopterle indi. Miloşeviç bu mistik atmosferde milliyetçi söylemleri ile bundan sonraki 10 yılda Sırp halkını kendine bağlayacak sözleri sarf etmeye başladı. Miloşeviç "Kosova kahramanlığı bir zamanlar cesur olduğumuzu unutmamıza imkan vermiyor. 6 yüzyıl sonra bugün tekrar savaşlar ve kavgalar içindeyiz; bugünkülerin silahlı olmamasına rağmen... ama bu ihtimal da henüz ortadan

---

⁷ Dejan Anastasijevic, **How Milosevic Won the War**, Institute for War and Peace Reporting, 12 May 1999.

⁸ 28 Haziran tarihi Sırp için büyük önem taşımaktadır. Bu tarihte Sırp Hıristiyanlık'tan önceki inanışları olan Savaş tanrısına "Vid" diyorlardı ve bu günün Vidovdan olarak adlandırılmasını istiyorlardı. Bu tarih önce dini bayram olarak kabul edilmiş, 1913'te ise dini, resmi ve halk bayramı olarak kabul edilmişti. Bu günün önemi sonraki olaylarda da devam ettirildi. Örneğin Sarajevo'daki suikast bu tarihte gerçekleştirildi. Versay Anlaşmasına Sırp bu tarihte imza koydu. 1921 Anayasası da yine bu tarihte kabul edildi ve vidovdan Anayasası diye anıldı. Stalin bile Yugoslavya'yı Kominform'dan ihraç ederken bu tarihi seçti. 28 Haziran'ın sembolik değeri Sırp halkında oldukça değerli olduğu için Miloşeviç'te 1989'da bu tarihte en büyük çıkışına hazırlanmıştı Uzgel, 2002, sy: 125-126.

kalkmamıştır” diyerek kalabalığı coştururken 90’larda yaşanacak olanların sinyalini veriyordu.⁹

Kosova ovasındaki bu destekten sonra Miloşeviç yönünü idari konulara çevirmiş ve ilk iş olarak SSRN (Emekçi Halkın Sosyalist Birliği) kurumunu Sırbistan Sosyalist Partisi’ne (SPS) dönüştürerek teşkilatını bu kurumun mevcut yapıları üzerine oturtmak olmuştur.¹⁰ Miloşeviç açısından taşlar yerli yerine oturmaya başlamıştı. Şimdi sıra zaten büyülenmiş olan Sırbistan halkının “demokratik” kriterler çerçevesinde oylarını almaya gelmişti.

Kabul edilen 1989 Anayasasına göre çok partili sisteme geçilmiş ve ilk özgür seçimlere gidilme kararı alınmıştı. Sırbistan’da genel ve Cumhurbaşkanlığı seçimleri aynı tarihte yapıldı. Genel seçimlerin tartışılmaz galibi Miloşeviç’in oluşturduğu Sırbistan Sosyalist Partisi SPS olurken Cumhurbaşkanlığı görevini de yine Miloşeviç açık ara farkla kazanmıştı.

Sırbistan’da ilk özgür seçimler 9 Aralık 1990’da düzenlendi. %80 oranında katılım gerçekleştiği seçimleri hem Miloşeviç’in Partisi SPS hem de Cumhurbaşkanlığı seçiminde Miloşeviç birinci sırada tamamlamıştı.¹¹

Artık iktidarını iyice perçinleyen Miloşeviç yönetimi 1991 yılında Dil ve Yazıların Resmi Kullanışına Dair Yasayı Sırbistan Meclisi’nden çıkardı. Çıkarılan bu yasa ile daha önceden geçerli olan Kosova Sosyalist Özerk Bölgesinde Dil ve Yazıların hak Eşitliğine dair yasa yürürlükten çıkarılmıştır. Sırbistan Meclisi’nin

---

⁹ Lora Silber, ve A. Litle; 1996, s:46.

¹⁰ Mark Tompson; 2000, s: 64.

¹¹ Vladimir Goati, **Volja Gradjana ili Izborna Manipulacija**, Beograd, Nuns yayınları, 1999, s: 10.

çıkardığı yeni yasa da Türkçe ve Arnavutça'dan hiç bahsedilmemekte diller “Sırp dili ve halkların dilleri” terimi adı altında geçiştirilmektedir.¹²

Nisan 1992’de ilan edilen Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Miloşeviç liderliği Yugoslavya Sosyalist federatif Cumhuriyeti’ne tam ters bir yapıya büründü. Etnik hoşgörünün yerini etnik ayrımcılık, hatta etnik temizlik, ademi merkezîyetçiliğin yerini katı bir merkezîyetçilik, büyük devletler arasında denge politikası yürütmeyi, tek devlete dayalı politika (Rusya Federasyonu) ve Tito’dan sonra uygulanmaya başlanan rotasyonla başkanlık sistemini Miloşeviç diktatoryası almıştı.¹³

90’lı yıllar boyunca Miloşeviç iktidarını çeşitli manevralarla pekiştirdi. Miloşeviç’in eşi Mirijana Markoviç Belgrat Üniversitesi’nde Marksizm dersleri veren bir akademisyendi. Yugoslav Birleşik Sol partisini kuran Markoviç 90’lı yıllardaki sol oyları topluyor ve ciddi bir alternatifin oluşmasını engelliyordu. Özellikle Sırbistan’ın güney kesimlerindeki kırsallardan milliyetçi oyları toplayan Miloşeviç ise, Meclise giremeyen Yugoslav Birleşik Sol’u üyelerini dışarıdan kabineye dahil ediyordu. Bu manevra ile iktidar Miloşeviç ailesi ve yakın çevresinde toplanıyordu.¹⁴

---

¹² 1991 yılında çıkarılan Dil ve Yazıların Resmî Kullanışına Dair Yasanın Sırpça orijinal metni için bakınız.

http://www.skgo.org/upload/SITE/Pravni_okvir/Pozitivni_propisi/Stari/Zakon%20o%20sluzbenoj%20upotrebi%20jezika%20i%20pisama%2045-91.pdf

¹³ İlhan Uzgel; **Bağlantısızlıktan Yalnızlığa – Yugoslavya’da Milliyetçilik ve Dış Politika**, Türkiye’nin Komşuları, (der) İlhan Uzgel, Mustafa Türkeş, Ankara, İmge yayınları, 2002, s: 118-119.

¹⁴ Louis Sell; **Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia**, Durham and London: Duke University Press, 2002 s: 176.

Milošević bu dönemde yalnızca siyasi olarak değil ekonomik olarak da ilerlemek isteyenlerin yakın olması gereken bir hale dönüşmüştü. Sayıları 60-70'i bulan bir işadamı grubu Milošević'e yakın durmaları sayesinde büyük ekonomik kazançlar elde ediyorlardı. Marksizm bilgisi iyi olan Mirijana Markoviç yabancı sermayenin ülkeye girmesini ve dışa açılmayı entelektüel birikimi ile sömürü olarak nitelerken eşi Milošević ülkedeki bu imkanları kendine yakın işadamlarına sunup geniş çaplı bir diktatorya yarattı.¹⁵

Bu çalışmada odaklandığımız konu Kosova Türkleri olduğu için Milošević'in iktidara nasıl geldiğini aktardıktan sonra, Bosna-Hersek'le savaş yılları ve daha sonra iktidarını nasıl sürdürdüğü konuları, derinlemesine araştırılmayacak ancak gerekli görüldüğü bölümlerde vurgu yapılacaktır. Yugoslavya Sosyalist federatif Cumhuriyeti'nin Milošević'in siyasi sahnesine çıkmasıyla beraber nasıl bir hal aldığı yukarıda ayrıntılarıyla aktarıldı. Çalışmanın devamında Yugoslavya'dan ayrılan cumhuriyetlere değinildikten sonra, Kosova'da sayı olarak en büyük çoğunluğu oluşturan Arnavutların bu politikalara yönelik tutumuna geçeceğiz. Bu bölümün ikinci başlığında da Kosova Türklerinin bu dönemdeki tutumu ve davranışlarını incelemeye çalışacağız.

1.2. Yugoslavya'nın Dağılışı

Milošević'in iktidarını pekiştirmek için uygulamaya başladığı manevralardan diğer cumhuriyetler rahatsız olmaya başladılar. Çeşitli alanlarda dile getirilen hoşnutsuzluk eylem olarak gösterilmiyordu. Burada Slovenya ve

---

¹⁵ Slavoljub Djukiç; **Milošević and Markoviç**, Montreal, McGill-Queen's University Pres, 2001, s: 110 – 125.

Hırvatistan'ın özellikle sessiz kalması dikkat çekicidir. Silber ve Litle bunu Hırvatistan ve Slovenya'nın Almanya desteği ile ayrı bir yolu seçebilme ihtimallerinin varlığından dolayı büyük tepki vermekten kaçındıkları iddiasının ciddiye alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Yugoslavya'nın dağılmasında dönüm noktası rotasyonla sürdürülen devlet başkanlığı sırası Hırvat Stjepan Mesiç'e geldiğinde Sırbistan'ın bunu engellemesi ile gerçekleşti. Mayıs 1991'de gerçekleşen bu olay ülkenin başkansız kalmasına sebep oldu. Bu çıkmazı aşmak için Makedon Kiro Gligorov ve Boşnak Alija İzetbegović gevşek bir federasyon oluşturmak için girişimde bulundular ancak başarıya ulaşamadılar. 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını ilan etmeleri ile Yugoslavya'da çözülme ve çatışmalar başladı. Makedonya'nın Eylül 1991'de, Bosna ve Hersek'in Kasım 1991'de bağımsızlığını ilan etmesi ile Yugoslavya fiilen Sırbistan (Vojvodina ve Kosova dahil) ve Karadağ'dan oluşan ancak devamlı bir Sırp devleti olarak hareket edecek olan yeni bir şekle büründü.¹⁶

Genel çapta cumhuriyetler kendi kaderlerini belirleyecek kararlar alırken bu yetkiye sahip olmayan Kosova'da nüfus olarak çoğunluğu oluşturan Arnavutlar harekete geçmeye başladı.

1.3. Arnavutların Partileşmesi, Boykot Kararı ve Kaçanik Anayasası

1989'da Kosova'nın özerkliğinin kaldırılması ve Miloşević'in söylevlerinde geleceğin nasıl bir hal alacağı açıkça görülmeye başlanmasından sonra Kosova'da başta Arnavutlar olmak üzere çeşitli siyasi oluşumlar ve mücadele alternatifleri oluşmaya başlamıştır.

---

¹⁶ Mary Kaldor, **Yugoslavia and New Nationalism**, New Left Review, 1993/197, s:100.

Bunlardan en önemlisi ve Arnavutların neredeyse tamamının destek verdiği İbrahim Rugova önderliğinde kurulan Kosova Demokratik Birliği – Lidha Demokratike Kosovës (LDK) idi. Kosovalı Arnavut aydınları bir çatı altında birleştirmeyi başaran bu birlik Sırp güdümündeki Yeni Yugoslavya kurumlarına ve onların aldığı kararlara direnmeye çalışıyordu. LDK “Pasif Direniş” olarak açıklanan siyasi tutumu ile Kosova’nın özerkliğinin kaldırılmasına ve merkezi yönetim tarafından alınan kararlara uymamaya gayret gösteriyordu. LDK 26-30 Eylül 1991 tarihinde Kosova çapında bir referandumu örgütleyerek vatandaşlara Kosova’nın bağımsızlığına nasıl baktıklarını soruşturdu. Kosova nüfusunun %87’sinin katıldığı referandumda %99.87 oranında Kosova’nın “bağımsızlık” ilan etmesi gerektiği sonucu çıktı. Referanduma Sırpların tamamı katılmazken Türk, Boşnak ve Romlar’dan da istisnalar hariç katılım gerçekleşmedi.

Eğitim, sağlık gibi hizmetleri boykot etmeye başlayan Arnavutlar paralel bir sistem içinde örgütlenip “pasif direnişi” devam ettirmeye başladılar. Yine bu dönemde Arnavutlar aralarında seçim gerçekleştirip milletvekillerini seçtiler. Milletvekilleri de Makedonya sınırına yakın olan Kaçanik kentinde bir oturum gerçekleştirip Kaçanik Anayasası olarak bilinen anayasayı kabul ettiler.

7 Eylül 1990 tarihine Kaçanik kentinde kabul edilen “Kosova Cumhuriyeti Anayasası”¹⁷ girişinde bu Anayasa’nın 2 Temmuz 1990 tarihli bağımsızlık bildirgesine dayanarak çıkartıldığını vurgulamaktadır. Anayasanın Genel Hükümler bölümünün birinci maddesinde Kosova Cumhuriyeti Arnavut ulusunun, diğer ulusların, ulusal azınlıkların, ülke yurttaşlarının, Sırpların, Müslümanların,

---

¹⁷ Arnavutça orijinal metin için bakınız: <http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/kos-kacanik-1990.pdf>

Karadağlıların, Türklerin, Romların ve Kosova’da yaşayan diğerlerinin demokratik devletidir” denmektedir.

Bu ilk madde de ilginç olan diğer ulusların ile uluslar azınlıkların bir arada kullanılmasıdır. Anayasayı hazırlayanlar burada arada bir formül bırakmak istemişlerdir. Eğer sadece Arnavut ulusu ve ulusal azınlıklar terimlerini kullansalardı Yugoslavya’nın bir ulusu olan Sırp-lar burada ulusal azınlık konumuna indirgenmiş olacaktı. Bunun için arada bir formül bulunmaya çabalanılmıştır.

İkinci maddede ise Kosova’nın ilk başta tamamen ayrılmayı hedeflemediği ve Yugoslavya’nın 7. cumhuriyeti olmayı arzuladığını gösteren bir cümle var. Anayasanın ikinci maddesinde Kosova Cumhuriyeti devlet olarak Yugoslavya Birliği’nin bir üyesidir denmektedir.

Anayasanın 11’nci maddesi ise Kosova’da dilleri düzenlemektedir. 11. maddenin birinci paragrafında “Kosova’da Arnavut dili ve yazısı resmi kullanımdadır” denmektedir. İkinci paragrafta ise Kosova’da yaşayan diğer ulusların, Sırp-hırvatça ve Türkçe dili ve yazısı da eşit olarak resmi kullanımdadır” denmektedir.

Kaçanik anayasasında Kosova’nın bayrağını düzenleyen 20’nci madde ve milli marşını düzenleyen 21’nci madde de Kosova’nın kendi bayrağı ve milli marşı olduğu vurgulanırken bunun anayasaya aykırı olmayacak şekilde belirleneceği yazmaktadır. Bu iki madden sonra gelen 22’nci madde ise Kosova’da ulusal topluluk ve azınlıkların kendi milli sembollerini kullanabilecekleri vurgulanmıştır.

Nerdeyse tamamını Arnavut asıllı milletvekillerinin oluşturduğu meclisin çıkarttığı bu anayasada Arnavutların pasif direniş kararı çerçevesinde ve paralel kurumlar oluşturma yönünde adımlar attığı görülmektedir. Söz konusu anayasa 1974 Anayasasına çok benzemekle birlikte Arnavut ulusu ve Arnavut dil ile yazısına özel

vurgu yaparken Kosova'nın Cumhuriyet olduğunu ilan etmektedir. Ancak Kaçanik'te Arnavut milletvekilleri Kosova Cumhuriyeti'nin Yugoslavya Birliğinin bir parçası olduğunu vurgulayarak aslında Yugoslavya'nın 7'nci cumhuriyeti olmayı istediklerini belirtmişleridir.

Bu anayasanın ilanı ile Kosovalı Arnavutlar izleyecekleri politikayı resmen açıklamış ve bundan sonra Belgrat'a bağlanan kurumları boykot etmişlerdir.

1.4. Pasif Direnişten Silahlı Mücadeleye

Kosovalı Arnavutlar LDK önderliğinde “Pasif Direniş” göstererek olumlu bir direniş örneği göstermiş ve sorunu diplomatik yollarla çözüme girişimleri uluslararası camiada tarafından destek görmüştü. Aslında 1993'te ilk defa ismi duyurulan, lakin 1997'den itibaren faaliyetlerine başlayan, özellikle 1998 yılında Jashari ailesinin katledilmesinden sonra “kurumsallaşan” Kosova Kurtuluş Ordusu – Ushtria Çlirimtare e Kosovës (UÇK),¹⁸ Rugova önderliğindeki “Pasif Direniş” son vererek silahlı mücadeleye başladı. UÇK'nın finansal kaynağı Kosova'da evden eve toplanan vergiler, yurtdışındaki Kosovalıların bağışları ve muhtemelen bölgeye yönelik stratejiler geliştiren (başta ABD olmak üzere) batılı devletler tarafından sağlandı. LDK'nın bölünmeye ve aydınlar arasında sorunlar oluşmaya başladığı bir dönemde UÇK sahne almış ve gerçekleştirdiği bazı saldırılarda sesini duyurur hale

---

¹⁸ 1997'de UÇK'nın eylemleri sayesinde dünyakamuoyunun Kosova sorununa ilgisi artmıştır.

Kosova'da Sırp-Arnavut çatışmasının başlamasından sonra binlerce sivil Kosovalı hayatını kaybetmiş, yüz binlercesi evlerini terk etmiştir. 20 Ekim 1997'de, BM Genel Kurulu Kosova'da insan hakları ihlallerinde bulunması gibi nedenlerden dolayı Belgrat hükümetini kınayan bir karar kabul etmiştir.

Bkz. Woodrow Wilson, International Center Occasional Paper series, 2001, No.66.

<http://www.wics.si.edu/ees/papers/2001/ram.pdf>.

gelmişti. UÇK bazen bölgede rutin yol kontrolleri yapmakta, kimlik belgesi ve ehliyeti kontrol ettikten sonra arabaların seyahatine izin vermekte idi. Hem bu tür kontroller hem Yugoslav ordusuna yönelik saldırılarla ismini duyuran UÇK, uluslar arası camia tarafından giderek daha çok dikkate alınan ve ilgilenilen bir gerilla grubu halini aldı. UÇK'nın gerçekleştirdiği saldırılarda Yugoslav ordusuna mensup bazı askerlerin ölmesi üzerine harekete geçen Yugoslav ordusu 1998'de bir yıldırma operasyonu başlattı. Drenica bölgesinde orduya direnen Jashari ailesini tamamen katleden ordu birlikleri Kosova'da çok sayıda köyü bombaladı. Ancak bu yıldırma operasyonu Kosova'da UÇK'ya olan sempatiyi arttırdığı gibi, UÇK'nın mücadele formülünün LDK'nın pasif direniş formülünden çok daha mantıklı olduğunu insanlara inandırdı. Gerek UÇK saldırıları gerek Yugoslav Ordusunun köyleri bombalaması esnasında çekilen görüntüler uluslar arası medyada yayınlanınca bir anda Kosova dünyanın gündemine oturdu.¹⁹ Uzun süren müzakerelerin son turu 6 Şubat 1999'da Paris yakınlarındaki Rambouillet Şatosu'nda yapıldı. Görüşmelerde tahmin edildiği gibi bir sonuç çıkmadıktan sonra taraflar ülkelerine dönmüş ve başını ABD'nin çektiği NATO müdahalesi 24 Mart 1999'da başlamıştı.

---

¹⁹ Kosova'nın uluslar arası medyada bu kadar çok yer alması ve batılı devletlerin gündemine girmesinin kuşkusuz değişik sebepleri vardı. Birincisi Kosova'nın coğrafi konum olarak Avrupa'ya çok yakın bir yerde olması durumu iken, ikinci olarak Sırp güçlerinin insanlık dışı davranışları ve toplu katliamlar yapmaları söylenebilir. Ancak bilinmektedir ki dünyanın çeşitli bölgelerinde bu düzeyde veya daha şiddetli bir şekilde insan hakları çiğnenmekte ve kısımlar gerçekleşmektedir. Ancak batı medyası ve siyasileri bu konularla pek ilgilenmemektedirler. Üçüncü olarak da dönemin tek hegemon gücü ABD'nin hem bölgeye yönelik stratejilerinin böyle bir gündem oluşmasına ihtiyaç duyması hem de uluslar arası konularda bundan böyle uluslar arası hukuka pek saygılı olunmayacağı ve yeni bir uluslar arası hukukun hazırlanması gerektiği mesajını iletmek istemesi etkili olmuştur, NATO'nun Yugoslavya müdahalesinin hukuki boyutu için bakınız : Funda Keskin, Yugoslavya'nın Bombalanması ve Uluslar Arası Hukuk Kutusu, sy: 512, Baskın Oran (ed), Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, Gökçen Alpkaya, NATO Müdahalesi Üzerine, tartışma metinleri 15, Haziran 1999

78 gün süren müdahaleden sonra Sırbistan tarafı ile imzalanan Kumanova anlaşmasıyla hava bombardımanına son verildi ve Kosova'ya Birleşmiş Milletler Geçici Kosova Misyonu UNMIK ile Uluslar arası barış Gücü KFOR yerleştirildi. Kosova bundan sonra yeni bir döneme adım atacaktı.

2. Miloşeviç'li Yıllarda Kosova Türkleri

Kosova Türkleri Miloşeviç'in hüküm sürdüğü yıllarda sorun çıkarmayan ancak Miloşeviç yönetiminin uyguladığı politikaları da desteklemeyen bir görüntü çizmiştir. Çalışmanın devamında göreceğimiz gibi Kosova Türkleri'nin bu dönemde tüm oluşturduğu kuruluşların en önemli iki amacı Türk dilinin kullanımı ve Türkçe eğitimin devam ettirilmesidir. Türkler hem oluşturdukları Kosova Demokratik Birliği ile hem de kurdukları onlarca dernekle bu yönde çaba göstermişlerdir.

Burada çok ince bir noktanın ayırımına varmak gerekmektedir. Türkler dönemin iki farklı başat gücü olan Sırp ve Arnavut milliyetçiliği arasında sıkışmış ve tarafsız bir çizgi belirleme gayreti göstermiştir. Elbette bu dönemde tarafsız çizgiyi tutmak zordur ve küçük çapta sapmalar olabilmıştır. Ancak genel görünüme baktığımızda Türklerin bu dönemde oluşturduğu kuruluşların tamamı buna hizmet etmektedir.

Arada sadece Arnavutlarla beraber hareket edilmesi gerektiğini düşünen ve bu yönde çabalayan Türk halk Partisi kurulmuştur. Ancak bu parti hiçbir zaman Türklerin desteğini alamamıştır. Birkaç kişiden oluşan bu parti tarafsız olmayı değil Arnavutlarla beraber hareket edilmesi gerektiğini savunarak Türk Demokratik Birliği'ni Sırp yanlısı olmakla suçlamıştır. Türk Demokratik Birliği ise daha önce de değindiğimiz Türk dili ve Türkçe eğitimi koruma amacının dışında pek de siyasi bir

amaç gütmemiştir. Türk Demokratik Birliği üyesi bazı şahısların Sırlara destek vermesi veya arka çıkmasından dolayı Türk Demokratik Birliği'ni ve Kosovalı Türkleri Sırp yanlısı olarak nitelemek hata olur.

Çalışmanın bu bölümünde Kosova Türklerinin ilk siyasi partisi olan Türk Demokratik Birliği'nin kuruluşu ve 1999'a kadarki süreci aktarılacaktır. Bu bölümde ayrıca Kosovalı Türklerin, Arnavutların boykot kararına neden katılmadıkları konusu irdelenecek ve Türklerin iki farklı milliyetçilik arasında kendilerini koruma mekanizması olarak gördükleri dernekleşme faaliyetleri incelenecektir.

2.1. Türklerin Örgütlenmesi –Türk Demokratik Birliği

Miloşeviç'in Sırbistan Sosyalist Partisini (SPS) ve Arnavutların Rugova önderliğinde Kosova Demokratik Birliği'ni (LDK) kurması ile Türklerin siyasi bir parti kurması kaçınılmaz hale geliyordu. Çünkü siyasi bir oluşuma gitmemenin oluşturacağı boşluğu ya LDK ya da SPS dolduracaktı. Böyle bir durumun ortaya çıkmasından çekinen Türk aydınları 1990 yılının Mayıs ayından itibaren hazırlanmaya başladı ve 19 Temmuz 1990 tarihinde Türk Demokratik Birliği (TDB) adı altında siyasi bir oluşuma gitti.

Türk Demokratik Birliği'nin kuruluşundan 1999 yılındaki savaşa kadar Parti Genel Sekreterliğini yürüten Fevzi Karamuço o dönemde TDB'nin yürütmeye çalıştığı tutumu şöyle açıklamaktadır.

“Biz oylarımızın veya tutumumuzun ne Sırp ne de Arnavut tarafında olmadığını vurgulamaya çabaladık. Amacımız bir oluşum sağlayıp bizim oylarımızın kimseye gitmediğini belirtmek ve bu yönde yapılabilecek spekülasyonları engellemektir. Parti olarak daha önce kazanılmış haklarımızı geri istediğimizi,

*Türkçe eğitimin her zaman devam etmesini arzuladığımızı her mecrada söyledik. Bunu hem Arnavutlara hem Sırp makamlara açıkça bildiriyorduk. Biz 74 ve 77’de kazandığımız hakları ve Türkçe eğitimin gelişmesini istiyoruz dedik. Arnavutlara hiçbir zaman karşı çıkmadık. Onlarda devamlı siz kalabalıksınız, bir şeyler yapabilirsiniz, ancak bizim sayımız, durumumuz ve tutumuz bu şekildedir diye açıklamalarda bulunduk. Bize bazen Sırp yanlısı bazen Arnavut yanlısı gözüyle bakıyorlardı. Biz ise sadece Türklerin çıkarlarını savunmak için bir oluşuma gittiğimizi her defasında tekrarlıyorduk” demektedir.*²⁰

Türk Demokratik Birliği Kosova Türklerini bir çatı altında toplarken Sezair Shaipi liderliğinde ayrı bir oluşuma gidildi. Türk Halk Partisi adını taşıyan bu oluşum Türklerin Arnavutlarla beraber hareket etmesinin gerektiğini vurgulamış ve Türk Demokratik Birliği’ni Miloşeviç yanlısı olarak görmüş ve göstermeye çalışmıştır. Türk Halk Partisi, pasif değil aktif olarak Arnavutların yanında yer almak ve bu politikada tarafsız kalınmaması gerektiğini savunmuştur. Vurgulamak gerekir ki Türk Halk Partisi hiçbir zaman Kosova Türklerini temsil edememiş, gerek kurucu kadrosu gerek destekçileri Kosova Türklerinden destek görmemiş ve Kosova’daki Türk aydınlarının desteğini de hiçbir zaman alamamıştır.²¹(Kut, 2000) Türk Halk Partisi Kosovalı Türklerin gözünde devamlı Arnavutlar tarafından kurulmuş ve aslında LDK’lıların yönettiği bir parti olarak kalmıştır. Türk Demokratik Partisi kurucularından Ferhat Derviş;

“O dönemde Türklerin partileri kurulmamış olsaydı halkın bir kısmı Arnavut Partisi LDK’ya bir kısmı Sırp niteliği taşıyan SPS’e kayacaktı, bunu

---

²⁰ Fevzi Karamuço ile kişisel görüşme 23.03.2009 Prizren-Kosova.

²¹ Şule Kut; 2000.

engellemek için; ve net olarak bizim tutumuz budur demek için Türk Demokratik Birliği adı altında bir oluşuma gittik” demektedir.

Derviş’in aktardığı bilgiye göre Kosova Türk Demokratik Birliği’nin tüzüğü daha önce Makedonya’da kurulan Türk Demokratik Partisi’nin tüzüğünün Kosova’ya uyarlanmış hali olduğu anlaşılmaktadır. Derviş, ilk başta Türk aydınlarının amacının dil ve eğitim hakkını koruyarak Makedonya’daki Türk Demokratik Partisi, ve Yugoslavya’nın muhtelif yerlerindeki Türk oluşumlarını tek çatı altında birleştirmek ve daha güçlü mücadele vermek olduğunu belirtmektedir.²² Türk Demokratik Birliği, kuruluşundan itibaren Kosova’da Türkçeyi savunmak ve Türkçe eğitimin kesilmemesini sağlama amacını gütmüştür. Siyasi bir parti niteliğinde olsa da amacı daha çok toplumsal yaşamda karşılığını bulmuştur. Örnek verecek olursak Türk demokratik Birliği siyasi konulardan çok Türkçe eğitimin yapıldığı okullardaki sorunlarla ilgilenmiş, Türkiye’nin Kosovalı Türklere üniversite eğitimi sağlaması için uğraşmıştır. Bu amaca büyük ölçüde ulaşan TDB belirli aralıklarla kursiyer ve öğrencileri Türkiye’ye göndermiştir.²³

Bu dönemde Türkiye’nin Kosova’daki Türklere yönelik üniversite eğitimi görmeleri amaçlı tanıdığı kontenjanda kimlerin yer alacağının seçimini Türk Demokratik Birliği’ne bıraktığını görmekteyiz. Türkiye, büyük bir ihtimalle bu uygulamayı Kosova’daki Türklerin değişik fraksiyonlara kaymasını engellemek ve TDB bünyesi altında birleşmelerini sağlamak için yapmıştır. Ancak lokal vizyonlu TDB’nin öğrenci seçiminde şahsi zıddiyetler, kavgalar ve dostluklar ön plana çıkınca seçim adil olmaktan çıkmıştır. Öyle ki Türkiye’ye gidecek öğrencilerin seçimi TDB’yi güçlendirmekten çok güvensizlik kaynağı olarak ortaya çıkmıştır.

---

²² Ferhat Derviş ile kişisel görüşme 11.04.2009 Prizren-Kosova.

²³ Baskın Oran, , **Balkan Türklere Üzerine İncelemeler**, 1993 s: 145-148.

Kosova'da Türk Demokratik Birliği'nin kuruluşundan ne Sırlar ne de Arnavutlar memnun kalmışlardır. Arnavutlar devamlı Türklerin de LDK'ya katılması çağrısında bulunmuş, Türklerin merkezi yönetimin kurumlarını boykot etmeye, eğitimi durdurmaya davet etmiş ve gelecekte Türklerin haklarının iade edileceği konusunda açıklamalarda bulunmuşlardır. Ancak 1951'den itibaren çeşitli dozlarda Arnavut baskısını yaşayan Türkler böyle bir duruma sıcak bakmamıştır. Öte yandan Sırlar bunu daha iyi kullanmak için çabalamış ve Türk Demokratik Birliği'ni kendi yanlarına çekmeye çalışmıştır. Başta buna karşı gelme gücü gösterebilen Türk liderler daha sonra çeşitli baskı ve tehditlere maruz kalmış ve dönemin parti kadrosundan kalabalık bir grup partiden istifa etmiştir.²⁴

2.2. Boykot Kararına Türklerin Katılmaması

Yukarıda da değindiğimiz gibi Kosovalı Türklerin başlıca amacı Türk dilinin kullanım alanı bulması ve Türkçe eğitimin garanti altına alınmasıdır. Türkler özellikle Miloşeviç'in anti demokratik uygulamalarında siyasi bir amaç gütmemiş, 1951'den itibaren de çeşitli dozda hissedilen Arnavut baskısından dolayı da Arnavutlarla birlik olup siyasi bir mücadele macerasına girişmemiştir.

Kosova'da nüfusun %85'leri bulan bir oranını oluşturan Arnavutların boykot kararı alması, paralel kurumlar oluşturması normal iken resmi rakamlara göre sayıları 12.000 (Türk temsilcileri tarafından ise 30.000 ila 70.000 arasında çeşitli rakamlar verilmektedir) olan ve Arnavutların devamlı Türkleşmiş Arnavutlar olarak gördükleri Türk nüfusun Arnavutlarla beraber hareket etmesi düşünülemezdi.

---

²⁴ Ferhat Derviş ile görüşme.

Kosovalı Arnavutlar 1951’de Kosova’da Türk kimliğinin tanınması ve Türkçe eğitimin başlamasına karşı çıkmış, ileriki yıllarda toplumsal alanda çeşitli baskılar uygulamış, Türklere devamlı Osmanlı devletinin Türkleştirdiği Arnavutlar olarak bakmıştır veya Türklere çeşitli küçümseyici sloganlarla hitap etmişlerdir. Bu dönemde Türklerin en çok maruz kaldığı sözlü tacizlerin başında, SPS’çi (Miloşeviç’in yönettiği ve Sırp şovenizmini yürüten Sırbistan Sosyalist Partisi ifade ediliyordu) “Miloşeviç köpekleri” ve özellikle nerdeyse her çocuktan duyabileceğiniz “Tyrqeli faqe zi” – “Türk; siyah yüz” gibi sözler gelmekte idi.²⁵ Bu dönemde eğitime devam eden Türk topluluğuna mensup çocuklar okula giderken defterlerini gizliyor, bazen sokakta Arnavut çocuklar tarafından saldırıya uğruyorlardı. Nitekim Türk Demokratik Birliği’nin Genel sekreteri ile yapılan kişisel görüşmede Barış isimli oğlunun ilk gün okula gittiğini ve bir süre sonra burnundan kanlar akar halde eve döndüğünü aktarmaktadır.²⁶

1990’ların başında hem toplumsal yaşamda hem eğitim gibi konularda baskı daha da hissedilir olmuştur. Örneğin, 1991 sayımında 20 Türk sayımcı korkarak işi bırakmış bazıları da Arnavutların baskısı ile bu sayımı boykot etmiştir. Bunlar genellikle doktor, hukukçu, memur gibi aydınlardır. Bu görevi yürütenlerin üzerine özellikle baskı yapıldığı bilinmektedir.²⁷ Çünkü hem okumuş olmaları hem de toplumun diğer kesimi tarafından kanaat önderi olarak görülmeleri baskıcı grupların bu meslektekilere yönelmesine sebebiyet vermiştir. Örnek verecek olursak bugün Prizren’deki “Bektaşî” tekkesinin şeyhinin soy ismi “Horasani”dir.

---

²⁵ Bakınız: Koha Ditore gazetesi arşivi. www.kohavision.net

²⁶ Fevzi Karamuço ile görüşme.

²⁷ Baskın Oran, 1993.121-s:148,

Soyağacının Farslara veya Türkmenlere dayandığı tahmin edilen aile bu kimliğini kaybetmiş ve milliyetini değiştirmiştir.

Kosovalı Türklerin Kosovalı Arnavutlarla beraber hareket etmeyip çalışmaya ve eğitim görmeye devam etmesinin diğer bir nedeni de Türkiye Cumhuriyeti'nin bu yönde irade göstermesi ve Türk liderlere bu yönde "tavsiyelerde" bulunması idi. Türk Dış Politikasının bilinen statükocu yüzü Kosova olayında da devreye girmiş ve devamlı "Siz devletinizin sadık vatandaşları olmalısınız" denilmiştir. Muhtemelen Türkiye kendi içindeki ayrılıkçı istemlerden dolayı dar bir dış politika tanımlamasına girmiş ve Kosovalı Türklere bu yönde telkinlerde bulunmuştur. Bu dönemde Türk karşıtlığı ile bilinen İbrahim Rugova Türkiye'yi ziyaret etmiş ve ilan ettikleri bağımsızlığı Türkiye'nin tanımamasını istemişti. Türkiye ise bağımsızlığı tanımayacağını ancak siyasi alanda destek vereceğini Rugova'ya bildirmiştir.²⁸

Kosovalı Türklerin iyiden iyiye Türkiye'den gelecek mesajlara göre hareket edeceği ve Türkiye'ye aşırı bir şekilde bağlandıkları tartışmasız bir olgudur. Örnek olarak TDB Gilan Şubesi'nin 1991'deki bir çalışma raporu gösterilebilir. TDB Gilan şubesinin 1991 yılı çalışma raporu, Türklerin işten atıldığını, Türk diline eşit muamele yapılmadığını ve bu konularda resmi makamlara (Gilan Belediyesi, Sırbistan Cumhurbaşkanı, Federal Yürütme Konseyi, Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti ((SFC) başkanı, YSFC Ceza ve Şikayetler (Ağışılar Komitesi) başvurulduğu halde hiçbir yanıt alınmadığını söylediikten sonra, şöyle bitmektedir:

---

²⁸ İlhan Uzgel; Balkanlarla İlişkiler, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (ed) Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001, s: 509.

"Bunun üzerine biz de TBMM İnsan Hakları Komisyonu, Turgut Özal- T.C. Belgrad Büyükelçiligi ve TC Üsküp Büyükelçiligi'ne başvurduk" denilmektedir.²⁹

Dönemin Türk siyasetçilerinden Ferhat Derviş Türklerin eğitimi boykot etmemesini alınmış doğru bir karar olarak niteliyor. Derviş, hakların kazanılmasının zorluğuna dikkat çekiyor ve açılmış Türkçe sınıfları kapatmak zordur, ses getirir. Ancak eğer boykot adı altında bu sınıflar kapatılırsa, rejim değiştikten sonra da bu sınıfların tekrardan açılması imkansızlaşır demektedir.³⁰ Bu dönemde Türkçe eğitim veren öğretmenlerin sağduyusu kayda değerdir. Çok yüksek enflasyon oranlarının olduğu bu dönemde öğretmenler adeta maaşsız çalışıyorlardı. Çünkü 1993-95 yılları arasında Yugoslavya'da yaşanan büyük enflasyon nedeni ile öğretmenlerin maaşları 2-3 Alman markı civarında idi.

Eğitim Müfettişi Bedrettin Koro da "Bu dönemde zaten Türkçe sınıfların kapatılması için müthiş bir baskı vardı. Biz arada kaldık. Ancak ne Miloşević tarafına kaymamayı ne de eğitimi boykot etmemeyi becererek arada bir siyaset yürütmeyi başarabildik" demektedir.³¹

2.3. Bir Savunma Mekanizması: Dernekler

Özellikle Bosna-Hersek'teki savaş başlayıp Yugoslavya'nın dünyadan soyutlanması ile birlikte Kosova'daki uygulamalar daha anti demokratik olmaya başlamıştır. Sırpların Türk liderlerine baskı yaparak siyasi arenadan uzaklaştırmayı

---

²⁹ Baskın Oran, 1993, s: 146.

³⁰ Ferhat Derviş ile görüşme.

³¹ Eğitim müfettişi Bedrettin Koro ile görüşme.

becermesinden sonra Türkler daha çok sivil toplum dernekleri kurarak Türk dili ve Türkçe eğitim konusundaki mücadelelerini bu alana kaydırmışlardır. Nitekim eskiden Türklerin sadece Doğru Yol, Gerçek ve saire gibi farklı kentlerde birer derneği bulunurken bu tarihten itibaren Türkler dernekleşmeye ve kültürlerini bu yolla korumaya çabalamışlardır. Türklerin bu faaliyeti normal bir savunma mekanizmasının dışında Sırp taraftarı olmadıklarını gösterme amaçlı olarak da hareket etmiştir. Nitekim 1994-2000 yılları arasında Kosova Türk topluluğu 22 Sivil Toplum Örgütü kurmuş ve faaliyetlerine devam etmiştir.³² (Suroy, 2007, sy. 65-86)

Tablo 6: Kosova'daki Türk Sivil Toplum Örgütleri Tablosu 1951-2002

	Dernek Adı	Yer	Kuruluş Tarihi
1	Doğru Yol Kültür ve Sanat Derneği	Prizren	17.06.1951
2	Yeni Hayat Kültür Sanatlar Derneği (1969'dan bu yana gerçek adı altında faaliyetlerini sürdürmektedir)	Prishtine	1951
3	Zafer Kültür ve Sanat Derneği (Faal değil)	Gilan	1951
4	Yeni Gün Kültür Güzel Sanatlar Derneği (Faal değil)	İpek	1951
5	Birlik Kültür Güzel Sanatlar derneği	Mitroviça	1951
6	Branislav Nuşiç Türk Tiyatrosu	Prizren	1953
7	Nafis Gürcüali Kültür Evi Türk Tiyatrosu (Branislav Nuşiç Türk Tiyatrosu 1978'de Kültür evi, 1996'da ise bu adı almıştır)	Prizren	1996
8	Aşık ferki Kültür ve Sanat derneği	Mamuşa	1979
9	Rumeli Türk Tiyatro Sanatçıları Derneği	Prizren	19.03.1994
10	ESNAF Zanaatçı Tüccar ve İşadamları Derneği	Prizren	24.04.1994
11	Kosova Türk Öğretmenler Derneği	Prizren	12. 06. 1994
12	Türk Sanatçılar Derneği	Prizren	28. 12. 1994
13	Türk Yazarlar Derneği	Prizren	05. 09. 1994
14	Şefkat Yardımlaşma Derneği	Prizren	1994
15	Türk Müziği Konservatuvarı Derneği	Prizren	10.08.1995
16	Filizler Türk Kültür ve Sanat Derneği	Prizren	05.02.1997
17	Türkologlar derneği	Prizren	1998

³² Altay Suroy, **Kosova'nın Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2006)**, Prizren, Kosovahaber yayınları, 2007, s: 65-86.

18	Balkan Müzisyenler ve Ses sanatçıları Derneği	Prizren	31.01.1998
19	Yarın Kültür sanat ve Spor derneği	Gilan	17 Kasım 1998
20	Mamuşalı İşadamları Derneği	Prizren	1999
21	Kosova türk Aydınlar Ocağı	Prizren	1999
22	Barış Manço Kültür ve Yardımlaşma Derneği	Prizren	1999
23	Zübeyde hanım Türk Kadınlar Derneği	Prizren	17.05.2000
24	Yeşeren kabare Tiyatro derneği	Prizren	2000
25	Kosova Türk Araştırmacılar derneği	Prizren	2000
26	Bal-tam Türkoloji Araştırmaları Merkezi	Prizren	2000
27	Mitroviça Türk Forumu	Mitroviça	2000
28	Alperen Gençler Kültür Merkezi	Mamuşa	Aralık 2000
29	Atatürk'çü Düşünce derneği	Gilan	10 Kasım 2000
30	Balkan Aydınları ve Yazarları derneği	Prizren	2002
31	Balkan Tolerans ve Entegrasyon derneği	Priştine	2002

Kaynak: Altay Suroy, Kosova'nın Türk dernekleri ve Kuruluşları 1951-2006, Kosovahaber yayınları, Prizren, 2007.

Türklerin bu tür örgütlenme girişimlerinin nedeni onlara yapılan çeşitli baskılardır. Bu dönemde Sırp makamları Türk derneklerinin olduğu gibi, esnafın, zanaatçıların üzerinde de yıldırıcı bir baskı uyguluyordu. Burada Türklerin 1951 tarihinde kurduğu Doğru Yol Kültür ve Güzel Sanatlar Derneği'ne yapılan baskıyı belirten bir belgeyi incelemek, dönemin atmosferini algılamak bakımından anlamlı olacaktır.

Sırbistan Cumhuriyeti Kosova ve Metohiya Özerk Bölgesi Prizren Belediyesi Toplumsal Hizmetler Bölümü tarafından ve genel sekreter Dragan Miškoviç imzalı bir belge Doğru Yol derneğine gönderilmiştir. 4 Mayıs 1993 tarihli belgede Doğru Yol Kültür Güzel Sanatlar Derneği'nin bundan böyle Türkçe yazan isim, logo, plaket ve mühürlerinde önce Sırpça Kiril harfleri ile daha sonra Türkçe yazılması gerektiği bildiriliyor. Derneğe Türkçe gönderilen uyarı belgesinde eğer derneğin logosu varsa, logonun mühürde Sırpça Kiril harfleri baz alınarak yazının ortasına yerleştirilmesi gerekliliği ayrıca vurgulanmıştır.

10 mayıs 1993'te Doğru Yol derneğine ulaşan bu yazıda dernek eğer bu yükümlülükleri 31 Mayıs'a kadar yerine getirmezse faaliyetlerinin durdurulacağı ve belediye tarafından derneğin kapatılacağı tehdidinde bulunulmuştur.

Uyarı metninin ikinci bölümünde ise derneğin yaptığı etkinliklerin duyurusunda yayınlanan, broşür, afiş yanı sıra derneğin normal yazışmalarında da bundan böyle Kiril harfleri ile Sırpça'nın kullanılacağı ve bunun yerine getirilmediği takdirde derneğin belediye tarafından kapatılacağı tekrarlanıyor. İkinci bölümde yer alan unsurların 31 Mayıs'a kadar değil dilekçenin ulaştığı andan itibaren geçerli olduğu ve tüm metinlerin Sırpça Kiril harfleri ile yazılması gerektiği tekrardan vurgulanıyor.

Belediye tarafından gönderilen belgenin en sonuna ayrıca bir not düşülmüş. Türkçeye tercüme edilmeyen bu notta "Derneğe ait tüm alanlarda Tito fotoğrafı, resmi ve bunun gibi şeyler mutlaka kaldırılmalıdır" denmektedir.³³

İşte bu tür baskılardan dolayı Türkler öncelikle gelebilecek baskı mecralarını genişleterek azaltma yolunu seçmiştir. Bu sayede yapılan baskı tek derneğe veya yönetimine değil tüm derneklere yapılmış olur, dolayısıyla tüm Türk toplumuna yapılmış olur ve karşı çıkmak veya uygulamamak kolaylaşıyordu. Bu tür baskıların dışında buna benzer çeşitli tekliflerde sunuluyordu. Örnek olarak gösterilecek olursa Prizren valiliği tarafından yapılan bir talepte Prizren'de Osmanlı zamanında yapılan Sinan paşa Camii'nin yıkılması isteniyordu. Osmanlıların bu camiye yıkılan bir kilisenin taşlarını kullanarak yaptıkları gerekçe olarak gösterilmekteydi.

Bu tür baskılara karşı Türkler bir yandan dernekleşmeye giderken diğer yanda yüzünü hiç olmadığı kadar Türkiye Cumhuriyeti'ne çevirmiştir. Arada sırada

---

³³ Bakınız: EK 1.

Belgrat'a giden Türk aydınları burada Türkiye elçiliğine gidiyor ve sorunlarını aktarıyorlardı. Zaman zaman Türk diplomatların da bölgeyi ziyaret ettikleri görülmektedir. Örneğin Ocak 1994'te yayınlanan Tan gazetesinin bir sayısında bu habere yer verilmektedir.

“Türklerin Sorunlarını Acil Görüşeceğiz” başlıklı ve Şecaettin koka imzalı haber-yazıda Kosova'yı ziyaret eden Belgrat Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Hasan Aygün'ün sözlerine yer verilmektedir. Aygün konuşmasında Türkiye'nin devlet olarak burada yaşayan Türklerin sorunlarına sağır kalmayacağını ve Türkiye ile daha sıkı işbirliğinin gerçekleşmesi için çaba harcayacağını vurguluyordu. Bu tür toplantılarda Türk diplomatlarının Kosovalı Türklere devamlı devletin sadık vatandaşları olun, sorun çıkartmayın Türkiye sizin güveninizi sağlayacaktır gibi telkinlerde bulunduğunu yaptığımız kişisel görüşmelerden öğrenmiş bulunuyoruz.

Gazetede yer alan haberde Maslahatgüzar Hasan Aygün'ün Kosova'da her hangi bir olumsuzluğun belirmesi ihtimalinde Türkiye devletinin burada yaşayan Türklerin güvenliğini sağlamak için elden geleni esirgemeyeceğini söylediği belirtiliyor. Daha sonra sorunlarını dile getiren Kosovalı Türkler kronikleşmiş Türkçe kitap eksikliği gibi konuları maslahatgüzara aktarmışlardır. Gazetede gördüğümüz gibi bu dönemde Türkiye Kosova'dan Türk öğrencileri Türkiye'de eğitim görmeleri için kabul etmeye başlamıştır. Maslahatgüzar Aygün, Kosova'ya gelen her Türk diplomatın istisnasız olarak sarf ettiği sözlerle konuşmasına son vermiştir; “Birlik halinde örgütlü bir şekilde hareket edin”.³⁴

Maslahatgüzar Hasan Aygün'ün sarf ettiği Kosova'da bir tehlikeli durumun ortaya çıkması ihtimalinde Türkiye burada yaşayan Türklerin güvenliğini sağlamak için elinden geleni esirgemeyecektir sözü 1999'daki operasyona kadar

---

³⁴ Bakınız: EK 2.

çeşitli diplomatlar tarafından tekrarlanmış ve çeşitli farklı yerlerde dillendirilmiştir. 1999'daki NATO operasyonunda ise bu yönde bir girişim gerçekleşmemiştir. Kosovalı Türklerin önemli bir bölümü savaş esnasında Kosova sınırları içinde kalmıştır.

2.4. 1999'a Gelinirken Türklerin Tutumu

Sırpların Kosova'da aşırı güç kullanması ile Kosova Kurtuluş Ordusu'nun fiilen saldırıları gerçekleştirmesi döneminde Türkler de kentte yaşayan Arnavutlarla ortak kaderi paylaşmıştır. Kosova'da Sırp saldırılarına daha çok kırsal kesimde yaşayan Arnavutların saldırılara maruz kaldığını belirtmek gerekir. Bu dönemde Kosova'daki kentler Türk ve Arnavutların ancak ihtiyaçlarını karşılamak için sokakta gözüktüğü yıllar olmuştur. Sırbistan getirilen paramiliter güçler sokak ortasında insanlara fiziki saldırıda bulunabiliyor ve etrafa korku saçıyor.

Sırpların Balkanlar'daki tüm Müslümanlara Türk dediği ve Bosna-hersek savaşında Türkiye'nin tutumundan hiç memnun kalmadığı açıkça bilinmektedir. Dolayısıyla Miloşeviç yönetiminde yer alan Sırplar için Kosova Arnavutları, Türkleri veya Bosna'daki Boşnaklar arasında bir fark yoktu.

Sırpların bu baskısına karşılık Türkler Arnavut çevrelerinden de Kosova Kurtuluş Ordusuna destek vermemek ve fiili olarak katılım göstermemekle suçlanıyordu. Ancak Türklerin Arnavutlara güvenmediğini ve sonunda asimile olma baskısıyla yüz yüze kalabilecekleri korkusunu duyduklarını daha önce de belirtmiştik. Bu tür sebeplerden dolayı Türkler, istisnalar dışında Kosova Kurtuluş

Ordusu'na katılmamıştır.³⁵ Ancak burada belirtmek gerekir ki şehirde yaşayan Arnavutların çoğu da UÇK saflarına katılmamış, UÇK daha çok köylülerin katılımı ile vücut bulmuştur.³⁶ Kosova Türkleri ise (Mamuşa köyü hariç) şehirlerde yaşamaktadırlar. Türkler'in yaşadığı tek köy olan Mamuşa'dan ise UÇK saflarına katılanlar olmuştur. Bu dönemde Kosova Türklerinin daha sık Türkiyeli diplomatlarla temasa geçtiği ve onların tavırlarını dikkate aldığı görülmektedir.

12 Şubat 1999'da yani NATO müdahalesinden bir buçuk ay önce TDB tarafından Priştine Radyosu'nda okunması için gönderilen belgede TDB'nin tüm şube temsilcilerinin katıldığı toplantıda ayrıca T. C. Belgrad Büyükelçiliği Müsteşarı Hakan Olcay'ın da bulunduğu anlaşılmaktadır.

Artık tarafların uzlaşamayacağını nerdeyse belli olmaya başladığı bu dönemdeki TDB açıklamasında şu tespitlerde bulunulmuştur.

- Kosova Sorunu barış yoluyla çözümlenmelidir. Silahlı çatışmalar, baskı ve tehditler varolan sorunlara çözüm getirmez.
- Rambouillet'de süren barış görüşmelerini destekliyoruz. Bu görüşmelerde 25v Ekim 1998 tarihinde TDB partisinin seçmiş olduğu heyetin yer almaması üzücüdür.
- Rambouillet'deki görüşmelerde ulusal topluluklara barajların uygulanmasından yana değiliz

---

³⁵ Bu çalışmanın yazarının ilkokuldaki Türk asıllı sınıf arkadaşı Ersan Mazrek 1999'da UÇK saflarında savaşırken yaralanmış ve hayatını kaybetmiştir.

³⁶ 1999'dan sonra ve günümüzde de süren bir ayrım Kosova'da partilerin genelde varoş, taşra ile şehirliler arasındaki ayrımdır. Yeşiller ve Sosyal Demokrat Parti adı altında siyasi partilerin bulunduğu Kosova'da ideolojik bakımdan büyük ayrımlar yoktur. Bunun için Kosova'da partileri, üyelerini ve onlara oy verenleri ideolojik ayrımlardan çok bölge ve aidiyet duyguları yönlendirmektedir.

- Ulusal Türk topluluğunun haklarını savunmak için tüm demokratik yöntemlere başvurulacaktır.³⁷

TDB tarafından yapılan bu açıklama Türkiyeli diplomatlarla devamlı temas halinde olduğunu gösterirken ikinci olarak Türklerin temsiliyet sorununa dikkat çekmektedir.

Rambaullet görüşmelerine Yugoslav(* Burada Yugoslav heyetinin tamamen Sırp heyeti, zaten Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nin de tamamen Sırp devleti gibi hareket ettiğini vurgulamamız gerekir) ve Kosovalı Arnavut heyetleri katılırken, Yugoslav heyeti Kosova'da yaşayan Arnavut, Türk, Aşkali, Goralı, Roman gibi topluluklardan birer temsilci heyete dahil etti. Lakin heyete dahil edilen temsilcileri söz konusu toplulukların seçmesine izin vermemiş keyfi bir uygulamayla kendi seçmiştir. Kosovalı Arnavutlar ise heyete sadece Arnavut asıllı temsilcileri almışlardır. Rambaullet görüşmelerinde Yugoslav heyetinde Türkleri temsilen Zeynel Abidin Kureyş bulunmuştur. Savaş esnası ve sonrasında Arnavutlar tarafından yapılan baskılarda sık sık Türklerin Rambaullet görüşmelerine Sırp tarafından temsilci gönderdikleri dile getirilmiştir. Halbuki aynı ekip içinde yine keyfi bir kararla Arnavut, Rom ve Boşnak temsilci de yer almıştır. Türk Demokrati,k Birliği çeşitli medya kuruluşlarına gönderdiği bildiri de de bundan yakınmış ve kendi seçtikleri heyetten şahısların yer almasının doğru olacağını dile getirmiştir.

Rambauillet görüşmeleri başarısız bir şekilde sonlandıktan sonra NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik operasyonu başlamış ve Türklerin bir kısmı Türkiye, Arnavutluk ve Makedonya gibi devletlere kaçarken, büyük bir kısmı da Kosova sınırları içinde kalmıştır.

---

³⁷ Bakınız: EK 3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

UNMIK YÖNETİMİ ALTINDA KOSOVA VE TÜRKLER

1. Kosova'da Yeni Dönem

1.1. NATO Müdahalesi ve Uluslararası Kurumların Yerleşmesi

78 gün süren NATO müdahalesi 9 Haziran 1999 tarihinde Makedonya'nın Kumanova kentinde, NATO, Yugoslav federal ordusu ve Sırbistan İçişleri Bakanlığı temsilcileri arasında imzalanan anlaşma ile son buldu. Anlaşma Askeri-Teknik anlaşması idi ve Sırbistan güçlerinin geri çekiliş takvimi ile KFOR birliklerinin Kosova'ya yerleşmesi sürecini detaylandırmaktaydı. Bu anlaşmadan bir gün sonra yani 10 Haziran'da Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1244 sayılı kararı çıkartarak NATO hareketinin resmen sona erdiği bildirilmiştir. 1244 sayılı karar ile Kosova'ya (Kosovo Forces) KFOR Barış Güçlerinin yerleşmesi öngörülmüştür. Sivil yönetim ise Birleşmiş Milletler Geçici Yönetiminin (UNMIK) yerleşmesine karar verilmişti. ¹1244 sayılı karara göre, UNMIK'in temel iki görevi tüm Kosovalıların insan haklarını koruma mekanizmalarını geliştirmek ve Kosova'nın nihai statüye kavuşması için gerekli şartları sağlamaktır. (*)

---

¹ Erhan Türbedar, 2007, s: 94.

*1244 sayılı BMGK kararı dahil tüm UNMIK düzenlemeleri için bakınız: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

Kosova’da demokratik kurumların oluşturulması, barışın, güvenliğin ve insan haklarının korunması için, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 10 Haziran 1999 tarihinde 1244 sayılı kararı onaylayarak, Kosova’yı Birleşmiş Milletler Geçici İdaresi UNMIK’in himayesine vermiştir.* Söz konusu karar hukuki bağlamda anayasal bir özellik taşımaktadır. Söz konusu karar, Kosova’da Birleşmiş Milletler himayesi altında, uluslararası sivil ve askeri unsurların görev yapmasını öngörmektedir.

1244 sayılı karara göre, UNMIK’in temel iki görevi tüm Kosovalıların insan haklarını koruma mekanizmalarını geliştirmek ve Kosova’nın nihai statüye kavuşması için gerekli şartları sağlamaktır. Ancak, ilerideki bölümlerde de görüleceği gibi, her iki konuda da şimdiye dek takdire değer bir başarı sağlandığını söylemek mümkün değildir. Söz konusu kararda, UNMIK’in Kosova’daki diğer görevleri de sıralanmıştır. Uluslar arası sivil ve askeri misyonların dışında, yerel özyönetim kurumların oluşturulması da öngörülmüştür.

UNMIK 15 Mayıs 2001 tarihinde geçici bir anayasa niteliğinde olan “Anayasal Çerçeve”yi çıkartmıştır.³

Arnavutlar çıkarılacak bu belgenin “Anayasa” adında çıkarılmasını talep etmiş, Sırp karışı çıkınca belge “Anayasal çerçeve adı altında çıkartılmıştır.”⁴

---

*Ayrıtlar için <http://www.un.int/usa/srcs> internet adresine bakabilirsiniz

³ Constitutional Framework for Provisional Self-Government - UNMIK/REG/2001/9
http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

⁴ Anayasa Çerçevesi 1. Bölüm (Temel Hükümler), 2. Bölüm (Öz Yönetim Geçici Kurumları Tarafından Uygulanan İlkeler), 3. Bölüm (İnsan Hakları), 4. Bölüm (Toplumların ve Üyelerinin Hakları), 5. Bölüm (Öz Yönetimin Geçici Kurumlarının Sorumlulukları), 6. Bölüm (Kanun ve Düzen), 7. Bölüm (Kosova Muhafız Gücü), 8. Bölüm (BM Genel Sekreteri’nin Özel Temsilcisine Tanınan Yetki ve Sorumluluklar), 9. Bölüm

Bu Anayasal çerçeve ile uluslar arası kurumlar ile yerel kurumların yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir.⁵ Anayasal Çerçeve'den Kosovalı siyasilere memnun kalmamış ve çözümün yeni bir anayasa hazırlamakta olduğunu söylemişlerdir.⁶

1.2. Savaş Sonrası İlk Yıllar – Kargaşa Ortamı

Kosova'da yaşanan en acı olaylardan biri Miloşević döneminde yakınlarını, aile bireylerini kaybetmiş olan genellikle köylerde yaşayan Arnavut halkının savaş sonrasında intikam duyguları ile hareket etmesidir. Genelde eğitimsiz ve senelerdir baskı altında kalan bu kitlenin savaştan sonraki hareketleri Kosova kentlerinde korku yaratmıştır. Bu dönemde Arnavut olmayan topluluklar büyük baskı altında kalmıştır.

(Öz Yönetimin Geçici Kurumları), 10. Bölüm (Ombudsman), 11. Bölüm (Bağımsız Kurum ve Kuruluşlar), 12. Bölüm (BM Genel Sekreteri Kosova Özel Temsilcisi'nin Yetkileri), 13. Bölüm (KFOR'un Yetkileri) ve 14. Bölüm (Nihaî Hükümler) bölümlerinden oluşmaktadır.) Anayasa Çerçevesi 1. Bölüm (Temel Hükümler), 2. Bölüm (Öz Yönetim Geçici Kurumları Tarafından Uygulanan İlkeler), 3. Bölüm (İnsan Hakları), 4. Bölüm (Toplumların ve Üyelerinin Hakları), 5. Bölüm (Öz Yönetimin Geçici Kurumlarının Sorumlulukları), 6. Bölüm (Kanun ve Düzen), 7. Bölüm (Kosova Muhafız Gücü), 8. Bölüm (BM Genel Sekreteri'nin Özel Temsilcisine Tanınan Yetki ve Sorumluluklar), 9. Bölüm (Öz Yönetimin Geçici Kurumları), 10. Bölüm (Ombudsman), 11. Bölüm (Bağımsız Kurum ve Kuruluşlar), 12. Bölüm (BM Genel Sekreteri Kosova Özel Temsilcisi'nin Yetkileri), 13. Bölüm (KFOR'un Yetkileri) ve 14. Bölüm (Nihaî Hükümler) bölümlerinden oluşmaktadır.)

⁵ Constitutional Framework for Provisional Self-Government-UNMIK/REG/2001/9 http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

⁶ Hashim Thaçi ve Ramush Haradinaj'la yapılan reportaj: Zëri, 31.12.2003. Her iki siyasi parti lideri de yeni anayasanın kabulunu bir çözüm olarak görmektedir. Bununla ilgili geniş bilgi için bkz: Zëri, 17.01.2004.

Savaş esnasında Yugoslav güçleri tarafından yaklaşık 900 bin Kosovalı'nın (%90'dan fazlası Arnavut asıllı idi) sürüldüğü bilinmektedir. Kosova'dan sürülenler veya kaçanlar komşu ülkelerden Arnavutluk, Makedonya, bir grup Karadağ ve bir grup da Türkiye'ye gelmiştir. Savaşın sadece 78 gün sürmesinden dolayı Kosova'da kaçanların çoğu, gittikleri yerlerde düzenli bir hayat kuramamış, yardım ve buldukları devletlerin destekleri ile yaşamışlardır. Bunun için Bosna'dakinin aksine savaş sonrasında Kosova'dan kaçanların çoğu Kosova'ya geriye dönmüşlerdir.

Öyle ki savaş esnasında Kosova'dan kaçan veya sürülen çoğunluğunu Arnavutların oluşturduğu mülteciler Kosova'ya dönerken, özellikle Sırp'ların ve Romanların Kosova'dan kaçtığı görülmüştür. Savaş sonrasında Arnavutların baskısından veya olabilecek intikam saldırılarından endişe edip kaçan Sırp, Roman ve diğer topluluk mensuplarının toplam sayısı 230 bindir. UNMIK'in geri dönüşlerden sorumlu makamının bilgilerine göre 1999'da Kosova'yı terk eden Sırp asıllı vatandaşların sayısı 180 bin civarındadır.⁷ Kosova hükümeti Sırp'ların geri dönmesine dair çağrılarda bulunsa da bu ne Sırp'lar tarafından samimiyet göstergesi olarak anlaşılmıştır, ne de Kosova'da iktidar partisine oy veren kitleler bu sarf edilen sözlerin samimiyetine inanmıştır. Kosova'da eski UÇK lideri, daha sonraki PDK lideri ve Başbakan Haşim Taçi'nin Sırp'lara yönelik "geri dönün" çağrısı PDK'ya oy verenleri hiç gücendirmemektedir. Gücendirmemelerinin nedeni Sırp'ların geri dönmesi gerektiğine inandıkları için değil, Taçi'nin de bir takım baskılar altında bu çağrıyla yapmak zorunda kaldığına dair olan inançtır. Gerçekten de

---

⁷ Erhan Türbedar, 2007, s: 94.

Kosova gazetelerini, kamuoyunu takip edince bunun ciddi bir gerçeklik payının olduğunu farkına varılır.⁸

Savaş sonrası dönemde Sırplardan sonra Romanların önemli bir sayısı göç etmiştir. Prizren’de (diğer yerlerde olduğu gibi) genelde Roman asıllı vatandaşlar bir mahallede yaşamaktadırlar. Çoğu Roman vatandaşla yapılan görüşmelerde genelde KFOR bünyesindeki Türk askerinin bölgeye girmemesi halinde tüm mahallelerinin Arnavut asıllılar tarafından yakılacağını söylediklerine tanık olunmaktadır. Dragaş bölgesinde yapılan bazı etkinliklere giden Türk asıllılara bölgede yaşayan ve Goralı diye tabir edilen halk yaklaşp “Türk KFOR’u gelmeseydi hepimiz topluca göç ederdik” demelerine sık sık rastlanmaktadır.

Özellikle kentlerin etrafındaki yüksek rakımlı dağlarda yaşayan Goralı ve Torbeşler (kimi kesimlerce topluca Boşnak olarak anılıyorlar, ancak içlerinde Boşnak kimliğine karşı çıkanlar da vardır. Türkiye, Bosna-Hersek ve Makedonya’ya kaçmışlardır. Bir kısmının da Sırbistan’ın Belgratgibi büyük kentlere veya Novi sad ve Subotica gibi Macar nüfusun yoğun olduğu ve milliyetçi atmosferin bulunmadığı kentlere kaçtıkları görülmektedir. Her şeye rağmen yapılan araştırmalar savaş sonrasındaki ilk günlerde çeşitli saldırılarda yaklaşık 60 Torbeş ve Goralı’nın öldürüldüğünü göstermektedir.⁹

2.3. Bağımsızlığa Giden Süreç ve Bağımsızlık İlanı

Kosova 10 Haziran 1999 yılında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından çıkartılan 1244 sayılı kararla uluslararası kuruluşlar tarafından

---

⁸ Bu yönde nispeten daha cesaretli açıklamalara yer veren Express gazetesi için bakınız: <http://www.gazetaexpress.com/>

⁹ KFOS, Kurtişi, 2002: 48.

yönetilmeye başlanmıştır. Güvenlik Konseyi'nin 1244 kararı gereğince Kosova, Yugoslavya'nın sınırları içinde yer alacaktır ve Kosova'nın nihai statüsünün ne olacağına BM karar verecektir.¹⁰ Kosova, 1968'deki ayaklanmalardan sonra devamlı bağımsızlığı istemiştir. Savaş sonrası dönemden 2006'ya kadar Temas Grubu tarafından görüşmeler yapılmış ve uzlaşma yolları aranmış olsa da kayda değer bir sonuç alınamamıştır. Kosova'nın son durumu ile ilgili karar alınması için etkin uluslararası görüşmeler 2006 yılında hızlanmıştır. 2007 yılının Şubat ayında Birleşmiş Milletler Temsilcisi Finlandiya Eski Cumhurbaşkanı Martti Ahtisaari, Belgrad ve Pirstina'ya, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından denetlenecek bir bağımsızlık öneren yasa taslağını göndermiştir. Taslak genel olarak; toplulukların ve üyelerinin haklarının düzenlenmesi, yerel hükümetin sorumluluklarının dağıtılması, anayasal hazırlıklar, adalet sisteminin düzenlenmesi, Kosova'nın güvenlik sektörü, dinsel ve kültürel mirasların korunması, uluslararası askeri bir gücün bölgede konuşlandırılması ve yasama organının düzenlenmesi gibi maddelerden oluşmaktadır.¹¹

3 Nisan 2007'de, Ahtisaari, tasarının son şeklini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Priştine, tasarımı kabul ettiği halde Belgrad reddetmiştir. Bunun üzerine ABD, Almanya ve AB Parlamentosu, Ahtisaari'nin planına tam destek verdiklerini belirtmişlerdir. Rusya ise pazarlıkların devam

---

¹⁰ BMGK'nin 1244 sayılı kararının tam metni için bakınız:

http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

¹¹ Birleşmiş Milletler Genel sekreteri Marti Ahtisaari'nin Kosova statüsü hakkındaki raporu:

http://www.securitycouncilreport.org/site/c.gIKWLeMTIsG/b.2620595/k.8BAE/April_2007BRKosovo.htm

etmesi için yeni oturumlar toplanmasını ve bunun başka bir BM temsilcisiyle yapılmasını talep etmiştir.

Bu süreç sonunda Kosova Brüksel ve Vaşington'dan gelen yeşil ışık ile 17 Şubat 2008 tarihinde bağımsızlığını ilan etmiştir.

2. Yeni Dönemde Kosova Türkleri

Önceki bölümde irdelemeye çalıştığımız Türk Demokratik Birliği özellikle 1997 yılından sonra kişi ve bölgeler arasında çatışma alanı olmuş, 1998-1999 yıllarında ise Sırp'ların seçtiği bazı şahıslar Türk temsilciler olarak ortaya çıkmışlardır. Müdahale süresince Kosovalı Türklerin bazıları yurtdışına kaçmış bazıları ise Kosova'da kalmayı seçmiş ve Kosova'dan çıkma imkanı bulamamıştır.

2.1. Savaş ve Sonrasındaki Kargaşada Kosova Türkleri

Savaş esnasında Kosova Türklerinin durumları iki açıdan pek iyi sayılmamaktadır. Öncelikle Sırp güçleri uluslar arası camiaya Kosova'nın Arnavutlardan ibaret olmadığını gösterme çabası çerçevesinde Kosovalı Türklerin mümkün olduğunca Kosova dışına çıkmaması için çaba göstermiştir. Öte yandan doğal olarak, çoğunluğu oluşturan ve büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşayan Arnavutlar, kendilerini süren Sırp'ların Türklere bu şekilde yaklaşmasını Türk-Sırp işbirliği olarak görmekteydiler. Oysa 1990'lı yıllar boyunca çok sayıda Arnavut'un Sırp'larla işbirliği yaptığı çeşitli zamanlarda Arnavut gazeteleri tarafından bile dillendirilmekteydi.¹²

---

¹² Hasan Ünal, **Kosova Seçimleri ve Türkler**, Zaman gazetesi 21 Temmuz 2000.

Kosova'nın tek Türk köyü olan Mamuşa'da yaşanan bir olay, o dönemde Türklerin nasıl zor bir durumda kaldıklarını açıkça göstermektedir. Türk köyü olan Mamuşa'ya civardaki Arnavut köylerinden çok sayıda kişi sığınmıştır. Sırp polis güçleri Mamuşa'ya girip Mamuşa ikametli kimlik belgesi olmayanları köyden alıp Arnavutluk'a sürmüştür. Olay esnasında 4 Arnavut 3 Türk öldürülmüştür. Daha sonra toplu göç etme kararı alan Mamuşa'ya izin verilmemiş ve TDB Mamuşa Şube başkanı Sadik Morina Prizren'deki Emniyet Müdürlüğü'ne çağrılarak açıkça tehdit edilmiştir. Bu durumda göç edemeyen Mamuşalıları korku içinde Mamuşa'da kalmış, etraftaki Arnavut köyleri tarafından, tüm Türklerin Sırp işbirlikçisi olarak gözükmelerine yol açmıştır. Sırp güçleri ayrıca silah zoruyla 4000 Mamuşalı'yı otobüslerle Prizren'e taşıyıp NATO'ya karşı gösterilere katılmaları için zorlamıştır.¹³

1951'de Türkçe dilinde eğitime başlanmasından sonra zaman zaman daha az zaman zaman ise yüksek oranda hissedilen Arnavut baskısı bu dönemde fazlasıyla hissedilmeye başlanmıştır.

Arnavutların bu yönde yaptığı en önemli girişim Eylül 1999'da gerçekleşti. 24 Mart 1999 tarihinde Kosova'ya yönelik NATO müdahalesi başladığı gün Türkler de eğitime ara verdiler. Halbuki Arnavutlar birkaç ay öncesinden eğitime ara vermişlerdi. 1999 yılının Eylül ayında bir sonraki yılın eğitim döneminin başlaması gerekiyordu. Ancak Kosovalı Arnavutlar Eylül ve Ekim ayında savaş dolayısıyla yarıda bıraktıkları eğitim yılını devam ettirme kararı aldı. Türklerin ise o dönemde eğitime ara vermedikleri dile getirilerek derslerin başlamaması gerektiği ifade edildi. Dönemim Kosova Türk temsil Kurulu

---

¹³ Bakınız: Hürriyet, **UÇK'dan Korkuyoruz**, 24 Haziran 1999:

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/24/126205.asp>

Koordinatörü Ferhat derviş bunun “Türkçe eğitim artık olmayacak propagandası yapıp, küçüklerin Arnavutça sınıflara verilmesini sağlama taktiği olarak görüyor.”¹⁴

Türklerin organize olamadığı bu dönemde gelen baskılar Türklerin üzerinde çok yoğun olarak hissedilmiştir. Kosovalı çoğu Türk aydınının katıldığı ortak nokta, o dönemde KFOR bünyesindeki Türk taburunun gelmemesi durumunda Kosovalı Türklerin daha çok saldırıya uğrayacağı ve büyük bir kısmının Türkiye’ye göç edeceği gerçeğidir.

Türkler açısından bu dönemde en önemli sorunlardan biri temsilsiz kalmaları sorunudur. Daha önce de değindiğimiz gibi TDB parçalanmış, bazıları TDB adını seçilmeden çeşitli uygunsuz mecralarda kullanmıştı. Bu yüzden Arnavutlar açısından TDB’nin imajı SPS’le neredeyse aynı konumdaydı. Bu dönemde Arnavut medyası, siyasileri ve UNMIK temsilcileri Türklerin temsilcisi olarak Arnavut yanlısı Türk Halk Partisi genel başkanı Sezair Shaipi’yi ön plana çıkarmaya başlamışken, Türkler geçiş dönemi için ayrı bir çatı altında birleşme kararı aldılar.

2.2. Türk Temsil Kurulu

Kosova Türkleri’nin 1990’da kurduğu Türk Demokratik Partisi özellikle 1999 yılına yaklaşılırken Sırp güçlerinin tehdit ve baskılarından sonra belli marjinal kişiler tarafından temsil edilmiş ve TDB’nin imajı çok bozulmuştu. Bu dönemde her ne kadar genel sekreter ve başkan konumunda Türklerin desteklediği ve seçtiği kişiler bulduysa da, parti seçimlerine girmeyen şahısların Türkler adına hareket etmesi hem Türkleri hem TDB’yi Arnavutların gözünde düşürmüştür. Bu dönemde

---

¹⁴ Ferhat Derviş ile görüşme.

hiçbir zaman destek bulamayan ve çocuklarını Kosova Türkleri açısından önemli bir unsur sayılan Türkçe eğitime değil de Arnavutça eğitime gönderen Sezair Shaipi'nin liderliğindeki Türk Halk Partisi hem Arnavut çevreler hem de UNMIK makamları tarafından muhatap kabul edilmeye başlanmıştı.¹⁵

Bu duruma tepki gösteren Türk ileri gelenleri TDB'nin ve diğer Türk derneklerinin desteğini alarak Türk Temsil Kurulu adında bir oluşuma gitmişlerdir. Türk Temsil kurulu kendi işlevini 1999 yılında yerine getirmiştir. Bu geçiş döneminde, TDB'nin yeniden oluşumuna kadar oluşan boşluğu THP'nin doldurmaması için çaba sarf etmiş ve büyük ölçüde başarılı olmuştur. Dönemin UNMIK yöneticisi Bernard Kouchner'in yardımcıları ile birkaç kez ve Kouchner ile de bir kez görüşerek Türk halkının sıkıntılarını aktarmışlardır. Türk Temsil Kurulu'nun UNMIK makamlarına gönderdiği çoğu yazı cevapsız kalmış olsa da bir süre sonra Kosova Türkleri'nin temsilcileri olarak muhatap kabul edilmeye başlamışlardır. Bu dönem içerisinde Kosova Türklerine yapılan baskıları dile getiren Türk temsil kurulu AGİT ve UNMIK'e çok sayıda bildiri sunmuştur.

Türk temsil Kurulu bir yandan bu işlevi sürdürürken Kosova Türkleri diğer yandan TDB'yi toparlama ve yeni oluşuma gitme çalışmalarını sürdürmüştür. 2000 yılının başından itibaren TDB içinde yenilenmeye giden Kosova Türkleri 02 Nisan 2000 tarihinde genel kurulu toplamış ve yeni yönetim kurulu ile başkanını seçmiştir. Bundan sonra isim değişikliğine gidecek olan Türk Demokratik Birliği, Kosova Demokratik Türk Partisi adında faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır.¹⁶

---

¹⁵ Bu dönemde UNMIK Prizren Belediye yöneticisi görevinde bulunan Amerikalı diplomat Mark Baskin, Sezair Shaipi'nin Zagreb'te lisansüstü eğitimi görürken tanıştığı bir arkadaşı idi.

¹⁶ Bakınız: <http://www.kdtp.org/kdtp/tuzuk.asp>

Bu dönemde yeni çıkartılan kimlik kartlarında Türkçe ibareler ve Türkçe karakterler yer almadığı için kimlik kartı başvurusunu yapmayan Türkler daha sonra Türkçe karakterlerin yer alması üzerine başvurularını yapmıştır. Kosova Demokratik Türk Partisi ise 2000 yılının sonunda yapılan yerel seçimleri boykot etmiş ancak 2001'deki genel seçimlere katılmıştır.

Türk Temsil Kurulu'nun dönemin BM Genel sekreteri Kosova özel temsilcisi Bernard Kouchner'e gönderdiği ve Türklere gerçekleşen baskıları anlatan raporda şu bilgilere yer verilmiştir. 01/19 sayılı 04.11.1999 tarihli ve Kouchner'e hitaben yazılan bildiriye son dönemlerde Türklere yönelik baskıların arttığına dikkat çekilmektedir. Örnek verilecek olursa bu kısa sürede Gilan'daki Türk öğretmeni Refike Sulçevtsi'nin evinin kundaklandığı ve bomba atıldığı bildirilmektedir. Priştine'de Türk ressam Davut Hamolar tehdit edilirken Prizren Sinan paşa camisinin minaresinde duran Arnavut bayrağının yanına Süleyman Demirel'in Kosova'yı ziyareti sebebi ile dikilen Türk bayrağını indirmediği için saldırıda bulunuldu ve sağ ayağının baş parmağı kırıldı. En ilginç olanı ise Prizren'deki Emin durak ilkokulunda Arnavut asıllı müdürün bir Türk öğretmeni ile Türkçe konuşması üzerine Arnavut asıllı diğer bir öğretmenin karşı çıkması ve müdüre sözlü saldırıda bulunması olayı oluşturuyor.

2.3. 2001 Anayasal Çerçeve Anlaşması ve Türkler

Kosova'da 15 Mayıs 2001'e kadar UNMIK tarafından çıkarılan düzenlemeler yürürlükteydi. Bu düzenlemelere göre 1989 öncesi kanunlar ve 1999'dan önceki ayrımcı olmayan kanunlar geçerli idi. Ancak bu bir muğlaklık oluşturuyordu. Türk dili resmi miydi, değil miydi? Bu yönde doğrudan açıklama

gelmemesine rağmen uygulama da değişik çeşitlerde gerçekleşmiştir. Türkler bu dönemde kendi dillerinde eğitime devam edebilmiş ancak çoğu kamu kuruluşunda dil konusunda sorunlar yaşamıştır. Türklerin boykot ettiği kimlik belgelerinde Türkçe'nin bulunmaması ve yapılan itirazlardan sonra "Bilgisayarlarda Türkçe karakterler yok" gibi bir cevabın gelmesi dönemin belirsizliğini açıklar niteliktedir.

Anayasal Çerçeve'yi Kosova Türkleri açısından incelediğimizde şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır. Anayasal Çerçevde toplulukların isminden hiç bahsedilmemekte hepsi topluluklar ve topluluk üyeleri tanımları ile ifade edilmektedir. Anayasal Çerçeve'nin 4'üncü bölümü "Topluluklar ve Topluluk Üyelerinin hakları" adını taşımaktadır. Bu bölümde batılı devletlerin azınlık ve topluluklara tanıdığı haklar adeta kopyala yapıştır misali düzenlenmiştir. Bu bölüme göre topluluklar hiçbir yerde hangi topluluğa ait olduklarını söylemeye zorlanamayacağı gibi bunu istedikleri yerde ve şekilde söyleyebilecekleri de belirtilmiştir. Eğitim, dernek kurma, gazete çıkarma, mahkemelerde kendi dilini kullanma gibi haklar bu haklardan bazılarıdır. Peki neden Türkler bu Anayasal Çerçeve'ye karşı çıkmışlardır?

Türklerin bu noktadaki tepkisi daha çok psikolojik ve yaşanmış deneyimlerden duyulan korkudur. Çalışma boyunca birkaç defa Arnavutların Türkleri, Türkleşmiş Arnavutlar olarak gördükleri ve buradaki bir Türk varlığını kabul etmediklerini vurgulamıştık. İşte Tito döneminde çıkartılan 1974 Anayasası ve 1977 Dil Yasası ile Türkler, dillerini Arnavutça ve Sırpça'yla aynı düzeye çıkartmayı başarmışlardır. Bu düzenlemenin karşılığı her ne kadar kendini uygulama alanında göstermese de Türkler bu ayrıcalıktan geriye zor gidileceğini bilmekte ve rahatlamakta idiler. Bundan sonraki UNMIK düzenlemeleri ve Anayasal çerçeve'de özellikle 9.1.49 maddesinde yazıldığı şekliyle "*Meclis ve*

Komite toplantıları, Arnavutça ve Sırpça dillerinde yapılır. Meclis tüm resmi belgeleri hem Arnavutça hem de Sırpça dillerinde yayınlar. Meclis, belirli bir topluluğu ilgilendiren resmi belgelerin, söz konusu topluluğun dilinde yayınlanması için çaba gösterir” ifadeleri ve bunun gibi ifadeler Türkleri tedirginliğe itmiştir. Halbuki Türkleri rahatlatacak bir çok madde de Anayasal çerçeve’de mevcuttur.

Örnek verilecek olursa 9.1.3 maddesinde Kosova Parlamentosu’nun yapısı düzenlenirken burada 2 milletvekilinin her halükarda Türk olacağı belirtilmiştir. Türklerin devamlı korktuğu “Burada Türk yok” açıklamasını tamamen bitiren bir uygulama idi. Bir diğer madde de şu şekilde formüle edilmiştir: 9.1.51. Yürürlüğe giren tüm yasalar, Arnavutça, Boşnakça, İngilizce, Sırpça ve Türkçe dillerinde yayınlanır.

Yine Anayasal Çerçevenin 14.4 maddesi “Anayasal çerçevenin İngilizce, Arnavutça ve Sırpça dillerindeki örnekleri eşit şekilde geçerlidir. Bir ihtilaf durumunda, İngilizce dilindeki örneği geçerlidir. Bu Anayasal Çerçeve aynı zamanda Boşnak ve Türkçe dillerinde de yayınlanır” şeklinde formüle edilmiştir.¹⁷

Söz konusu maddelere baktığımızda Kosovalı Türklerin çok tedirgin olmaları gerektiği söylenebilirken, bölgedeki yaşamsal koşullar bakımında Türklerin tedirginliğini anlamak daha mantıklı bir yaklaşımdır. Çünkü bölgedeki Türkler, her ne kadar dillerinin resmi belgelerde kullanım alanına dahil edildiğini görseler de uygulamada çok büyük zorluklarla karşılaştığını bilmekte idiler. Bunun için Türklerin söz konusu uygulamalarda daha ısrarcı ve uzlaşmaz tavırlar sergilediği görülmektedir.

Kosovalı Türkler UNMIK’e olan şikayetlerini 1999 ile 2000 yıllarında Türk Temsil Kurulu aracılığı ile iletmışlerdir. Türklerin desteklediği Türk Demokratik

---

¹⁷ Anayasal Çerçeve’nin tam metni için bakınız: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

Birliği önceki bölümlerde değindiğimiz nedenlerden dolayı yıpranmıştı. Türkler bir yandan Kosova Türk temsil Kurulu ile mücadele ediyor diğer taraftan Türk Demokratik Birliği'nde değişime gitmeye hazırlanıyordu. Bu süreç 2000 yılının ortasına kadar sürdü. Kosova'ya UNMIK ve KFOR'un girişinin birinci yılı dolarken Türkler UNMIK'in kendilerine yönelik tutumundan şikayetçi idi. Türk Temsil Kurulu aracılığı ile şikayetlerini, BM, AGİT, KFOR gibi makamlara bildiren temsil kurulu Türkiye'nin Kosova'daki diplomatlarını bilgilendiriyordu. Hem Kosova'da bulunan Eşgüdüm Ofisi hem de Türk Temsil Kurulu'ndan doğrudan gönderilen mektuplar sayesinde Ankara Kosova'daki Türklerin sorunlarından haberdar edildi. Dönemin Dışışleri Bakanı İsmail Cem önce Türk Temsil Kurulu ile Türk Demokratik Birliği üyelerini Ankara'da kabul etti, daha sonra Birleşmiş Milletler'in Kosova Yüksek Temsilcisi Bernard Kouchner'le görüştü. 27 Temmuz 2000 tarihinde Kosova Türk Temsil Kurulu ve Türk Demokratik Birliği temsilcilerini kabul ederek yaklaşık bir buçuk saat görüşen Cem, Türk nüfusunun haklarına gereken özenin gösterilmemesinin, Kosova'nın geleceğini olumsuz etkilemesinden kaygı duyduklarını söyledi ve Kosova'da önemli bir kesimin zaten dışlandığını, Türk nüfusunun da memnuniyetsizlik içine itilmesi ve memnuniyetsizlik içinde bırakılmasıyla Kosova'nın etnik farklılık ve barış içinde yaşayan yer olmaktan çıkıp daha önceki olumsuz duruma benzer bir yapıya dönüşebileceğini belirtti.¹⁸ Cem, Kosovalı Türklere Ankara'nın desteğinin

---

¹⁸ Bakınız: **Cem: Kosova'daki gelişmelerden memnun değiliz**, NTVMSNBC, 27 Temmuz 2000, <http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/20275.asp>

tam olduğunu belirtti ve 4 gün sonra BM'in Kosova Yüksek temsilcisi Bernard Kouchner'i kabul etti.¹⁹

Ankara'nın bu girişimine rağmen Kosovalı Türklerin istedikleri karşılanmazken Ekim 2000'de yapılan yerel seçimlere Türk Demokratik Birliği katılmadı.²⁰

2.4. Bağımsızlık Süreci ve Kosova Türkleri

Kosova Türkleri Kosova'nın bağımsızlık sürecinde tam olarak karşılanmayan isteklerini elde etmeye yönelik politikalar izlerken bir yandan da Kosova'nın bağımsızlık sürecine ters düşecek hareketler kaçınmıştır. Kosova Türkleri'ni temsil eden Kosova Demokratik Türk Partisi²¹ Kosova'nın nihai statüsü süresince görüşme heyetinde yer almak istediklerini belirtmiş ancak olumlu cevap alamamıştır. Daha sert siyasi tutum belirlemesi beklenen KDTP bu dönemde fazla ılımlı davranmıştır. Türkiye'nin Kosova'da bulunan dış temsilciliğinin de böyle ılımlı politika belirlenmesinde etkisi büyüktür. KDTP dışındaki aydınlar Kosova Türklerinin bağımsızlık süreci devam ederken istediklerinin alınabileceğini, Kosova bağımsız olduktan sonra haklarını arttıramayacaklarını vurgulamışlardır. Bu aydınlara Türk derneklerinin de desteği vardır. KDTP ve Türk Eşgüdüm Bürosu ise Kosova Türklerinin sürecin dışında kalmaları aleyhlerine işlemektedir ve sürece bu

---

¹⁹ **Kosovalı Türkler Görüşüldü**, NTVMSNBC, 31 Temmuz 2000,
<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/20930.asp>

²⁰ İlhan Uzgel; 2001, s: 513.

²¹ Türk Demokratik Birliği 5 Mayıs 2004 tarihinden itibaren bu ismi alacaktır,
<http://www.kdtp.org/kdtp/>

şekilde dahil olup, daha ileride de hak talebinde bulunabilecekleri yönünde tutum belirlemişlerdir. Sonuç olarak KDTP ve Türk Eşgüdüm Bürosu'nun çizdiği yönde bir tavır belirlenmiş ve Kosova Türklerinin hakları bugünkü duruma ulaşmıştır.²²

Kosova Türklerinin siyasi partisi KDTP, dernekleri ve üyeleri Kosova'nın bağımsızlığı kutlamalarına katılmış, özellikle Ahtisaari'nin raporuna göre hazırlanan Kosova bayrağını benimsemiştir.²³

15 Haziran 2008 tarihinde yürürlüğe giren Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nda Türklerin ve diğer azınlıkların bazı haklarını güvenceye almıştır. değil, genel olarak Kosova azınlıklarının bazı haklarını güvenceye almıştır. Anayasanın 3. maddesinde Kosova Cumhuriyeti'nin, hukukun üstünlüğü ilkesine tam uyarak kendi yasama, yürütme ve yargı kurumlarıyla demokratik şekilde yönetilen, Arnavutlar ve diğer toplulukların oluşturduğu çok etnikli bir toplum olduğu belirtilmektedir. Azınlık mensupları, kimliklerini ve özneliklerini ifade etme, besleme ve geliştirme hakkına sahiptir (Madde 57). Kosova Anayasası'nın 57-62 arası maddeler, Kosova azınlıkların haklarını ayrıntılı bir şekilde düzenlemektedir.²⁴

Diğer taraftan, 120 sandalyelik Kosova meclisinde 20 sandalye Kosova azınlıklarına ayrılmıştır. Bu çerçevede Kosova'daki Türkler için 2 sandalye güvencesi sağlanmıştır (bkz. Madde 64).

---

²² Bakınız: Kosova'da 17 Temmuz 2008 tarihinde maddi imkansızlıklardan dolayı yayın hayatına son veren Yeni Dönem gazetesi 370 – 415 :
<http://www.prizrenliler.org/yenidonem/370.pdf>

²³ Ahtisaari raporuna göre Kosova'nın bayrak ve amblemlerinde hiçbir milli motifin yer almaması öngörülmüştür. Kosova bayrağı da buna göre hazırlanmıştır. Ancak cumhurbaşkanlığı armasında Arnavut milli motifi çift başlı kartal bulunmaktadır.

²⁴ Bakınız: Kosova Cumhuriyeti Anayasası
<http://www.kushtetutakosoves.info/repository/docs/Kosova.Cumhuriyeti.Anayasasi.pdf>

Hükümette Sırp topluluğuna en az bir bakanlık ve Kosova'da çoğunluk olmayan diğer topluluklara (Türkler dahil) bir bakanlık verilecektir.

Anayasa mahkemesi için altı yargıçtan dördü, mecliste mevcut ve oy kullanabilen üyelerin üçte ikisinin oyuyla seçilir. İki üye, Kosova'da çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış yerlere sahip üyelerin onayından sonra, Meclis üyelerinin oy çoğunluğuyla seçilir (Madde 152/3).²⁵

Topluluklar Hak ve Çıkarları Komisyonu, Meclisin daimi komisyonudur. Bu komisyon Mecliste Sırp topluluğu için ayrılmış ve güvenceye bağlanmış üye sayısının üçte biri (1/3), çoğunluk olmayan diğer topluluklar için ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalye sayısının üçte biri (1/3) ve çoğunluk topluluğu temsil eden üye sayısının üçte birinden (1/3) oluşur (Madde 78/1).

Anayasanın 81. maddesinde yaşamsal öneme sahip bazı yasaların onaylanması, değiştirilmesi veya yürürlükten kaldırılması için, Meclis üyeleri mevcut ve oy kullanabilenlerin çoğunluğunun oyu ve çoğunluk olmayan topluluklara ayrılmış ve güvenceye bağlanmış sandalyelere sahip mevcut ve oy kullanabilen Meclis üyelerinin çoğunluğunun oyu gereklidir.

Son olarak, Kosova Anayasasının kabulünden sonra, Kosova'da yaşayan tüm toplumlar kendilerine bayram özelliğini taşıyacak günler tayin etmiştir. Türk toplumu temsilcilerinin talebi üzerine, 23 Nisan günü Kosova Türkleri Milli Bayramı olarak yasallaşmıştır.

Kosova Türkleri en fazla yasal haklarının uygulanmamasından dolayı şikayetçidir. Bugün Türkçe'nin resmi dil olduğu Prizren'de kimlik, doğum kağıdı gibi evraklarda Türkçe ibareler bulunmamaktadır. Yapılan şikayetlere cevap olarak

---

²⁵ Nitekim yeni kurulan Kosova Anayasa Mahkemesi'ne üye olarak Altay Suroy seçilmiştir. Bakınız: <http://www.kosovahaber.net/TR/>

teknik yetersizlikler gösterilmiştir. Bunun gibi örnekler çoğaltılabilir. Bu örnekler Kosova Türklerinin Kosova ile bütünleşmesini engellemektedir. Bu olumsuz örnekler ortadan kaldırılırsa Kosova Türklerinin endişeleri ortadan kalkmış olacaktır.

SONUÇ

Kosova'daki Osmanlı hakimiyetinin sona ermesinden sonra Kosova Sırlar ve Arnavutlar arasında devamlı bir çekişme konusu olmuştur. Sırlar Kosova'yı kimliklerinin n"Beşiği" olarak görürken, Arnavutlar kökenlerini İliirlere dayatarak Kosova'nın tarihi "Dardaniya" bölgeleri olduklarını savunmaktadırlar.

Osmanlı yönetiminden sonra Sırlar bölgeyi kontrol altına almış, 1918'de Sırp Hırvat Sloven Krallığı kurulduğunda Kosova yine bu krallık içinde kalmıştır. Krallığı başat gücü olan Sırlar bölgede Slav olmayanları devamlı tehdit halinde görmüş ve bölgeye yönelik iskan politikaları, göç ettirme ve asimile etme çabalarını sergilemişlerdir.

Yaklaşık 30 yıllık Krallık döneminde çok sayıda Müslüman Kosova'yı terk etmiş, ancak demografik yapı Sırların lehine dönüştürmede başarısız kalmıştır. Bu dönemde göç edenler arasında hem Türkler hem Arnavutlar olmasına rağmen kimin hangi sayıda göç ettiği belli değildir. Var olan bazı veriler bile krallıktan göç edenlerin sayısını vermekte böylece Sancak, Makedonya veya Kosova'dan mı bu insanların göç ettikleri anlaşılamamaktadır.

Tito Yugoslavyası dönemine gelindiğinde Kosova'da daha dengeli politikalar izlenmiştir. İlk yıllarda Kosova'da Türklerin varlığı tanınmamış ancak daha sonra Yugoslavya'nın değişen siyasi konjoktüründen dolayı Türkler tanınmıştır. 1951 yılında kendi dilinde eğitim görme ve dernek kurma hakkını kazanan Türkler, dillerinin 1974'te resmi olması ile en yüksek noktaya ulaşmışlardır. Ancak birkaç yıllık bir düzenin ardından Tito vefat etmiş, Miloşeviç

siyaset sahnesinde yükselmiş ve bölgede 1990'larda tanık olduğumuz kanlı savaşlar yaşanmıştır.

1999'daki NATO müdahalesinden sonra bölgeyi kontrol altına alan UNMIK'le Türklerin mücadelesi devam etmiştir. UNMIK'in yeni getirdiği düzenlemelerde Türklere tanınan hakların 1974 Anayasası seviyesinde olmasını isteyen Türkler bunu becerememişlerdir. Ancak önceki bölümde de değindiğimiz gibi Kosova'da Türkleri yasal olarak çoğu devletten daha yüksek oranda hakları vardır. Sorun her zaman olduğu gibi uygulamadır. Osmanlı hakimiyetinin bitmesinden itibaren bölgede Türklere başlayan göç ettirme veya asimile etme politikası bu dönemde de devam etmektedir. Özellikle 1951'de Türklerin varlığının tanınması kararına ve ileriki yıllarda Arnavutların sergilediği tutum Kosova Türklerini gücendirmiş ve Arnavutlara güvenmemelerini sağlamıştır. Günümüzde Türklerin en büyük tedirginliği budur. Yasalarda çoğu hakkın olması durumunda bile uluslar arası denetim altındaki Kosova'da çok sayıda eksikler yaşanmaktadır. Türkler bu uluslar arası denetimin olmadığı dönemlerde baskının daha çok hissedileceğinden endişe duymaktadırlar.

ÖZET

Kosova'dan Osmanlı devleti çekildikten sonra bölge Sırbistan tarafından hakimiyeti altına girmiştir. Bu dönemde iskan politikaları, ve baskılar sonucu bölgenin demografik yapısı değiştirilmeye çalışılmıştır. Bu yöndeki en uç nokta 1937'de Vaso Çubriloviç'in yayınladığı zorla göç ettirmeyi içeren taslak gösterilebilir.

İkinci Dünya savaşından sonra Sosyalist bir rejim ile yönetilmeye başlayan Yugoslavya'da özyönetim deneyimi yaşanmış ve farklı ulusların hakları tanınmıştır. Kosova Türkleri bakımından 1951 tarihi büyük bir öneme sahiptir. Bu tarihte Kosovalı Türklerin varlığı tekrardan tanınmış ve eğitim hakkı verilmiştir. Sırbistan İçişleri Bakanı Aleksandar Rankoviç'in bölgeye yönelik sert tutumundan dolayı bu dönemde hem Türkler hem de Arnavutlar Türkiye'ye göç etmişlerdir. Rankoviç'in tasfiyesinden sonra 1974 Anayasası çıkartılmış ve Kosova tam özerkliğe kavuşurken Türk dili de Sırpça ve Arnavutça'yla beraber resmi düzeye çıkartılmıştır.

1980 yılında Tito'nun ölümünden sonra Miloşeviç siyaset sahnesinde yükselmeye başlamış ve iktidarını adım adım perçinlemiştir. Hem Kosova'nın hem de Türklerin kazandığı haklar 1989'da ortadan kaldırılmıştır. Bu tarihten itibaren Miloşeviç rejimine karşı Arnavutlar farklı yoldan, Türkler ise farklı yoldan mücadeleye girişmişlerdir.

1999'da NATO'nun Yugoslavya'ya yönelik bombardmanı sonucu Sırp güçleri Kosova'dan çekilmek zorunda kalmış ve bölge UNMIK'in yönetimine girmiştir. Özellikle Arnavutların zaferi olarak görünen bu olayda Türkler kendi haklarını savunmak için yine mücadele etmeye başlamıştır. Bu dönemde Kosova

Türkleri 1974 Anayasasındaki haklarını koruyamamış olsalar da, UNMIK düzenlemelerinde Kosova Türkleri hakkında çok sayıda madde yer almıştır.

Kosova 17 Şubat 2008'de bağımsızlığını ilan etti. 15 Haziran 2008'de yürürlüğe giren Kosova Anayasasında Türkçe Kosova çapında resmi dil olma özelliğini sağlayamazken, eğitim hakkı, bazı bölgelerde Türkçenin resmi kullanılması hakkı gibi bazı hakları garanti altına alınmıştır. Ancak yasalarda garanti altına alınan hakların uygulanması hem UNMIK döneminde, bağımsız Kosova döneminde büyük sorunlarla karşılaşmaktadır.

ABSTRACT

After the withdrawal of Ottomans from the region, Kosovo came under the domination of Serbia. In this period there were efforts to change the demographic structure of the region through the housing policies and pressure. The draft which was published by Vaso Çubrilović in 1937 and which had forced migration could be an obvious example.

Yugoslavia, which was administered by socialist regime after the II World War, experienced a period of self-government and granted rights to nations living in the country. The year of 1951 had the great importance for Turks of Kosovo. In this year the existence of Turks in Kosovo was approved and they were granted the right to education. In this period because of pressure put by Minister of Internal Affairs of Serbia Aleksandar Rankovic Turks of Kosovo and Albanians migrated to Turkey. After the Rankovic, 1974 Constitution came to force and Kosovo was granted autonomous status. Apart from that, Turkish language was given its official language status together with Albanian and Serbian languages.

After Tito's death in 1980, Milošević increased its power in political arena. Both Kosovo's and Turks' rights were revoked in 1989. From that date forward Albanians and Turks have started their struggle against Milosevic regime from different ways.

After 1999 NATO airstrikes against Yugoslavia, Serbian forces had to leave Kosovo and Kosovo was placed under interim UN administration. This was regarded as a triumph of Albanians and Turks have began to endeavour to assert their rights. Eventhough, the Turks were not able to preserve their rights provided in

1974 Constitution, there have been several provisions regarding Turks in UNMIK regulations in this period.

Kosova declared its independence on 17 February 2008. In the Kosovo Constitution, which came into effect on 15 June 2008, Turkish language could not obtain its status as an official language of Kosovo. But there were some rights which were guaranteed in the Constitution of Kosovo, such as, right to education and using Turkish language in some municipalities as official language. However, it should be mentioned that both during UNMIK administration and after the declaration of independence, enjoyment of these rights has been problematic.

KAYNAKÇA:

Ardıcı, Mehmet; **Makedonya'da Müslüman Direnişi/Yücelciler 1947**, İstanbul, İnsan yayınları, 1991.

Armaoğlu, Fahir; **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi, 1996.

Banac, Ivo "Sırbistan'da Milliyetçilik", Kemali Saybaşı ve Gençer Özcan (Ed), Gençer Özcan (Çev.),**Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 1997.

Bellamy, Alex J., Paul Williams and Stuart Griffin, **Understanding Peacekeeping**, Cambridge, Polity Pres, 2004.

Berisha, Muje; **Parlamenti Dhe Demokracia ne Kosove**, Prizren Siprint yayınları, 1998.

Bora, Tanıl; **Milliyetçiliğin Provokasyonu**, İstanbul, Birikim yayınları, 1995.

Crampton R.J; **Eastern Europe in the Twentieth Century**, London, Routledge Pres,1994.

Çelik, Dilek Yalçın; **Kosova'da Çağdaş Türk Edebiyatı 1951-2008**, Prizren, Doğru yol yayınları, 2008.

Çosiç, Dobrica; **Kosovo**, Belgrat, Kompanija Novosti AD Yayınları, 2004.

Dedijer, V ve diğerleri; **History of Yugoslavia**, New York, McGraw-Hill Book Company, 1974.

Elsie,Robert; **Kosovo: In the Heart of the Powder Keg**, New York, Columbia University Pres, 1997.

İpek, Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları, 1994.

Goati, Vladimir;, **Volja Gradjana ili Izborna Manipulacija**, Beograd, Nuns yayınları, 1994.

Haskuka, Esat; **Historijsko-Geografska Analiza Urbanih Funkcija Prizrena**, Dakovica, Univerzitet Kosova Visa Pedagoska Skola “Bajram Curi”, 1985.

Hoffman G, ve F. Neal; **Yugoslavia and the New Communism**, New York, Twentief Century Fund, 1962.

Lampe, John.R; **Yugoslavia as History**, Cambridge, Cambridge University Pres, 1997.

Jelavich, Barbara; **Balkan Tarihi 2**, İstanbul, Küre yayınları, 2006.

Lukiç, Vojin; **Seçanja i saznanja – Aleksandar Rankoviç i Brionski Plenum**, Titograd, 1989.

KARATAY, Osman, **Kosova Kanlı Ova**, İstanbul, İz yayıncılık, 1997.

Kardelj, Edvard, **Kontradikcija u Prosperitetu Socijalnog Sistema**, Belgrat, Napredak Yayınları, 1968.

Kut, Şule; **Balkanlarda Kimlik ve Egemenlik**, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi yayınları, 2005.

Malcolm, Noel; **Kosova Balkanları Anlamak İçin**, (çev) Özden Arıkan, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999.

Muzbeg, İskender; **Hukuki Belgeler Çerçevesinde Kosova Türkleri**, Erhan Türbedar (der) Balkan Türkleri-Balkanlar’da Türk Varlığı, Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

Osmani, Jusuf; **Vendbanimet e Kosoves – Prizreni**, Priştina, Shkrolla basımevi, 2006.

Petkoviç, Ranko ve diğerleri(der); **1948 Jugoslavia i Kominform**, Belgrat, 1998.

Petranoviç, Branko; **İstoriya jugoslavije 1918-1978**, Belgrat, Nolit Yayınları, 1981.

Pushka, Aslan; **Kosova Dhe Vazhdimesia Etnike Shqiptare**, Prishtine, Qendra per Informim e Kosoves, 1997.

Prifti Kristaq ve diğlerleri(der), **The Truth On Kosova**, Tirana, Encyclopedia Publishing House, 1993.

Rehak, Laslo; **Narodnosti u Jugoslaviji**, Beograd, Narodna Armija yayınları, 1968.

Ristelhueber,Rene; **The History of the Balkan Peoples**, New York, Twayne Publishers, 1971.

Saliu, Kurtesh; **Lidhja, zhvilimi, posita dhe aspektet e autonomitetit te Krahines Socialiste Autonome te Kosoves ne Jugoslavie:Socialiste**, Prishtine 1984.

Sander, Oral; **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları: 276, 1969.

Sander Oral, **Siyasi Tarih II**, Ankara, İmge yayınevi, 1996,

Saybaşı, Kemali ve Gencer Özcan(der), **Yeni Balkanlar, Eski Sorunlar**, Ankara, Bağlam yayınları, 1997.

Sell, Louis; **Slobodan Milosevic and the Destruction of Yugoslavia**, Durham and London, Duke University Pres, 2002.

Silber, Lora ve A. Litle; **Smrt Jugoslavje**, (çev)Ljiljana Nikoliç, Beograd, Rat i Mir yayınları, 1996.

Suroy, Altay; **Kosova'nın Türk Dernekleri ve Kuruluşları (1951-2006)**, Prizren, Kosovahaber yayınları, 2007.

Suroy, Altay; **Kosova'da Türk Olmak**, Prizren, özel yayın, 2006

Suroy, Altay; **Kosova'da Türk Kültürü veya Türkçe Düşünmek**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.

Suroy, Altay; **Kosova Türk Toplumunun ve Üyelerinin Hakları**, Prizren, Özel yayın, 2005.

Srdiç, Milutin ve diğerleri, **Pravna Enciklopedija**, Beograd, Savremena Administracija yayınları, 1979.

Tahiri, Edita; **Procesi i Negocimit te Konferences se Rambujes & Dokumentet1**, Peje, Dukagjini Yayınları, 2001.

Tellal, Erel, "SCB'yle İlişkiler", Baskın Oran (ed), **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Cilt I, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Tindemans, Leo; Lloyd Cutler, ve diğerleri, **Barişa Çağrı Uluslararası Komisyon'un Balkanlar Hakkındaki Raporu**, (çev) Özden Arıkan, İstanbul, Sabah Kitapları, 1998.

Tılıç, L. Doğan, **Milliyetçiliğin Pençesindeki Kartal-Kosova**, Ankara, Ümit Yayınları, 1999.

Thomas, Robert; **Serbia Under Milosevic: Politics in the 1990s**, London, C. Hurts and Co Publishers, 1999.

Todorova, Maria; **Balkanları Tahayyül Etmek**, (çev) Dilek Şendil, İstanbul, İletişim yayınları, 2006.

Tomasevic, Jozo; "Yugoslavia During The Second World War" W. Vuchinich (ed), **Contemporary Yugoslavia**, Los Angeles, University of California Pres, 59-119, 1969.

Tompson, Mark; **Proizvodnja Rata: Mediji u Srbiji, Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini**, (çev) Vera Vukeliç, Beograd, Medija Centar yayınları, 2000.

Topsakal, Cem ve Bedrettin Koro, **Kosova'da Yaşayan Türkçe Eğitim**, Prizren, Bay yayınları, 2007.

Trifunovska, Snezana, **Yugoslavia Through Documents from its Creation to its Disolution**, Dordrecht, Boston, London, Martinus Nijhoff Publishers,1994.

Troçki, Leon; **Balkan Savaşları**, İstanbul, Arba Yayınları, 1995.

Türbedar, Erhan (der), **Balkan Türkleri Balkanlarda Türk Varlığı**, Ankara, ASAM Yayınları, 2003.

Türbedar, Erhan, **Yeni Dönemde Kosova ve Geleceği**, Balkanlar El Kitabı Cilt II: Çağdaş Balkanlar, (der) Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ,Çorum-Ankara, KaraM&Vadi Yayınları, 2007.

Türkeş, Mustafa; Yugoslavya Devletinin Kuruluşu ve Krallık Dönemi, **Balkanlar El Kitabı- Çağdaş Balkanlar**, Cilt II, (der) Osman Karatay ve Bigehan Gökdağ, Çorum-Ankara, KaraM&Vadi Yayınları, 2007.

Uzgel, İlhan; **Bağlantısızlıktan Yalnızlığa – Yugoslavya’da Milliyetçilik ve Dış Politika**, Türkiye’nin Komşuları, (der) İlhan Uzgel, Mustafa Türkeş, Ankara, İmge yayınları, 2002.

Uzgel, İlhan; Balkanlarla İlişkiler, **Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, Baskın Oran (ed) Cilt II, İstanbul, İletişim Yayınları, 2001.

Ülger, İrfan Kaya; **Yugoslavya Neden Parçalandı, Balkan Dramının Perde Arkası**, Ankara, Seçkin Yayınları, 2003.

Volkan, Vamık; **Etnik Gururdan Etnik Teröre**, İstanbul, Bağlam yayınları, 1999.

Vuchinich, Wayne; **Interwar Yugoslavia** , (ed) Wayne Vucinich, Contemporary Yugoslavia, Los Angeles, University of California Pres, 1969.

Wilson, Duncan; **Tito’s Yugoslavia**, Cambridge, Cambridge University Pres, 1979.

Zilas, Milovan, **Socijalna Unperfectivnost**, Beograd, Napredak yayınları, 1967.

Makaleler:

Bora, Tanıl; **Üçüncü Yugoslavya, Ulusal Devletler mi ?**, Birikim, Sayı: 27, Temmuz, sy: 18 – 23, 1991.

Bozbora, Nuray; **Arnavut Milliyetçiliğinin Doğuşu, Gelişimi ve Günümüze Etkileri**, Avrasya Dosyası, Cilt 14, Sayı 1, s: 111-158.

Judah, Tim; **Kosovo Liberation Army**, Perceptions, Journal Of International Affairs, Center for Strategic Research, Vol: V, September – November, 2000.

Kaldor, Mary; Yugoslavia and New nationalism, New left review, 1993/197, s: 96-112.

Kut, Şule; **Kosovo Turks: What to Expect**, Perceptions, Journal Of International Affairs, Center for Strategic Research, Vol: V, September – November, 2000.

Mandacı, Nazif; The Turks of Kosovo and the Protection of Minority Culture at the Local Level, PERCEPTIONS, Summer 2004, 59-74.

Oran, Baskın; **Balkan Müslümanlarında Dinsel ve Ulusal Kimik**, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 48, no. 1-4, s. 1993, 109-120.

Oran, Baskın, **Balkan Türkleri Üzerine İncelemeler**, Ankara, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 48, no: 1-4, s. 1993.121-148,

Oran, Baskın, **Türkiye`nin Balkan ve Kafkas Politikası**, A.Ü.S.B.F. Dergisi, c. 50, s. 12, Ocak-Haziran 1995, s.271-278.

Öksüz, Hikmet ve Ülkü Köksal; Emigration From Yugoslavia To Turkey, Turkish Review of Balkan Studies, Annual 2004-9, 145-177.

Sarıнай, Yusuf; **Geçmişten Günümüze Kosova**, İstanbul, KÖK Araştırmaları I, Bahar, 1999.

Suroy, Altay; 45 Yıl Önce Kosova`da Türkçe Eğitimi Görme Hakkını Tanıyan Karar, **Bay Kültür Sanat Dergisi**, Sayı 19, Sayfa 5-7, Prizren, 1996

Şahin, Naci; **XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-kültürel Etkileri**, Afyon K.Ü. Fen Edebiyat fakültesi Sosyal Bilimler dergisi, (tahrip olmuş kopya)

Tacoğlu, Poyraz Tuğça; **Bağımsızlık Öncesi Süreçte Kosova'daki Türk Topluluğunun İncelenmesi**, Ankara, Haccettepe Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 25, sayı 1, Haziran, 2008.

Türbedar, Erhan, “Kosova'nın Bağımsızlığının Sırbistan, Bosna-Hersek ve Makedonya'ya Etkileri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 23-55.

Türkeş, Mustafa; **Türkiye'nin Balkan Politikasında Devamlılık ve Değişim**, Avrasya Dosyası, Cilt 14, Sayı 1, 2008, s. 253-280.

Uzgel, İlhan, **Sosyalizmden Ulusçuluğa Yugoslavya'da Ulusçuluğun Yeniden Canlanması**, AÜSBFD, XLVII, 1-2 (Ocak-Haziran 1992)

Uzgel, İlhan; **The Role of the Muslim Minorities in Interstate Relations in the Balkans**, The Turkish Yearbook, Vol XXI, 96 – 132.

Diğer kaynaklar:

Early Warning Report * Kosovo * Report #1 * May-August 2002 (UNDP, USAID ve RIINVEST tarafından hazırlanmıştır)

Hasan Ünal, Kosova Seçimleri ve Türkler, Zaman gazetesi 21 Temmuz 2000)

KFOS

2002 Conference: “Integration of Ethnic Communities”:

- Bajram Rexhepi, “Situata ne Kosove”
- Behxhet Shala, “Integrimi Social i Minoriteteve”
- Boban Ničić, “Ekonomski Razvoj i Zaposljavanje”

- Cemal Kurti, “Uloga Civilnih Drustva u Integraciji Manjina
- Ibrahim Elshani, “Media RAE ne Kosove”
- Marek Antoni Nowicki, “Human Rights Violations in Kosovo”
- Milija Popović, “Ekonomski Razvoj Kosova i Zajednice”
- Saber Azam, “Returns and Communities”
- Snezana Karadzic, “Principi Razvoja Civilnog Drustva na Kosovu”
- Ylli Hoxha, “Zhviilimet ne Kosove

Ombuspersion Instiution / Kosovo, 2001/2002 Annual Report, Pristina

Tan Gazetesi 1969 – 1975 (Arşiv)

Kişisel Görüşmeler:

- Ferhat Derviş, Türk Demokratik Birliği kurucu üyesi ve Türk Temsil Kurulu Koordinatörü
- Fevzi Karamuço, 1990 - 2000 yılları arası Türk Demokratik Birliği Genel Sekreteri
- Nusret Berişa, 1958 yılında Kosova’dan İstanbul’a göç eden Türk asıl biri.
- Zahit Volkan, 1950’li yılların tanığı.

Sanal Kaynaklar:

Babuna, Aydın, “Kosova Sorunu Üzerine”, Makale, <http://www.foreignpolicy.org.tr>

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nin 1244 sayılı kararı dahil, tüm UNMIK düzenlemeleri için: http://www.unmikonline.org/docu_QL.htm

BM Genel Sekreteri’nin Kosova Özel temsilcisi Marti Ahtisari’nin Kosova’nın Statüsü hakkındaki raporu:

http://www.securitycouncilreport.org/site/c.glKWLeMTIsG/b.2620595/k.8BAE/April_2007BRKosovo.htm

Communist Power Vacuum, M.Phil in Development Studies, September, 2004. (

<http://209.85.229.132/search?q=cache:RTodigVuU44J:se2.isn.ch/serviceengine/FileContent%3FserviceID%3D10%26fileid%3DAF993BE0-5E78-8C72-471B-3F73723A3A75%26lng%3Den+The+politics+of+ethnic+identity+in+the+Balkans&cd=5&hl=tr&ct=clnk&gl=tr>

Gökçen Alpkaya, NATO Müdahalesi Üzerine, tartışma metinleri 15, Haziran 1999

<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/alkaya/kosova.htm>

Hürriyet, UÇK'dan Korkuyoruz, 24 Haziran 1999:

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/06/24/126205.asp>

Kaçanik Anayasası olarak bilinen 1990 Kosova Cumhuriyeti Anayasası:

<http://www.reliefweb.int/library/documents/2001/kos-kacanik-1990.pdf>

(Karpas, 2006, Ötekiler: Arnavut Olmayanların Kosovası, AIA Balkan masası, 16.05.2006,

<http://www.axisglobe.com/article.asp?article=862>)

Limenopoulou, Katerina; **The Politics of Ethnic Identity in the Balkans in a Post**

NTVMSNBC, Cem: Kosova'daki gelişmelerden memnun değiliz, 27 Temmuz 2000,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/20275.asp>

NTVMSNBC, Kosovalı Türkler Görüşüldü, 31 Temmuz 2000,

<http://arsiv.ntvmsnbc.com/news/20930.asp>

Sırp Hırvat Sloven Krallığı'ndan günümüze kadar Sırbistan'ın tüm anayasa metinleri için:

<http://digital.nb.rs>

Woodrow Wilson, International Center Occasional Paper series, 2001, No.66.

<http://www.wics.si.edu/ees/papers/2001/ram.pdf>.

Yeni Dönem Gazetesi: www.prizrenliler.org (arşiv)

Zladko Isakovic, "Diplomacy and The Conflict in Kosova- Notes on Threats and Fears",
COPRI – Copenhagen Peace Research Institute, Working Paper Series, 1999, No.10. s. 6-7.
<http://www.copri.dk/publications/workingpapers.htm>

SIRBISTAN CUMHURİYETİ
KOSOVA VE METOHIYA ÜB
PRIZREN BELEDİYE MECLİSİ
TOPLUMSAL HİZMETLERİ BÖLÜMÜ
06.No.010-2
4.05.1993 yılı
P r i z r e n

10.05.93.

KULTURNO UMETNIČKO DRUŠTVO " DOGRI JOL "

P R I Z R E N

K O N U: Dil ve yazıların resmi kullanışı
Yasasının uygulanması

Belediyemizde dil ve yazıların resmi kullanışlarına ait YSFC Anayasası ve SC Yasası kurallarının icra edilmesi amacıyla, aleni hizmetler Yasasının 25.maddesinin yetki gereğince ("SC Resmi gazetesi sayı 42/92), Prizren BM Toplumsal hizmetleri Bölümü, kuruluşunuzdaki işlemlerin yasalçılığına yönetim denetimi yapmak için yetkili organ olarak, Kültür Güzel Sanatlar Derneğinden şu işlemlerin yapılmasını dilemektedir:

1. 31.Mayıs 1993 tarihine dek stambil ve yuvarlak mühürünü yapması (yenisini), eğer varolanları dil ve yazıların resmi kullanışları hakkında yürürlükte olan kurallara göre yapılmamışsa, dolayısıyla Derneğin adı ilkin sırpça-kiril alfabesi harfleriyle, sonra lâtin harfleriyle yada sırpça-kiril alfabesi harfleriyle ve milli azınlığın, dolayısıyla grubun dilinde. Derneğin mühürü ortasındaki simgesi, eğer derneğin varsa, normal durumda olmalı ve sırpça yazılı metine göre düzenlenmelidir.

Tayin edilen müddetten sonra Dernek, eğer müffetişlik organının kararıyla başka müddet tayin edilmemişse, adını bildiren tabloyu (afişi) atmalıdır. Dernek, adını yazmakta da SC'de dil ve yazıların resmi kullanışlarındaki olumlu kurallara çok saygılı olmalıdır.

2. Derneğin çalışması hakkında tüm bildirimler, temsilcilerin düzenlenmesi hakkındaki afişler (plâkatlar) ve derneğin halka sunduğu benzer evraklar ilkin genel olarak sırp dilinde-kiril alfabesi harfleriyle, ondan sonra lâtin harfleriyle, dolayısıyla milli azınlığın dili ve yazısıyla yazılmalıdır. Şunu vurgulamak istiyoruz ki, bütün metin ilkin sırp dilinde-kiril alfabesi harfleriyle, sonra bütün olarak latin harfleriyle yada milli azınlığın dili ve yazısıyla yazılacaktır. Derneğin halka sunduğu (ilan ettiği) bildiri, plâkat ve benzer evraklarının yazılması, bu dilekçe alındığı günden başlar.

Derneğe hatırlatmak istiyoruz ki, bu dilekçeye saygı göstermemek, derneğin belediye tarafından kapatılmasına neden olacak, dernek binasının (salon, açık alanların ve diğer yerlerin) kullanılması yasaklanacaktır. Dolayısıyla, Dernek tarafından temsilcilerin örgütlenmesi ve provaların yapılması ve üyelerin toplanması için dernek binasının, ve yukarıda anılan diğer yerlerin kullanılmasına izin verilmeyecektir.

Derneğe şunu bildiriyoruz ki, bu konudaki aynı dilekçemizi Prizren Kültür evine ve Prizren spor merkezine de göndermişiz.

PS: Iz svih prostorija Društva obavezno ukloniti slike, fotografije i ostale likove Titu.

SECRET,
Dragan Mišković

TÜRKİYE'NİN BELGRAD BÜYÜKELÇİLİĞİ HEYETİ PRİZREN VE MAMUŞA'YI ZİYARET ETTİ

«TÜRKLERİN SORUNLARINI ACİL GÖRÜŞECEĞİZ»

● «Bura Türkleri, ne Boşnak, ne Müslüman ne de başka bir şey kendine demez, Türk der», diyor ileri sürüldü

Türkiye'nin Belgrad Büyükelçiliği Heyeti Bölgemizi ziyaret sırasında öteki yerlerden başka Mamuşa ve Prizren'i de ziyaret etti. Prizren yakınındaki Mamuşa köyünde Türk temsilcileriyle yaptıkları görüşmelerden sonra Prizren'i ziyaret ederek, Kültürevi'nde düzenlenen bir toplantıda Prizrenli Türklerin seçkin temsilcileriyle konuşmalarda bulundu. Sözü edilen görüşmelerde Türkiye Belgrad Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Hasan Aygün görüşmelerde hazır bulunanları selamladıktan sonra Büyükelçilik tarafından yürütülen çalışmalar üzerine bilgi verdi. Sayın Aygün bu sırada, Türkiye'nin devlet olarak burada yaşayan Türklerin sorunlarına sağır kalınmayacağını vurguladı. Özellikle de burada yaşayan Türklerin Türkiye'yle daha sıkı işbirliğinde bulunması için özel çaba harcayacağını sözlerine ekledi.

Sayın Aygün, Kosova'da herhangi bir olumsuzluğun belirmesi ihtimalinde Türkiye devleti burada yaşayan Türklerle güveni sağlamakta elden geleni esirgemiyecektir, dedi. Sayın Hasan Aygün konuşmasında bu yıl için Türkiye üniversitelerinde eğitim görecektik elli kişilik kontenjanın sağlanacağını da ortaya koydu. Bu bölgede durum düzeldi düzelmez bir başkonsolosluğun ve kültür merkezinin açılması üzerine çalışmaların başlatılacağını bildirirken Sayın Aygün buran işadamlarının Türkiye işadamlarıyla temaslar kurması işlerine kendisinin yardımcı olma hazırlığını ortaya koydu. Maslahatgüzarı Hasan Aygün konuşmasında bura Türkleri arasında bölünmelerden haberdar edildiğini söylerken, bunu demokrasi hareketlerine, düşünce özgürlüğüne ve farklılığına bağladıysa da buradaki Türklerin daha örgütlü bir

şekilde hareket etmelerini istedi. Çünkü örgütlü bir şekilde çalışmaların sürdürülmesiyle Türkiye devletinden yapılacak yardımların da daha ürün verici olması sağlanacaktır, dedi.

Daha sonra konuşmalara katılan Avukat Altay Suroy, burada genelde toplumdaki durumun Türkleri azınlık olarak en çok etkilediğini, diyerek özenle ısrar ettiği konu da Türkiye'nin buradaki Türkleri Türk olarak kabul etmesi oldu. Konuyla ilgili burada yaşayan Türklere Türkiye sınırlarında çize alınmaması gerekir, dedi. Altay Suroy konuşmasında burada yaşayan Türklere çifte vatandaşlık pasaportlarının sağlanması gerekliliğine de değinerek bununla halkta güvenin artacağını ve göçlerin durdurulmasını etkileyeceğine inandığını, hatta güven sağlamak çabasında Türkiye devletinin buradaki Türklere krediler sağlamakla Türklerin ekonomik güçlenmesini sağlayabileceğini de ileri sürdü. Konuşmasının devamında Suroy, buralarda bir haberleşme merkezine ihtiyacın duyulduğunu, kültürel iletişimin zenginleşmesinde de çabanın gerekliliğine işaret etti. Konuşmasında Altay Suroy burada Türklerin eğitimdeki sorunlarına değinirken, özellikle öğrencilerin kitapsızlık sorununu karşıladıklarını ileri sürerek bu sorun üzerine bir an önce durma gerekliliğini vurguladı.

Gazeteci Fahri Mermer ise bu toplantıda çalıştığı Prizren radyosunda Türkçe programlar üzerine olduğu gibi, eğitim ve kültürümüzü yoran sorunlara da değindi.

«Tan» GYİÖ Başyazarı Raif Virmiça da konuşmalara katılarak, Türkiye devletinde burada yaşayan Türklere ayrıcalık tanınmasını istedi ve burada yaşayan Türkler ne Boşnak, ne Müslüman ne de başka bir şey kendine demez,

Türk der diyerek bunun böyle kabullenmesini istedi. Konuşmasının devamında Raif Virmiça TDB'deki sorunlar üzerine de bilgi verdi.

Konuşmalara öğretmen Agim Gora'da Türkiye'de okumakta olan çocuklarımızın burslarında beliriveren kimi aksaklıklar üzerine durdu. Ferhat Derviş ise konuşmasında ötekileri arasında burada Türklerin devamlı olarak üçüncü sınıf vatandaş olmaya mahkûm olduklarını ileri sürerken, çifte vatandaşlığın verilmesi önemine değinerek, kültürel enstitülerimize ve tarihi eserlerimizin korunması için yardıma ihtiyaç duyulduğunu ortaya koydu.

Tiyatrocu Ethem Kazaz ise konuşmasında Prizren'de Türk tiyatrosunun karşılaştığı sorunlarını ileri sürerken buna rağmen bu dalda önemli başarının kaydedilmekte olduğunu, tiyatronun Türkiye'deki tiyatrocularla iç içe olmak için olanakların daha da artırılmasını istedi.

Cemali Bako da konuşmasında, Prizren'de Türkçe vaaz verecek bir dini görevliye gereğin duyulduğunu öne sürdü.

Belgrad Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Hasan Aygün, Prizrenli aydınların konuşmalarını dinledikten sonra birçok konuları cevaplandırdı ve ortaya koyulan görüşleri ve düşünceleri ile istemleri acil inceleyeceğini ve sorunların çözümleri üzerine vargüçüyle çabalacağını bildirdi. Bu toplantıdan sonra Belgrad Büyükelçiliği Maslahatgüzarı sayın Hasan Aygün beraberindeki heyet üyeleriyle birlikte Ethem Kazaz'ın hazırlamış olduğu «YURTTAŞ C» oyununu seyrettiler.

Şecaettin KOKA

12.02.1999

PRİŞTİNE RADYOSU

11 Şubat 1999 tarihinde Prizren'de toplanan TDB Partisi Merkez Kurulu, Prizren, Mamuşa, Dobırçan, Gilan, Viçitirin TDBP şubeleri, Türk dernek ve kuruluşlarının heyetleri, TC Belgrad Büyükelçiliğinin müsteşarı Hakkan Olcay'ın himayesindeki heyet ile yapılan ortak toplantıda Kosova'daki güncel olaylar, Türk halkının güncel sorunları ve Türk halkının geleceği görüşüldü.

TDB Partisi, Türk dernek ve Kuruluşları bu görüşmelerde devamdaki tutumları saptadı :

- Kosova sorunu barış yoluyla çözümlenmelidir. Silahlı çatışmalar, baskı ve tehditler varolan sorunlara çözüm getirmez.

- Rambuye'de süren barış görüşmelerini destekliyoruz. Bu görüşmelerde 25 Ekim 1998 tarihinde TDB Partisinin seçmiş olduğu heyetin yer almayı üzücüdür.

-Rambuye'deki görüşmelerde ulusal topluluklara barajların uygulanmasından yana değiliz.

- Ulusal Türk topluluğunun haklarını temin etmek için tüm demokrasi yöntemlere başvurulacaktır.

- TDB Partisi Kosova'da ulusal Türk topluluğunun durumunu Temas Gurubu büyükelçiliklerine, NATO Genel Sekreteri Havier Solana'ya, Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'a, Avrupa Birliği Genel Sekreteri Danel Tarchys'e, OSCE daire başkanı büyükelçi Kai Eide, Avrupa Birliği Meclisinin Siyasi Komisyonu - Kosova'da durumun raportörü A. Barsoni'ye yazılı olarak bildirmiştir.

TÜRK DEMOKRATİK BİRLİĞİ PARTİSİ
GENEL BAŞKANI

Cemali K. Tunalıgil